

BIBLIOTHEQUE
STE. GENEVIEVE

RECUEIL
—
J O N I D E R
DEMORALI LEPRÆ
(GOTH. S. D.)

MANUALE
CONFESSORUM
(GOTH. S. D.)

DIONYSIUS
DE LEEWIS
QUATUOR
NOVISSIMÆ
1489

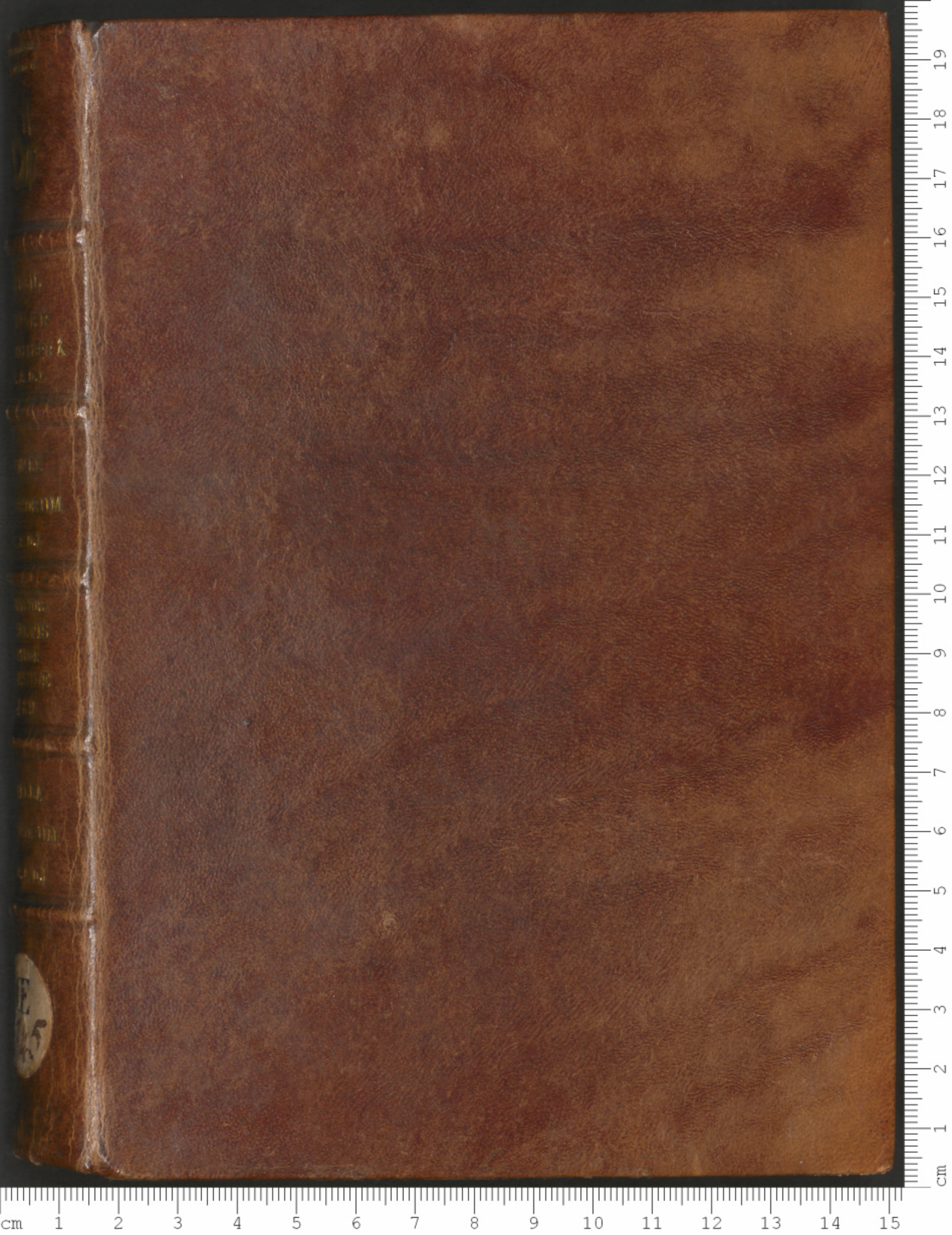
STELLA
CLERICORUM
(GOTH. S. D.)

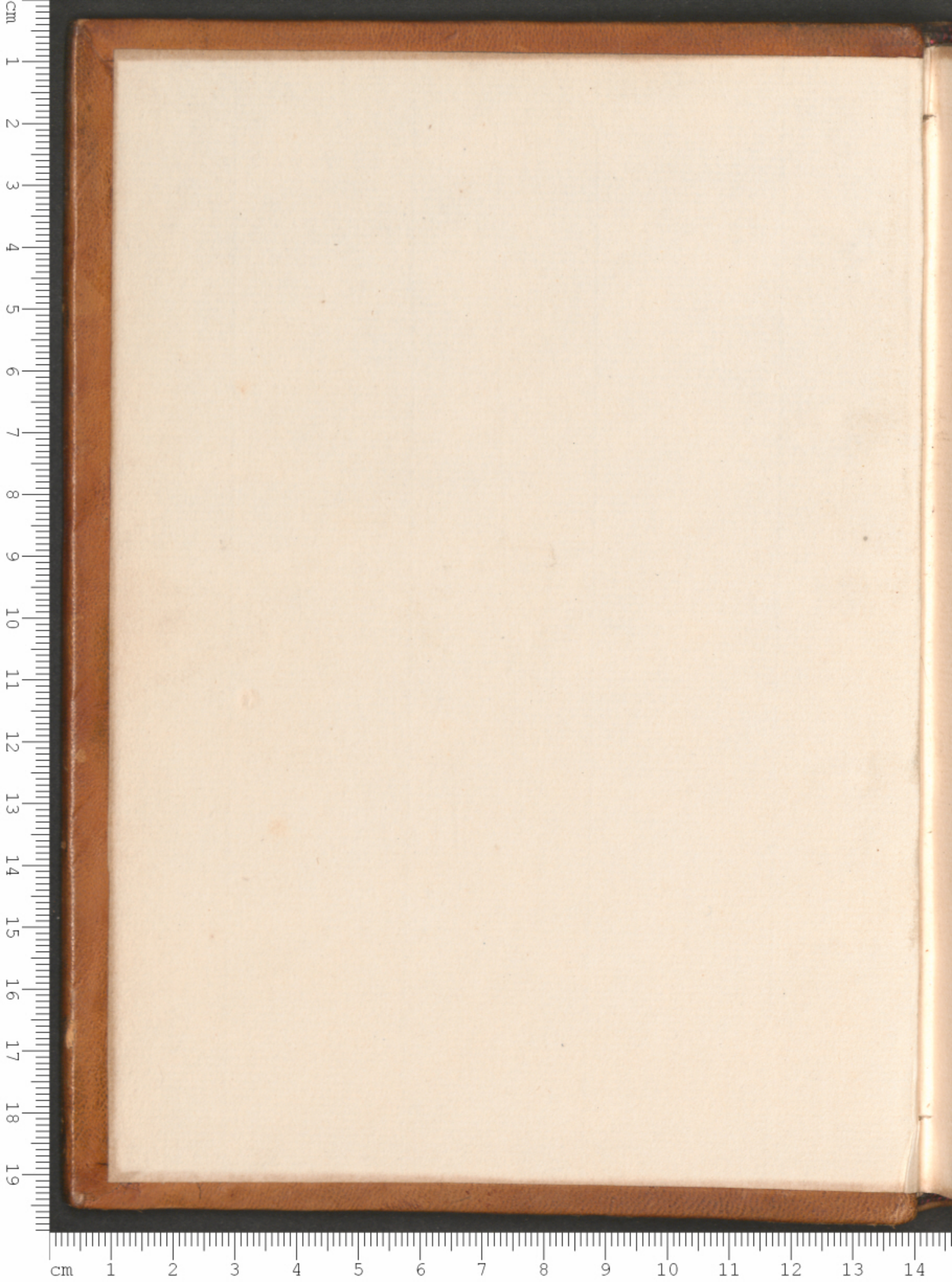

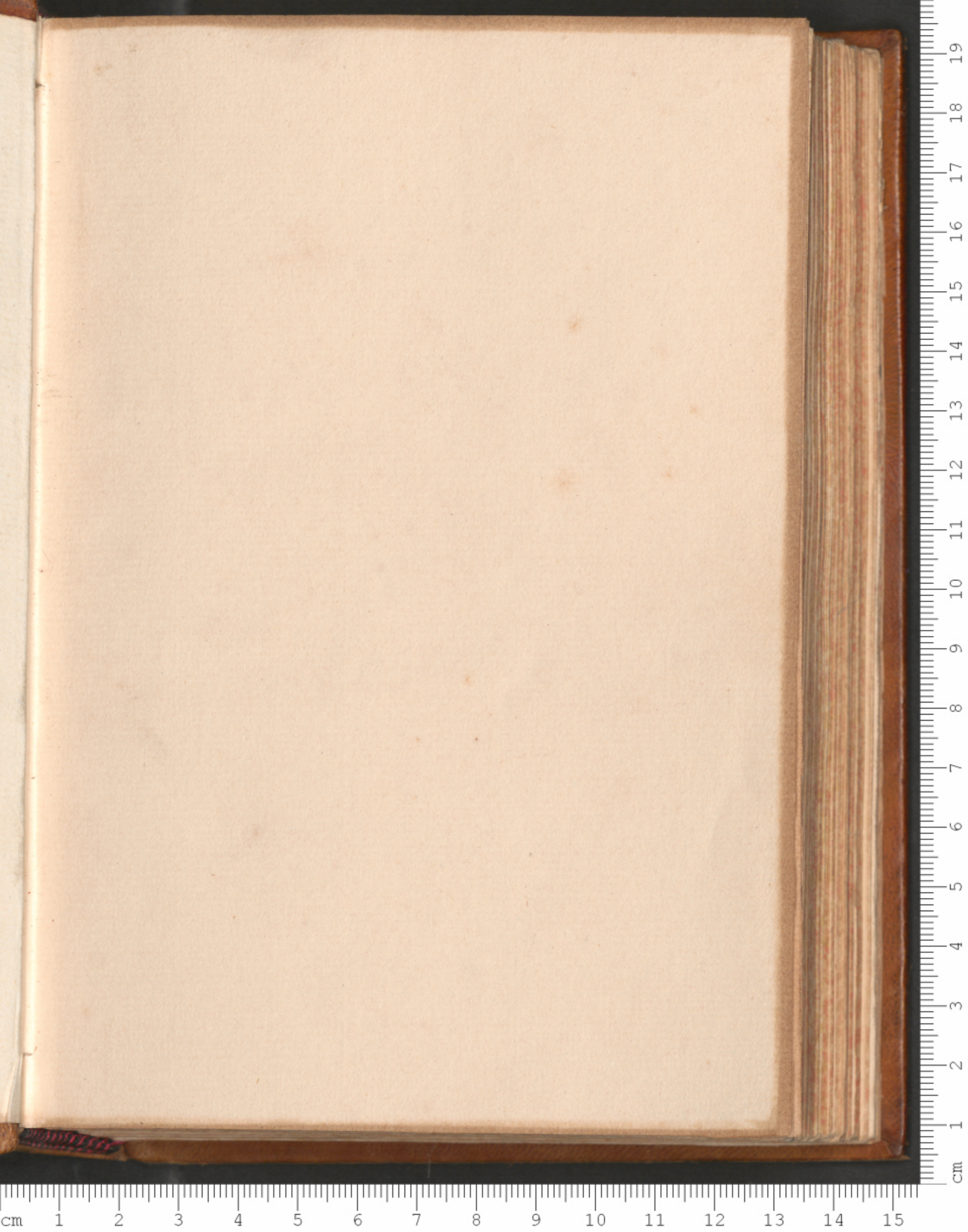

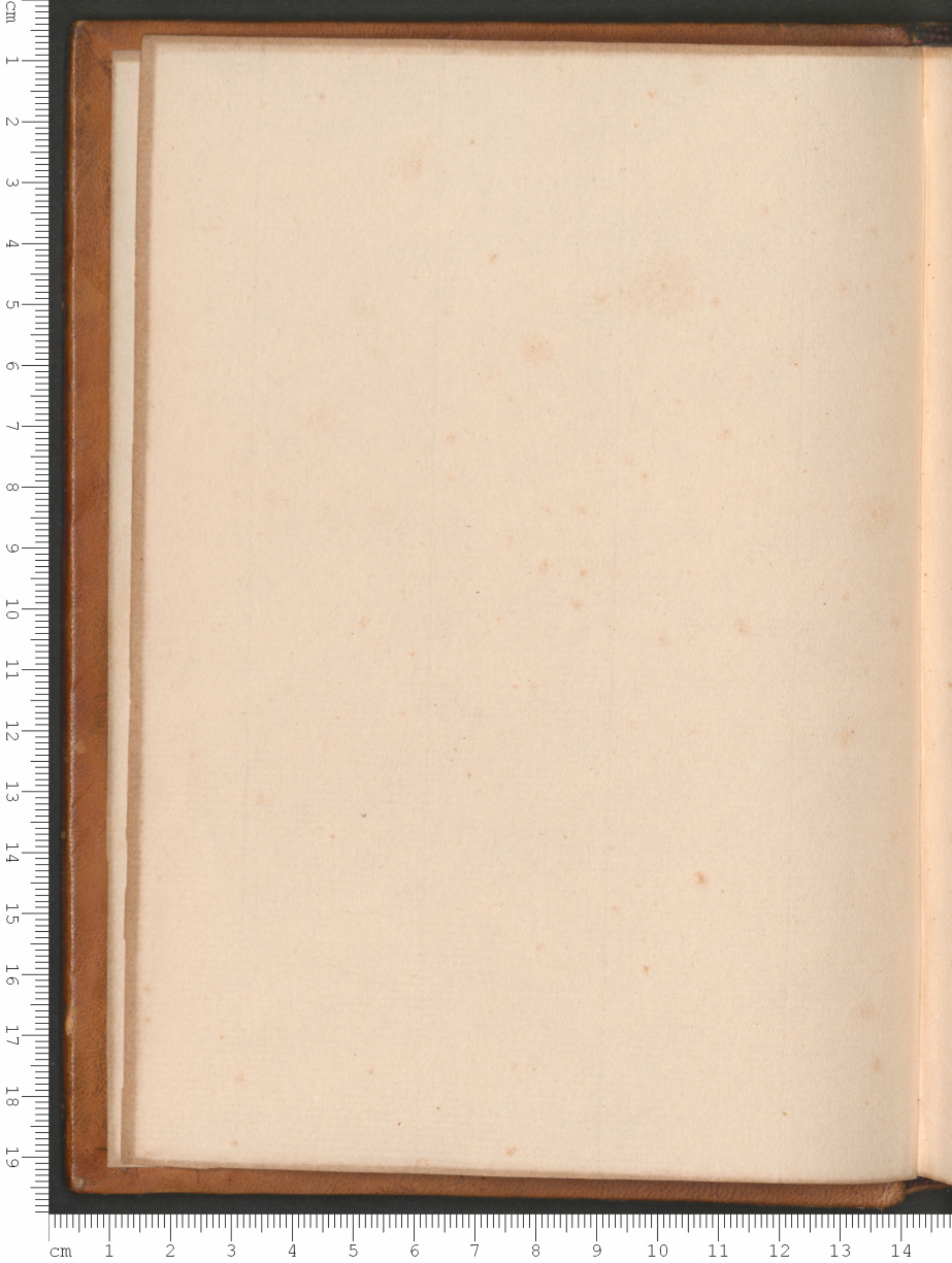

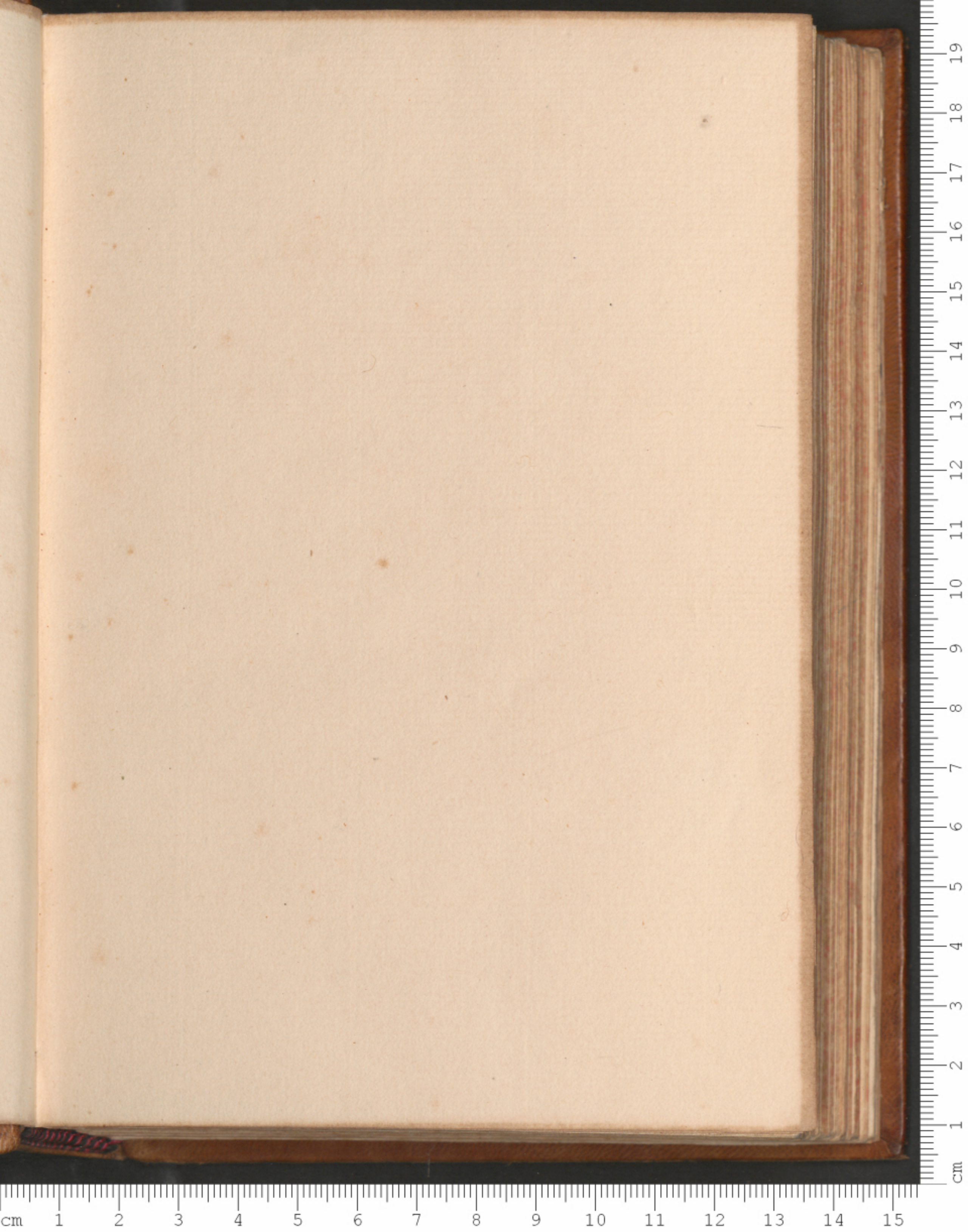

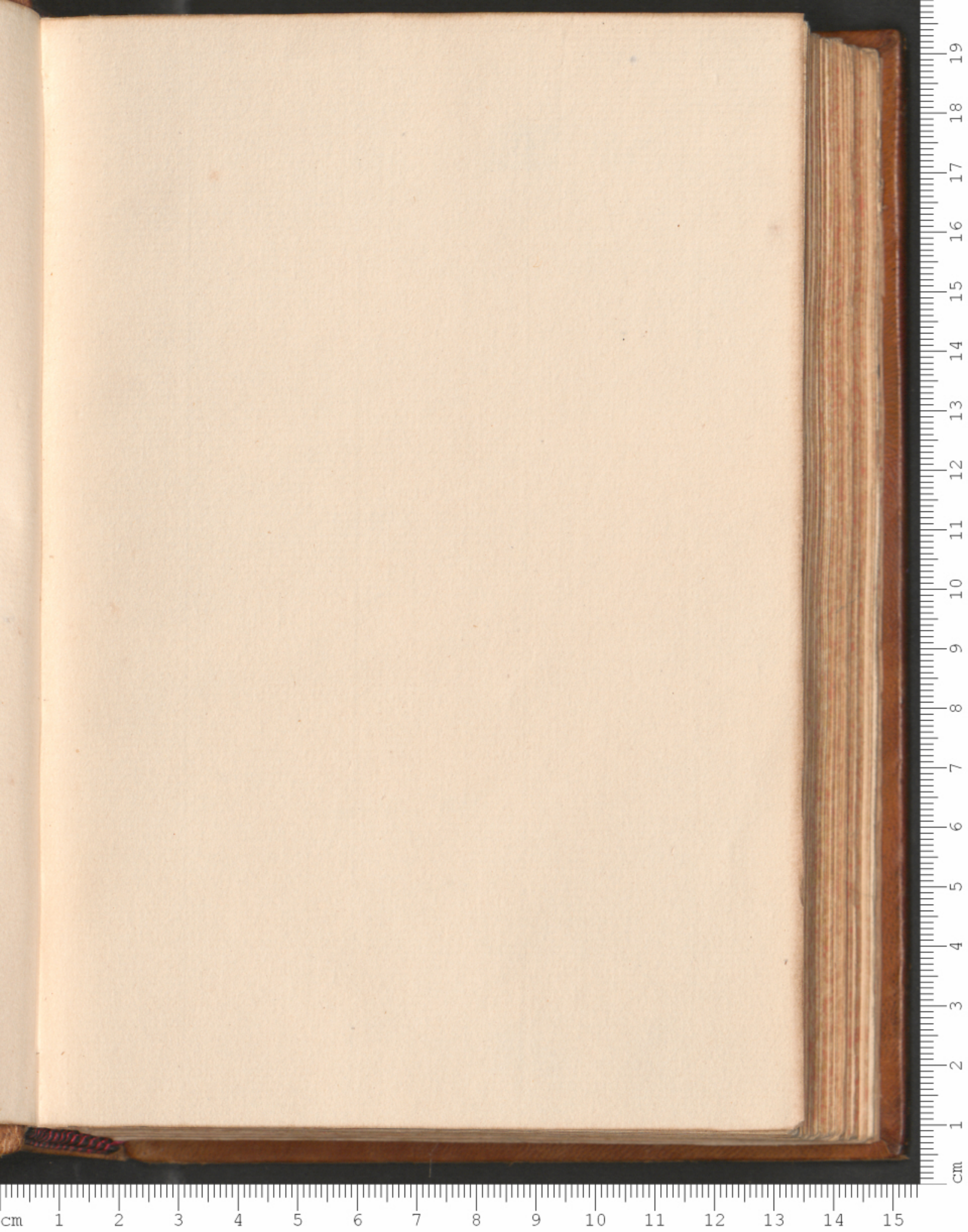

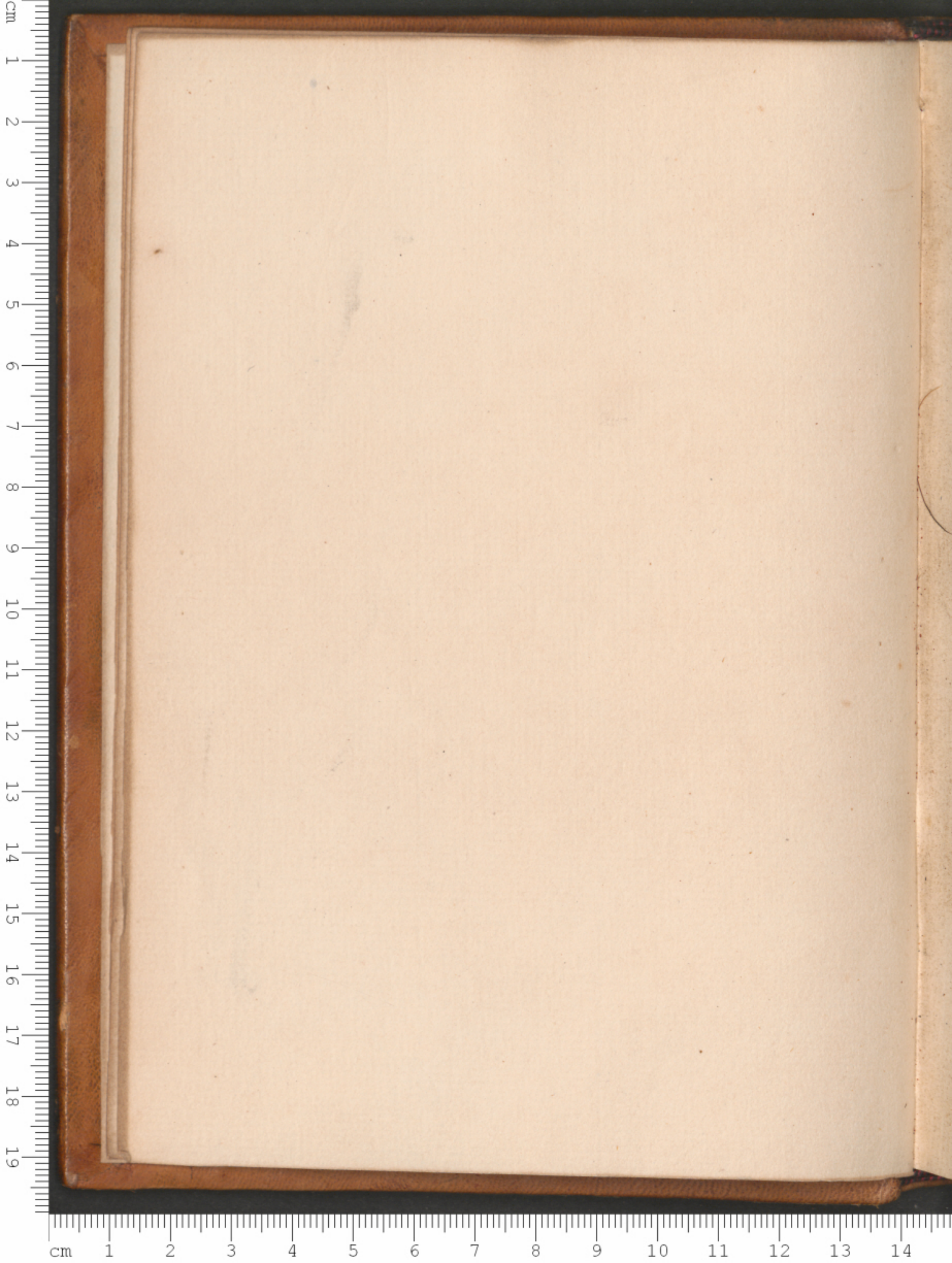

15E 745

Campbell *1288

(4)

Gregori^{us}. Ego fidenter dico. quia sa-
lutari hostia post mortem non indi-
gebim^{us}. si ante mortē deo hostia ip̄i
fuerimus. **¶** Quis enī plus deo do-
navit q̄ qui voluntati ip̄e renūciavit.

Incipit tractatus venerabilis magistri Johannis Vi-
der ordinis predicatorum de morali lepra.

Olim deum legimus in leuitico veteris testamē-
ti mandauisse sacerdotibus ut lepram cor-
poraliū multimodis scire studerēt diffe-
rentias. quib9 iuxta oīm theologoz glo-
sas aplissimas figurate dat̄ intelligi sacerdotes noui
testamēti pceptis astrigi grauiorib9 q̄ten9 insudent le-
pras scire morales et uarias rōnalis aīe pctōz vic9 le-
taliū inter se et a uenialib9 differētias. Hoz em̄ igno-
rātia culpabilis de offessore deceptorē lupū ex pasto-
re. et de p̄dicatore p̄uicatorē ostendit. Sive ut enitēt
sub. xviii. c. quib9 sequētes colligere materias studui
Quaz priā erit de pctis q̄ sub septē capitalib9 mili-
tāt uiciis. Secūda de hiis q̄ directe trāsgressiones cō-
cernūt decalogi. Tercia de his q̄ circa septē fiunt sa-
cramēta ecclesie. Quarta de matrimonii impedimētis q̄
plerūq9 incautis grauissimos iniciūt laqueos. Quinta
uero de coniugatoz abusib9 ueneris quos heu multi
licitos estimāt cū sint nephādisimi. Vex qz i p̄fatis
materiis mādato Sapiētis satisfacere desidero quo
dicit Ecclesi. iii. Sive p̄cepit tibi de9 illa cogita sp et i
plurib9 opib9 ei9 ne fueris curios9. Idcirco lectorem
sequentiu p tria auiuso notabilia. Quoz primū ē sc̄i
Thome qdlibeto. viii. q. xv. dicēt. Nis questio i q̄ d
pctō mortali querit̄ nisi expresse ueritas hēat̄ piculo
se determinat̄. qz error quo nō credit̄ eē pctm̄ morta-
le qd peccatū mortale ē cōscientiā nō excusat a toto.
s3 forte ex tāto. Error uero quo credit̄ eē mortale qd
mortale nō ē. cōscientiā ligat ad peccatū mortale. Se

cundū notabile ē Alexandri de hall pte. ii. q. de pcti
mortalis ⁊ uenialis differētia ita diffiniētis. Pecca-
tū ueniale ē libido siue uoluptas in creatura circa de-
um. Mortale uero ē libido siue uoluptas in creatura
supra deū uel eque deo. Si uero creatura diligat p-
pter deū oīno ⁊ mō quo dīz uirt⁹ ē qz uirt⁹ ē ordo a-
moris. Sed si creatura diligat nō oīno ppter deum
diligat tñ ppter utilitatē hōi necessariā. sic ē dilectio
naturalis. ⁊ etiā ordinat ad deū licz hō nō referat. et
cōcludit. Cū āt ualde uicina sint pctm mortale ⁊ ueni-
ale in eodē genere materie. difficile ē dicē usqz ad qd
extendit ueniale peccatū ⁊ qñ incipit eē mortale. Ter-
ciū notabile ē. Cācellari⁹ tractatu suo de uita anime
Doctrina inquit salubris p doctoribus theologie ē
ut nō sint faciles asserē actiones aliquas aut omis-
siones eē pctā mortalia pferim sub uerbo uniuersali
⁊ dū pdicandū erit ad populū hīs mot⁹ auctorita-
tib⁹ pps⁹ nihil de ppris intēdo dicere in sequētib⁹
Sed dūtaxat autenticorū in sacra paginā uerba fide-
liter curabo cōnectere. scī Thome potissimū. nisi qñ al-
iū doctorē noīa uero p⁹ cui⁹ uerba statiz sequūt uer-
ba beati Thome pdicti. qz idē sanct⁹ Thomas oēs
uidet cōter mgrōs pcellere ubi de differētis pctōrū
agit.

Primū capitulū ē de superbia

De superbia igit primū capitulū cōtinz quale sit
pctm. quid sit contempt⁹ Spēs superbie. ingra-
tudo. iactātia. excusatio ī pctis. psumptio. pusilla-
nimitas Grad⁹ supbie. infidelitas. blasphemia. pctā
in spūm scm. vi. odiū dei. scisma. ⁊ iobediētia ⁊c. Se-
cūdū capitulū ē de inani gl'a. ⁊ cōtinet filias inanis gl'e

que sunt nouitatum p̄sumptio. inobediētia iactātia
ypocrisis. cōtēptio. p̄tinacia. discordia. ⁊ qd̄ sint iac/
tancia. yronia. ambitio. ypocrisis. simulatio. p̄tinal/
cia. mollicies. adulatio. curiositas. ornat⁹ sup̄fluitas.
⁊ ornat⁹ defect⁹. Terciū capitulū cōtinet qd̄ ⁊ que sint
spēs auaricie. p̄digalitas. iūsticia ⁊ ei⁹ spēs. Filie a
uaricie q̄ sunt. obduratio. inquietudo. uolētia. falla/
cia. piuriū. fraus. proditio. opa m̄ie qn̄ sint in p̄cepto
Sollicitudo qd̄ sit. fraus. uolētia. fallacia. piuriū. re/
stitutio. Symonia. usura. Emptio. uēditio. peruificē/
tia. Sacrilegiū. p̄sonaz acceptio. ⁊ restitutio. Quartū
capitulū cōtinet qd̄ sit luxuria. pollutionū diuersitas
Grad⁹ luxurie. morosa delectatio ⁊ ei⁹ cōsens⁹ qd̄ sint
Spēs luxurie septē. s. fornicatio. adulteriū. stuprū. ra/
pt⁹. incest⁹. sacrilegiū. uiciū cōtra naturā. modus eius/
dē. Adodus incontīētie. ⁊ filie luxurie que sunt. Ceci/
tas mentis. p̄cipitatio. icōsideratio. iconstātia. amor
sui. odiū dei. affect⁹ p̄ntis seculi. desperatio siue hor/
ror futuri. Quintū capitulū cōtinet de iracūdia. Ira p̄/
zelū. ira per uiciū. seuicia seu crudelitas. Quid sit uin/
dicatio. Spēs ire Filie ire sex. que sunt indignatio. tu/
mor mentis. clamor. blasphemia. cōtumelia. rixa. seue/
ritas seu feritas. crudelitas. remissio. īpatiētia. impse/
uerātia seu mollicies. incōstātia. audacia. intimiditas
timor mūdān⁹. hūan⁹. seruū. ⁊ alii tiores. īuerecūdia
discordia. cōtētio. litigiū. derisio seu illusio. maledictō
cōtumelia. rixa. seditio. ⁊ bellū qd̄ sint. Sextū. capi. qd̄
sit gula. cibi mēsura debita. Gule quīq; spēs. Gula qn̄
sit p̄ctm̄. Intēperātia qd̄ sit īsensibilitas. diminutio ci/
bi qn̄ sit p̄ctm̄. Differētia carnaliū ⁊ spūaliū uiciorū

Ebrietas ⁊ ei⁹ differētie. Filie gule quic⁹ q̄ sunt. imū
dicia. multiloquiū. ebetudo mētis. inepta letitia. scur/
rilitas. **L**udi mali qui sunt. chorea. reuelatio sigilli cu
iuscūq; secreti aut cōfessiōis. **S**eptimū capi. continet
iuidiā ⁊ ei⁹ ptes. Quid sint emulatio ⁊ odiū iimici. Et
quicūq; quō diligēdi. Tristitia quorūplex sit. Filie i
uidie ⁊ q̄ sint. odiū. afflictio i p̄speris. exultatio i ad
uersis. detractio. susurratio. detractiōis audiētia. su/
surrū. iudiciū temerariū. suspitio. p̄sumptio. ⁊ iudiciū
de occultis cordis an fieri possit. **D**ecimū capi. cō
tinet de accidia. negligētia exteriori. gaudio uero. di/
lectiōe dei ⁊ p̄ximi ⁊ ei⁹ omissione. inimico diligēdo
scādalo. ordie actūū hūanoꝝ iterioꝝ. prudētia. ipru
dētia seu temeritate. p̄cipitatiōe. incōsideratiōe. incon
stātia. negligētia interiori. pigritia. torpore. obmissio
ne. astutia. prudētia carnis seu mūdi. ignorātia. i gra/
titudie. correctiōe fraterna. uoti fractiōe. orationū de
bito. Accidie filiab⁹ s̄m Grego. q̄ sunt malicia. rācor.
pusillanitas. Desperatio. torpor circa p̄cepta. uagatō
mētis. Accidie filiab⁹ s̄m Psido. que sunt amaritudo
ociositas. somnolētia. iportunitas. mētis inquietudo
corpis insensibilitas. curiositas. uerbositas ⁊c. **D**onū
capi. continet p̄ctā plura cōtra primū p̄ceptū decalogi
perpetrabilia. ut de octo sp̄eb⁹ ubi demones expres/
se inuocant. ⁊ de sex ubi tacite inuocant. **I**te de sorti/
b⁹. obseruationib⁹ uariis. arte notoria. immutationi
b⁹ corpoꝝ. imaginib⁹. fortunis ⁊ ifortunis. suspēsi/
onib⁹. ⁊ ligatiōib⁹. incantatiōib⁹ serpentū. maleficio.
p̄ quid aliquid cognoscat eē sup̄sticiosū. adiurationi
b⁹. rēptatione dei. **D**ecimū capi. continet de secūdo

cepto. ut de iurio multa. de tercio pcepto viz de
observatiōe sabbati. de q̄rto. s. de hōre parentū. p̄la/
roz. dñoz ⁊ bñfactorz ac de obediētia. De quīro p
cepto s. de nō occidēdo. uel p̄ximū i corpe ledēdo. ⁊
differētis occidentiū. ⁊ de differētis oceptis in utero
necantiū. ¶ Undecimū capi. continet de ultimis q̄tuor
pceptis. s. mechia. mēdacio multiplici. de negāte ueri/
tatē. testimoniū ferentib⁹. accusatiōe. calūnia. p̄uarica
tiōe. tergiuersatiōe. pena talionis. aduocatiōe. iudici/
bus. de defendentib⁹ se in iudicio. ⁊ de appellatiōe.
¶ Duodecimū capi. continet q̄ sint necessaria i oī sacra
mēto. De baptismo. cōfirmatiōe. eucharistia. cōfessiōe.
p̄nie iniūctiōe. forma absolutiōis. extrema unctione.
⁊ de matrimonio. ¶ Tredecimū capi. continet de matrimo
niū impedimentis que solū dirimūt matrimoniū cōtra
hendū nō cōtractū. ⁊ sunt nouē. ¶ Decimūquartū ca/
pitulū continet de impedimētis q̄ cōtractū matrimoniū di
rimūt. ⁊ cōtrahendū impediūt. ⁊ sunt. xii. Itē quō cōtra/
hant spōsalia. quō impediunt per. x. ¶ Decimūquintū
capi. continet qñ uir possit uel teneat dimittere uxorez.
p̄pter fornicationē. p̄fidiā uel p̄pter aliud crimē. et
ecōuerso mulier uirū. ¶ Decimūsextū capi. continet qñ
act⁹ matrimonialis sit meritorius. quō i. x. casib⁹ mor
tale p̄ctm. quō in sex casib⁹ ē ueniale p̄ctm. ¶ Decimū
septimū capi. continet qñ alter coniug⁹ possit sine p̄ctō
reddere debitū etiā alio peccāte ⁊ cur aliquē tenetur al
ter reddere. ⁊ qñ nequaquē tenet reddere. ut in sex casu/
b⁹. atq; de triplici fornicatiōe que fieri p̄t i matrimo
nio. ¶ Decimūoctauū capi. continet. v. tpa qñ licet p̄ nō
licet exigere debitum in matrimonio. ⁊ qñ nuptie cele

brari possint uel non.

Superbia dupliciter capit. Uno modo generaliter pro contemptu preceptorum dei et sic reperitur in omni peccato mortali. quia ita Ambrosius diffiniuit peccatum. Est per uariationem legis diuine et celestium inobedientia mandatorum. unde sic superbia non est speciale uicium nec capitale sed regina omnium uiciorum. Alio modo est speciale uicium et sic est appetitus inordinatus seu immoderatus proprie excellentie. et sic idem est quod nolle obedire superiori preteritum deo et regulis eius debitis. Nam sicut quolibet peccatum habet duo. scilicet auersionem ab incommutabili bono. et conuersionem ad mutabilem creaturam. Ita et superbia habet duo. unum per se et completiuum peccati ac formale. et hoc est contemptus. Aliud materiale et illud est appetitus immoderatus proprie excellentie propter primum habet superbia quod est maximum peccatum et regina uiciorum. non autem propter secundum. Unde nolle subiacere deo uel superiori loco dei ac regulis eorum seu contemptus talium est proprius actus superbie. imo talis contemptus dei est maximum peccatum et additus aliis facit perfidia. desperationem et omnia alia peccata maiora facit. Insuper omnia alia peccata excepto prefato contemptu procedunt principaliter aut ex ignorantia aut ex infirmitate seu propter desiderium cuiuscumque alterius boni a deo. et ista habent pro formali. auerti uero a deo pro materiali. Sola autem superbia conuerso habet per formalem auersionem a deo seu contemptum. et idcirco est principaliter habet quod est peccatum mortale. Eius autem motiuum est unitas principatus ut in angelo patuit et homine primis. pro materiali uero habet conuersionem ad commutabile bonum. Superbia ergo est appetitus immoderatus proprie excellentie. Aliud autem est appetere excellentiam dicit Alexander. et aliud est ap-

petere excellentiā propriā ut propriam. Appetere enī
excellentiā cū sit naturale āgelo ⁊ hōi inq̃tū sunt faci
ti ad imaginē dei nō ē pctm̄. Sed appetere excellentiā
propriā ut propriā seu imoderate sp̄ ē pctm̄. Et hoc
fit multipliciter. Primo reputādo se illā h̄re a se nō ab
alio. Secūdo reputādo se illā h̄re ab alio s̄ suis meri
tis. Tercio reputādo se falso illā h̄re cū non habeat.
Quarto reputādo se h̄re illud in quo excellit pl̄ om
nib⁹. Et iō in diffinitōe li proprie sonat in uiciū pu
ta cū dicit in corde suo q̄ h̄eat aliqd a se. uel cū dicit
meritū eē a se ⁊ sic de aliis differētis seu sp̄ib⁹ p̄ be
atū Grego. assignatis. Supbia opleta ē h̄m suū gen⁹
mortale pctm̄ tripliciter. Primo qñ ē otra dilectio
nem dei. ut qñ p⁹ deliberationem rōis rennuit subuci
deo ⁊ regulis ei⁹. ad que necessitatis debito tenet. Se
cūdo qñ ē otra dilectionē proximi. ut qñ aliquis sic
se prefert proxio superiori q̄ ab ei⁹ subiectiōe se sub
trahit ad quā tenet debito necessitatis. Qui inquit
de⁹ uos sp̄nit me sp̄nit. Tercio pctā ista que ex super
bia completa procedunt etiā sunt uel fieri p̄nt morta
lia. Veniale uero peccatum est quādo nolle subuci su
periori preuenit iudiciū rōis. uel appetit⁹ imoderat⁹
proprie excellētie. Cancellari⁹ diffinit otemptum di
cens. contemnere aliquā rem ut auctoritatem superio
ris est ip̄am uere uel interpretatiue nullam uel uilem
aut minus iustam reputare. Cōtemnens itaq̄ auctori
tatem superioris non ex passione uel fragilitate uel ig
norācia. sed ex cōtēptu qui ē principalis causa aut fi
nis transgressionis sue reus peccati mortalis existit.
utdum quis dicit superiori in eo q̄ superior. ego in

despectum uestri hoc agā qđ inhibetis alias nō actu
rus. c. ii. vi. vii. Spēs supbie sunt. iiii. s̄m b̄m Grego.
7 Bedā. Prima credere se h̄re bonū a se. i. qđ aliq̄s ior
dinato appetitu proprie excellētie ita de bonis suis
gloriet̄ ac si ea a se haberet. Nā si in vniuersali simpli
citer q̄s crederet qđ bonū a se h̄eret eēt infidelis seu be
retic⁹ 7 infidelitatis spēs. Sub illa specie s̄z nō pro
prie nec uelut spēs otinet̄ igratitudo. q̄ q̄s sibi attri
buit quod ab alio h̄z. Secūda spēs ē credere bōa sibi
data ppriis meritis h̄re. i. qđ aliq̄s ex imoderato ap
petitu pprie excellētie ita de bōis suis glorietur ac si
ea ppriis meritis h̄eret. Credere aut̄ aut sentire qđ ex
meritis p̄cadentib⁹ aliqđ bonū aut p̄miū cōsequat̄ n̄
est p̄sumptio uel error si ad deum tanq̄ ad originale
principiū actu uel habitu solū referat̄. Si uero quis
crederet simpliciter 7 i vniuersali qđ bōa a se h̄eret p
priis meritis eēt spēs infidelitatis pelagianoz. In istā
spēm s̄z nō uelut spēs etiā reducit̄ igratitudo q̄ q̄s su
is meritis bōa ascriberet que meritis h̄z alienis. imo
ista igratitudo ē magis effect⁹ p̄rie uel secūde speciei
Tercia spēs ē iactare se habere qđ q̄s nō h̄z. vñ p̄sum
tio de multis meritis 7 gratis si nō insunt ut interdū
fit in deuotariis 7 eorū reuelatiōib⁹ prophetiis 7 hu
iusmōdi falsa est 7 temeraria. uel attribuere sibi maius
bonū q̄ q̄s h̄z ad idēz reducit̄. Differt at̄ ista spēs a
iactātie uicio. quia iactantia ē spēs mēdaciū quo ad
exteriore actum facti sc̄z quo quis falso sibi attribu
it quod non h̄z. ut habes in. c. ii. 7. viii. Sed ista spēs
cōmittit̄ quo ad interiorem cordis arrogantia⁹ qua
scilicet quis se aliis p̄fert. Excusatio in peccatis.

pertinet et aliqualiter ad istam speciem. quia ibi sibi quod attri-
buit innocentiam quam non habet. Excusatio enim in peccatis non est
species superbie. sed magis effectus eius. uel dispositio ex ipsa
omnis. imo dicitur proprie effectus presumptionis. Item excusatio
peccati est quedam circumstantia aggravans omnem peccatum et ipsa
blasphemia. Quarta species est despectus ceteris uelle sin-
gulariter uideri. uide de hoc. ca. v. §. viii. ix. x. xix. xx.
xxi. Item. j. pñci. c. §. xv. c. vii. §. iii. Ad istam speciem pertinet
presumptio. Est autem presumptio uicium quo quod assumit sta-
tum sine fiducia diuini auxilii operis magni ad agendum.
ea quod preferunt sue uirtuti. seu quod proportionem sue faculta-
tis excedunt. Non presumptuosus estimat erronee suum mar-
tyrium sustinendum uel ad uincendum temptationes. quam mate-
riam eam propinquam non uitat. uel se estimat maiores di-
uitias scientias aut potestates habere quam habeat. uel quod se estimat
magni et magnis dignum ex quo non est. scilicet propter diuiti-
as. bonam fortunam. uel propter uestes et filia. Pusillanimitas
pro defectu opponitur uicio presumptionis. dicitur autem pusilla-
nimitas quod recusatur in id cedere quod est sue potestatis dimensura-
tum. Item pusillanimitas est quod dignus est magnis uel proportio-
natus ad magna facienda secundum habilitatem ad uirtutes. quod
habilitas inest ei uel ex bona dispositione nature uel ex
scientia. uel exteriori fortuna. quibus cum recusatur ut pusilla-
nimitas dicitur et redditur. Et ista recusatio per negligentiam oritur
aliquando ex prefata habilitate utendi. est autem pusillanimitas maior per
peius uicium quam presumptio. Dicitur etiam in tractatu suo de dif-
ferentia uiciorum sic. Pusillanimitas est quod quod contra iudicium su-
perioris sui et prudentioris sui reputat se minus iustum
ad aliquid faciendum et precipue refugit officia a superioribus im-
posita ad obedientiam superbam imputat quia iudicium suum nimis pro-

fert et inicitur prudentie proprie. **S**ecundo si ducat propria lege
spiritus sancti de qua dicitur esse certus. **S**ecundo preterea si sciat periculum
suum euidenter de quo fide facere superiori nequit. **U**ol
ta est quod quilibet spiritus superbie habet tres gradus. **P**rimus est su
perbia in corde. secundus in ore. tercius in operatione. **A**nselmus ponit
quatuor gradus. **P**rimus et pessimus est superbia in opinione quando
aliquis opinatur uel existimat se esse dignum aliquo magno
honore. **I**n hac estimatione sic delectatur. **S**ecundus. super
bia in uoluntate. quando aliquis non se estimat esse dignum ali
quo honore. uult tamen illi habere tamen non procurat ope uel sermo
ne. et delectatur in uoluntate. et illud est minus malum quam primum.
Tercius est exaltatio in sermone quando quis non estimat se esse dig
num honore aliquo. nec uult ultra ipsum habere. nec laborat
ope ad optinendum. nihilominus tamen magnificat se in ser
mone. **Q**uartus est exaltatio in ope quando nullum trium facit.
et tamen facit aliqua opera ex quibus dignus habeatur. et iste est
minimus. **I**ste differentie secundum Alexandrum sunt materia
les superbie secundum Gregorium sunt formales. **S**uperbie itaque con
ditiones sunt secundum Thomam. ad regulam rationis recte secundum quam al
liquis ueram estimationem de se habere potest. non attendere et de
se maiora quam sunt estimare. **A**liorum defectus non proprios con
siderare. superioris mandata contemnere. super alios
uideri appetere. excellentiam ueram in aliis existentem fastidi
re. et in propria excellentia in quantum propria delectari uelle.
infidelitas etiam cum suis speciebus apta nata est ex superbia
generari. **E**st autem infidelitas uicium quo quis repugnat
seu dissentit auditui uere fidei. aut quod contemnit ipsum. **T**res
sunt infidelitatis species. **P**rima iudeorum qui renituntur
fidei suscepte in figura. **S**ecunda peior paganorum.
qui renituntur fidei non suscepte. **T**ercia pessima christi

anorum qui renituntur fidei iam susceptae in ipsa manifesta-
tione ueritatis. et hanc habentes dicuntur heretici. uel sectam
habentes. uel apostate. Species autem infidelitatis quae accipiuntur
secundum diuersitatem erroris in diuersis quae ad fidem pertinent non
sunt determinate sed secundum errores possunt in infinitum multipli-
cari. ut alia est heresis arrianorum. alia sabellianorum. et sic
de aliis. Blasphemia opponitur confessioni fidei uere et
derogatio uel detestatio alicuius excellentis bonitatis
diuine praesertim. Et est duplex blasphemia. quedam in cor-
de. alia in locutione. Species improprie blasphemie sunt
tres. Una cum quis attribuit deo uel sancto alicui quod ei non
ouenit. ut dicendo deus est mendax. Secunda cum a deo re-
mouet quod ei ouenit. ut dicendo. deus non est bonus et cetera. Ter-
cia cum attribuit creature quod deo appropriatur. ut dicen-
do. iste homo est deus. Per scrutator cordium. praescio futurorum ex
libertate arbitrii dependentium. Sic etiam blasphemia est
triplex. Gradus etiam sunt in blasphemia. Primus quando aliquis cre-
dit corde id quod blasphematur. et ibi est infidelitas. Secundus
si ibidem sequitur detestatio uoluntatis. Tercius. si praecipit
in uerba sicut et laus fidei augetur per dilectionem et confes-
sionem. Quartus cum quis blasphematur in opere. Ita etiam blas-
phemia quando sit peccatum notandi sunt gradus. Unus est quando
blasphemias subito ex aliqua passione in uerba imagi-
nata prorumpit et significationem eorum non considerat sic est
peccatum ueniale. Secundus quando quis aduertit hoc esse blasphe-
miam considerans significata uerborum et tunc non excusatur a
peccato mortali sicut nec ille qui ex subito motu ire a-
liquem occidit. uide. ca. v. vi. ii. et xxii. Blasphemia
est peccatum in spiritum sanctum quando aliquis ex
certa malicia per contemptum abiicit et remouet spirituale ali-

quē effectū spūs scī. s. illud qđ electionē pctī p̄t ip̄el
dire. 7 sic qđlibz pctm̄ in spūm scm̄ uidet̄ fieri cū otēp
tu. Quid at̄ sit cōtempt⁹ dictū ē. q. v. Et sunt sex spēs
pctī i spūm scm̄. priā desperatio. nō qđ ibi mīa nō cre
dat̄. s. qđ otēnit̄. de hoc uide. j. c. viii. q. ii. iii. 7. xxv.
Secūda p̄sumptio nō qđ dei iusticia non credat̄. s. qđ
otēnit̄. Ista p̄sumptio ē qñ qđ p̄sumit gl̄am adipisci
sine meritis uel p̄miū sine penitēcia. Nota tñ qđ pecca
re cū p̄posito p̄seuerādi i pctō sub spe uenie ē p̄sump
ptio 7 auget pctm̄. s. peccare sub spe uenie. qñqđ pci
piende cū p̄posito abstinēdi a pctō 7 penitēdi d̄ ip
so hoc nō est p̄sumptiōis. s. diminuit pctm̄ qđ p hoc
uidet̄ h̄re uolūtātē min⁹ firmatā ad pctm̄. Tercia spe
cies ē ipenitēcia qđ ē p̄positū n̄ penitēdi. Quarta ob
stinatio qđ ē firmatio p̄positi i pctō. Quīta ipugna
tio ueritatis agnīte. qñ. s. aliqđ ueritatē fidei ipugnat
ut licēt⁹ peccet. Sexta inuidēcia fraterne grē. puta qñ
aliqđ nō solū inuidet p̄sone fr̄is aut bono ei⁹. s. etiā i
uidet de augmēto ip̄i⁹ grē dei in mūdo crescēte. Vdi
re uero deū oīm actorē ex deliberatiōe inuenit̄ i ōni
spē pctī in spūm scm̄. Iō nō iter sex species pctī i spi
ritū scm̄ oputat̄. uide de hoc c. vii. q. vi. 7. x. Itē. c. v.
q. vii. Itē. c. vii. q. vi. Scisma ē eadē opinātē atq; eo
dē ritu colentē q ceteri solo ogregatiōis delectari dis
sidio. Scismatici dicūt q p̄pria spōte 7 itentiōe se ab
unitate ecclesie separāt ut q subeē rēnuūt pape. 7 q mē
bris ecclīe ei subiectis cōicare recusant p̄tinaciter qđ p̄
cepta pape otēnūt 7 iudiciū ei⁹ subire rēnuūt. Inobe
diēcia ē p̄prie otēpt⁹ p̄cepti supioris cui qđ obediūt te
net̄. Si qđ at̄ nō p̄pter p̄cepti otēptū facit aliquid

contra preceptum. sed propter aliquid aliud pertinet formaliter ad aliam speciem peccati. Quid autem sit contemptus et quomodo aliquid possit quodammodo contemni. i. irrationabile et infructuosum reputari habes. ca. ii. q. vii. et hic. q. v. Gradus habet inobediencia. Primus quando deus contemnitur in sua persona directe sicut in odio dei vel blasphemia dictum est. Secundus quando contemnitur bona per quam fit peccatum in spiritum sanctum et sic est peccatum in spiritum sanctum ut diffinitum est. Tertius quando quis contemnit dei aliquid quod preceptum. Et quartus est dei preceptum de meliori bono tanto inobediencia est peccatum maius. Quartus quando contemnitur homo precipiens. i. persona precipiens. Quintus quando contemnitur etiam preceptum hominis. Sextus quando quis non propter precepti contemptum facit aliquid contra preceptum. sed propter aliquid aliud. Sed talis inobediencia pertinet formaliter ad aliam speciem peccati.

Cap. ii. de inani gloria.

Gloria inanis seu uana. i. appetitus uane glorie est motus inordinatus ad laudem humanam. et est propria filia superbie atque uicium capitale. Pro cuius noticia sciendum quod gloria est frequens de aliquo fama cum laude. vel est clara cum laude noticia per ore multorum celebrata laudatio. unde gloria est effectus duorum. scilicet laudis et honoris. quia in hoc quod aliquis laudatur vel honoratur. clarus redditur in noticia aliorum. Appetitus igitur glorie est quidam effectus clarificationis seu manifestationis talis boni spiritualis uel temporalis. quod apud homines decorum uidetur. Appetitus glorie non est peccatum imo meritorium. quia tunc est de uere bono gloria digno. Primum quando quis solum bonum proprium quod uere est bonum considerat et hoc approbat. Secundum quando quis aliquis bona sua quae uere sunt bona uult ab aliis approbari. Tercio si appetit gloria ista intentione solum ut deus ab homine glorificetur. Quarto si appe

tit illa intentione ut homines perficiantur ex bono quod in alio
cognoscunt. **S**exto si ista intentione ut ipse homo met ex bo-
nis quod in se cognoscit per testimoniū laudis aliene stude-
at in eis perseverare et ad meliora perficere. **S**exto si desi-
derat per evitacione infamie ad bonū finē. scilicet gloria uana. i.
appetit uane seu inanis glorie species est peccatum. quia uanū et inane
idē est uel pene sicut falsū. **P**ro quo notandū quod secundum
alexandrum de hales in tertia parte appetitus glorie est uelle laudari
ab homine uel honorari. hūana autem laus quācupliciter ratione quid
uanissimū est. primo quia Anselmus dicit. **N**is creatura inq̄tū-
talis huiusmodi solū ex se quod est ex nihilo scilicet laus est creatura. **S**e-
cūdo quia uana laus huiusmodi malū finē et indebitū. idē etiā ua-
nū quod est. quia uanū est quod non sortitur debitū finē. **T**ercio
ex parte eorū qui laudant huiusmodi uanitatē. quia hominum iudiciū
est instabile. nūc rectū nūc curuū. **Q**uarto ex parte materie
de qua laus est. quia sunt uerba et per omnes uentis fracta per aerem
Sexto ex parte eius de quo est laus. quod aliquā iudicat ab
uno bonū. eōuerso ab alio. ergo qui delectantur in uana
gloria delectantur in re uanissima. **E**st autem appetitus uane glorie
quādruplex. **P**rimus quā quis gloria appetit de eo quod nō est
Secūdo quā gloria querit de eo quod est. sed nō est gloria
dignum ut de re fragili et caduca. **T**ercio quā quis querit glo-
riā ab homine cuius iudiciū nō est certū. **Q**uarto quā gloriā
nō refert in debitū finem actū uel habitū. scilicet ad dei hono-
rē uel proximi salutē. **D**ifferunt et inanis gloria et supbia si-
cut causa et effectus. quia supbia inordinate excellentiā appe-
tit. scilicet inanis gloria appetit excellentie manifestationē. **U**n-
de alexander de hales dicit. **N**on sunt idē formaliter supbia et
inanis gloria licet unum contingat cum alio esse ut
in pluribus. **N**am appetitus laudis ut quis honoretur

et laudet ab aliis uerbo est inanis glorie si est inani uel
uano. Appetere uero posse et efferri supra alios est sup
bie. Et quis inanis gloria non sit ex suo genere peccatum
mortale. fit tamen peccatum mortale quatuor modis
Primo quando quis gloriatur de aliquo falso quod con
trariatur diuine reuerentie. ut si quis sibi attribueret quod
esset deus et similia. Secundo quando quis bonum tem
porale de quo gloriatur puta fortitudinem diuitias
et honores ac huiusmodi prefert deo. sicut de quibus
dam principibus uidetur in euangelio Iohannae. eo quod pre
ferrebant testimonium hominis dei testimonio. id est licet
in christum corde crederent. tamen ne eiicerentur de sina
goga uel honoribus temporalibus non fatebantur christi
ore et operibus. Tercio quando gloria est de peccato
mortali deliberate. ut cum quis gloriatur deliberato
animo complacenter de luxuriis suis. uel aliis peccatis
mortalibus que fecit. Quarto quando quis non curat trans
gredi preceptum dei uel ecclesie propter uanam gloriam
sicut in corneametonibus patet et de ornamentis se ut luxu
riose appetant. sicut infra de ornatu dicitur in fine huius
capituli. Quinto quando quis intentionem suam refert
ad gloriam tanquam ad ultimum finem ad quem scilicet omnia uir
tutum opera ordinet pro quo consequendo non permittat
facere etiam ea que sunt contra deum. alias appetitur ina
nis glorie si non repugnet caritati dei aut proximi quantum
ad id de quo est gloria nec quantum ad intentionem glori
am querentis tunc est solum ueniale peccatum. Filie autem
inanis glorie sunt septem videlicet nouitatum presum
ptio. inobedientia. iactantia. ypocrisis. contentio. per
tinacia. discordia. Et nota quod secundum Alexandrum

b

de ballis. **F**ilie dicuntur non quod sint semper eiusdem speciei cum matre uel quod unaqueque denominetur ut mater. sed quia conformitatem habent equalitatis a qua immediate nascuntur uel apte nate sunt nasci. **M**ouitatum presumptio est quando quis intendit manifestationem sue glorie per facta uera habentia aliquam admirationem. **Q**uid autem sit presumptio habes in quarta specie superbie supra. **I**nobedientia non est species inanis glorie seu superbie formaliter. sed nascitur ex ea. **I**nobedientia enim sumitur penes nolle subesse uoluntati alterius uel precepto. **S**uperbia uero sumitur penes uelle preesse. **D**icitur in Scotus in. iiii. circa. di. iii. tres propositiones. **P**rima nullus tenetur ad aliquod preceptum diuinum nisi per aliquem idoneum et authenticum sibi promulgetur. uel ex fama ueridica et testimonio bonorum cui debet quilibet et rationabiliter credere. **E**t hoc inquit intellige de lege positua que non est nota interius in corde. **S**ecunda propositio. **N**otandum generaliter quod promulgatio facta de consilio diuino obligat ad non contemnendum. **Q**ui enim contemnit consilium. contemnit consulentem in quantum consulentem. **E**t ideo nolens seruare consilium diuinum euangelicum. et contemnens illud tanquam irrationabile et infructuosum peccat mortaliter. **U**nde uideant mordentes paupertatem euangelicam. ne forte si nolunt seruare quod non est necessarium non contemnunt quod tales contemnunt christum qui hac suauiter seruari tanquam meritoriam et utilem ad uitam eternam. ut de uerborum significationibus libro sexto. **T**ercia propositio. **P**romulgatio per modum precepti facta obligat non solum ad non contemnendum sed etiam ad seruandum si est affirmatiuum uel cauendum

si est negatiuū. Hec dixi intelligendo de cōsilio et p̄cep-
to diuino. quia secus est de hūano. Etia loquēdo de
consilio uel precepto hominis superioris seu prelati
licet em̄ tam cōsiliū q̄ preceptū alicuius superioris
contemnere. id est irrationabile et infructuosum iudi-
care sed non licet precepta prelati dum est prelatus
contemnere non obseruando ea. Quia dicit Math.
xxiii. Super cathedram Moysi sede. scri. et pha. que
dixerint uobis facite. Istud autem de contemptu cō-
siliū uel precepti superioris probat. quia non tenetur
necessario habere falsam opinionem d̄ suo superiore
Nūc aut cōsiliū ei⁹ uel p̄ceptū p̄esse in se irrationabi-
le et infructuosum. et rationabiliter et uniuersaliter tūc
laborandum est ad eius reuocationem et ad correcti-
onem uel ammonitionem talis prelati fatue precipiē-
tis. non tamen tenet subditus repudiare preceptum
eius. uel reputare tanq̄ irrationabile et infructuosum
Sed potest oppositum reputare sicut est et sic contem-
nere non approbādo hoc facto. Hec Scot⁹. Nota p̄-
terea s̄m Bern. clara. tra. hēri. de gādauo. di. iiii. q.
xxxii. Dr̄nt cōtēnere p̄prie et negligere. q̄ cōtēpt⁹ nō
solū iportat priuationē act⁹ uolēdi ad illud qd cō-
tēnt. s̄ etia actū positiuū displicētie. vñ act⁹ uilipē-
sionis positue ē de rōe cōtēptus. s̄ negligētia nō im-
portat actum displicētie circa illud quod negligit.
sed solum priuat actū placentie. Vñ si negligo ire ad
ecclesiam nō ōz q̄ displiceat mihi ire ad ecclesiam. s̄
sufficit q̄ nō placeat mihi. Dr̄nt em̄ displicere et place-
re sicut uolens et nō uolēs. q̄ uolēs dicit actū positi-
uum s̄ non uolēs nō. ut p̄. iii. ethicoz. Vnde om̄is

qui cōtemnit negligie ⁊ nō econuerso. Inobedientia
quid sit habes in .c. precedēti. §. xviii. Iactantia ē mē
claciū quo qs uerbo uel signo sibi attribuit bonū uel
perfectionē quā nō habet. Et consistit ut plurimum in
uerbis puta quādo quis se uerbis extollit supra qd
in heritate in eo est bonum. Et orit̃ aliquādo ex sup/
bia impellente. ut ex arrogantia qua aliquis interius
supra seipsum eleuat. Talis arrogantia ut. §. viii. pri
mi capituli supra tactum ē spēs est superbie. Iactan
tia autem non est ista arrogantia. sed frequentius eius
causa est. Ideo etiam Grego. pro tertia spē eandē uo
cat iactantiā. Iactantia p̃terea aliqñ orit̃ ex inani glo
ria. quia ex uanitate quis ad iactantiam p̃cedit ⁊ in
hoc delectat̃ ⁊ ad gloriam quandā tendit p̃ iactanti
am. ⁊ sic ratione finis ē filia inanis glorie. Iactantia
insuper aliqñ orit̃ ex auaricia ratiōe finis. vñ aliqui
seipsos iactant non solum propter gloriaz s; p̃pter
lucrum qui de seipsis fingunt ea ex quib; lucrari p̃nt.
puta q̃ sint medici uel sapientes uel diuini. Iactantia
est peccatum mortale. Vno mō qñ aliquis iactanter
p̃fert id qd ē cōtra gloriā dei. ut dicēdo se deū eē. ⁊ si
milia. Secūdo mō si qs se iactaret de eo qd eēt cōtra
dilectionē proximi ut pharise; q̃ ait Ego sum sicut ce
teri hoīm fures latrones. uelut etiā hic publicanus.
Tercio modo si procedat principaliter ex fine qui est
peccatum mortale seu ex causa que est peccatum mor
tale. tunc etiam iactantia est peccatum mortale. Exē/
pli gratia. Si iactantia procedit ex superbia mortal/
li uel ex inani gloria mortali. uel ex auaricia mortal/
li principaliter. Prona est uiciū oppositū iactantie

est mendacium quo quis de se dicit aut fingit mino-
ra a ueritate declinans. puta quando aliquis asserit de
se aliquod uile quod in se non recognoscit. uel negat
de se aliquod magnum quod tamen percipit in seip-
so esse. Ambitio est appetitus inordinatus honoris.
Et committit tripliciter. Primo per hoc quod aliquis ap-
petit testimoniū de excellentia quā non habet. Secū-
do quod honorem sibi cupit nō referēdo in deū cum tñ
honor omnis hēat a deo nō a nobis. qz excellētia o-
nis uera ē quasi quoddā diuinū ī hoīe. Tercio p hoc
quod appetit9 ei9 in ipso hōre quiescit. nō referēs hōrem
ad utilitatem aliorum. id em̄ in quo hō excellit dat
ei a deo ut ex eo alius proſit. **Y**pocrisis fit qñ qz si-
mulat personā boni seu uirtutē quācūqz quā nō h3.
Intus em̄ mal9 ē aut intentionē malā h3. s3 exteri9 p-
sonam bonam ostentat et sic in ypocrisi duo sunt. **U**-
num est defectus sanctitatis quam quis nō curat ha-
bere. Aliud ē simulatio ipsius sanctitatis. sic quod soluz
curat sanctus apparere. et ad ista intētio ypocrite fer-
tur. **Y**pocrita em̄ dupliciter dicit. Uno mō ille cuius
intentio fert ad duo. uic3 ut non curet sanctitatē ha-
bere. sed solum sanctus apparere. et sic proprie capit
in scriptura. **S**ecundo mō dicit ypocrita ille qui in-
tendit simulare sanctitatem a qua deficit. **U**nde quā-
do aliquis per bōa opera que sunt ex suo genere ad
dei seruiciū pertinētia non querit deo placere s3 ho-
minib9 simulat rectā itentionē quā nō h3 et sic ē ypo-
crita. **I**te si qz ista intentiōe habitū sanctitatis uel re-
ligiōis assumeret ut se iustū ostentaret qui tñ eo scien-
te iustus non est talis esset ypocrita. **N**on est autem

b3

ypocrita nec simulator qui habitū sanctitatis assu/
mit intendens se ad statum perfectionis transferre et/
tā si per infirmitatem deficiat a perfectione. Querit
qui sunt fructus uel signa per que ypocrita cognosci/
tur. Res. Alexan. iii. videlicet fauor humanus questus tē/
poralis laus humana. que cū quis cōsecutus fuerit p et/
am si uideat se non posse cōsequi. tunc cessat ab operi/
bus exterioribus. quia p̄fatis tribus ypocrita princi/
paliter intendit frui. Ideo sic cognoscit q̄s sit pastor
uel lupus. Ypocrisis est peccatum mortale. p̄rio q̄n/
quis non curat sanctitatem saltem que est de necessi/
tate salutis habere. et tamen simulat eā habere t̄m ut
appareat. Secundo quādo intentus finis simulatio/
nis repugnat caritati dei uel proximi ut quando q̄s
simulat sanctitatem ut uel falsam doctrinā seminet. p̄
ut adipiscat ecclesiasticā dignitatē indignus nel quecū/
q̄ alia t̄palia bōa in quibus finē cōstituat. Si uero finis
intentus non repugnat caritati est ueniale. Quādo āt/
quis intendit simulār sanctitatem a qua deficit p pec/
catum mortale talis q̄uis sit in peccato mortali non
tamen semper ip̄a simulatio ē ei peccatū mortale. Cō/
tingit āt quādoq̄ q̄ aliquis simulat perfectionē san/
ctitatis que nō est de necessitate salutis. et talis simu/
latio nec semper est peccatum mortale. nec semper cum/
pctō mortali. p̄terea dicit Cancel. Celare pctā sua
nō ē ex se ypocrisis s̄ cautela prudēs et debita. secus
si fiat hoc ex appetitu laudis false aut alterius malicie
principaliter. uel si ad malum finem ultimate referat
Secus etiā si per mendacia operū uel signorū p̄ uerborū
talis absconditio q̄rat fieri quēadmodū si ad celandum

peccata sua luxurie fingat se aliquis opere signo aut
uerbo luxuriam maxime detestari et castitatem amplex
ari cum sufficere debeat ut illam non ostendat. Simulatio
uero proprie sumpta est quoddam mendacium in exteriori
bus signis factorum existens. Et fit quando aliquis per aliqua
signa exteriora factorum uel rerum aliquid significat quod
non est. Mendacium uero proprie fit uerbo a cordis
sententia discordante. Non autem est simulatio si aliquis per
termittat significare quod est ut si est peccator uel nocens.
Sicut etiam mendax non est quando tacet quod est quod
aliquando licet. **Ulricus** addit quod cum aliquis simulat
sanctitatem quam non habet propter hoc ut aliquid ei
detur sicut illi de quibus dicitur **Matth. xxiii.** De uobis
scribe et pharisei qui comeditis domus uiduarum et cetera. Pec
catum mortale est quia rapit quod debetur sancto. quia quod
datur ei datur nomine iusti. Idem quando talem simulationem facit
ex insatiabili auaricia. Si autem aliquis pro sua necessita
te simulat ampliorem indigentiam quam habeat non est hoc
peccatum mortale sicut faciunt coiter trutanni. quia ibi
secundum **Crisonem** plus est culpa diuitum aliquando quam paupe
rum. Verum autem aliquis simulans sanctitatem ad
honorem dei et edificationem proximorum peccet. **Res.**
d. iii. pe. de car. distinguendo quod duplex est simulatio.
quedam fit ab aliquo ut iniquitas sua pallietur et ipse
ab hominibus laudetur et bonus reputetur. et sic est peccatum.
Alia est que fit ad honorem dei et proximorum edifi
cationem ut aliquis religiosus maiorem religionem on
dit coram secularibus quam coram suis fratribus ut ip
si magis edificentur. iste non peccat sed meretur. **Par**
tinacia est uicium quo quis plus quam oportet perseuerat

be

in propria sententia. mollis autem q̄ oportet perse/uerat. Sed perseverans dicitur qui continuat s̄m q̄ oꝝ
¶ **I**nartiacia uero in opinionibꝫ actibus propriis p
quā quis non est paratꝫ corrigi dānabilis ⁊ uix sana
bilis presumptio est. Et dum in rectore aliorum aut
apud religiosum ē cuncta turbat ⁊ perdit. Contentio
⁊ discordia quid sint dicitur in capitu. v. §. xviii. Adu
lator fit quis multipliciter ⁊ peccat. Primo quando
quis alium laudat in malis. Secundo quando alius
laudat in incertis pro ueris. Tercio quādo quis lau
dat aliquem qui uerisimiliter de hoc in inanē gloriā
cadet uel in superbiam. Quarto qñ laudat aliquem e
tiā de uero bono ut placeat ei ppter inanē gloriam
Quinto quādo aliquis uult placere alteri ⁊ ipm lau
dat propter lucrum. virtus uero affabilitatis nullꝫ
peccatum est quādo quis laudat alium ⁊ intendit de
lectare eū. Primo quādo hoc facit ut ex hoc eum cō/
solet in tribulatiōibꝫ ne deficiat. Secūdo si laudat a
liquē ut in uirtutibꝫ pficiat uel proficere in eisdem
studeat. Tercio si laudat ⁊ uult placere propter nutri
endam caritatē ⁊ ut hō in aliis spūaliter placere pos
sit. Adulatio ē peccatum mortale. Primo quando q̄s
laudat alteriꝫ p̄ctm graue presertiz. quia dei iusticie
nocet. ⁊ proximum scandalizat. Secundo qñ aliū lau
dat fraudulenter ut. s. ei notabiliter noceat corporali
ter ⁊ spūaliter. Tercio qñ preter intentionē adulatio/
nis quis alteri ē occasio peccandi grauius saltē. quia
tunc est scandalum. ⁊ de eo sicut de scādalizantibꝫ est
iudicandum. De hoc habet infra. c. viii. §. vii. viii. ⁊
ix. Veniale uero p̄ctm est. Primo quando quis adu

lat^r ex sola auaritia delectandi alios. Secūdo quā/
do adulat^r ad euitandū malū. Tercio qñ adulat^r ad
consequendū aliquid in necessitate. Curiositas ē uiciū
quo qñ inordinate effectat ueritatē aliquā inquirere
et sic hoc pōt^m per se uel p accidēs. i. qñ qñ superbit d
cognitiōe ueritatis. secūdo qñ qñ utit^r cognitione ueri/
tatis ad peccandū. tercio qñ qñ studet scientiā uerita/
tis ut exinde supbiat. quarto qñ qñ studet addiscere
aliquid ad peccandū ut de supstitiōe et hōmōi. quinto
quādo qñ etiā circa sensibilia quo ad exteriores sen/
sus studet inqñtū cognitio sensibiliū nō ordinat^r i ali/
quod utile. s. potius auertit hominē ab aliq^o utili cog/
nitione. ut dicēdo. canes leporē insequi et similia. Simi/
liter qñ qñ p studiū min⁹ utile retrahit^r a studio qd
ei ex necessitate incūbit. Sexto qñ qñ studet addiscere ab
eo a quo nō licet ut a supsticioso uel incantatore uer/
ritatem furti inquirere. Septimo qñ qñ appetit cognos/
cere ueritatem circa creaturas nō referēdo actu ul^r ha/
bitu ad debitum finem. s. ad cognitionē dei. Octauo
qñ quis ordinat studiū suū circa sensibilia ex qb⁹
uerisimiliter peccatum sequitur. ut in inspectione mu/
lierum aliquando. et in inspectione ludorum aliquo/
rum. Nono quando aliquis studet ad inquirendum
uicia proximorum ad despiciendum eos. uel detra/
hendū eis. uel saltem inutiliter inquirendo. Licitū ta/
men est perquirere facta ul^r act⁹ proximorū si fit bono
aio. Pri^o si fit ad utilitatē ppriā ut. s. hō ex bonis
opib⁹ proximorum puocet^r ad melius. Secūdo si fit
ad utilitatem alterius ut scilicet corrigatur secun/
dum regulam caritatis et debitum officii si aliquid

ab eo agit uiciose. Etiam licitum est si quis circa sensibilia affectet ueritatez inquirere. Primo si fit propter necessitatem nature sustentandam. Secundo quando fit propter studium intelligende ueritatis. Ornatu uestiu calceorum et exterioru rez fit peccatum prius quam quod sine rationabili causa aliis uestibz utitur quam habeat consuetudo eorum quibus conuiuit de. sine rationabili causa quam statim exprimet. §. xxiii. Secundo quando quod ex superfluo cultu gloriam querit. Tercio quando quod ex superfluo cultu delicias querit et non secundum quod uestis ordiatur ad corporis fomentum. Quarto si quod nimiam sollicitudinem apponit ad uestiu cultu. Quinto quando sine necessitate mulier uteretur ueste uirili. Per conuerso uir ueste muliebri. Sexto quando mulieres que uiros non habent nec uolunt habere et sunt in statu non habendi uolunt placere uiris per uestiu ornatu ad occupiscendum quia hoc est eis dare incentiuum ad peccandum. Idem de uiris erga mulieres est dicendum. Unde quod tales portant ornatu ad lasciuia prouocandum est illicitum. Est autem species peccati mortale quando mulieres que uiros non habent nec uolunt habere et sunt in statu non habendi se ornent ut uiros prouocent ad occupiscenciam. Si autem ex quadam leuitate uel etiam ex uanitate propter quandam iactantiam se ornant non semper est mortale peccatum sed quandoque ueniale. Et eadem ratio est de uiris. Secundo pretiositas uestiu uel ornatu dei. uel est peccatum mortale cum est contra professionem alicuius sicut aliquem moniales professi paupertatem et seculi abrenuntiationem ornant se ad modum theatricarum mulierum. Tercio secundum eundem quando monachi abiecto habitu religionis sue deferunt habitum clericorum secularium. Quarto secundum eundem quando hoc procedit ex superbia danna

bili id ē ex superbia uel inani gloria que ēē mortale
peccatum ut supra patuit. Inexcusabiles sunt autem
mulieres cum a uiris prohibite nihilominus se imodera
te ornāt. p̄z em̄ q̄ tunc hoc faciūt ex superbia uel ex li
bidine. Porro mulieres se colorantes uel alia figmen
ta ad apparentē pulchritudinē adhibētes ⁊ h̄mōi fa
cientes semper peccant ad minus tñ uenialiter quādo
fingunt pulchritudinē nō habitā. Soluz āt per talia
peccant mortaliter. Primo quādo ista fiunt propter
lasciuam. Secūdo quādo fiunt in dei contemptū. Sed
non peccant quādo solum occultant turpitudinē ex
aliqua causa prouementē puta egritudine. uel aliquo
h̄mōi. quia ut Apostol⁹ dicit. Que putam⁹ ignobili
ora membra ēē huius honorez abundantiorē circūda
mus. Ornatus uero uestium uel preciositas eaz aut si
milium pōt haberi sine peccato. Primo ratiōe digni
tatis officiū diuini. propter sacramentū em̄ q̄s p̄t pre
ciosioribus uti etiā ad significandū excellentiā sui sta
tus uel cultus diuini. Secundo rōe dignitatis alteri
us officiū publici uel nobilitatis etiā p̄pter excellen
tiam sui status significandā. Tercio rōe consuetudinis
eorum cū quib⁹ uiuit. Quarto rōe solēnitatis matri
monii ineundi ut fit circa nuptias. Quinto rōe continē
tie seu castitatis matrimonialis in altero coniugatorū
seruāde. Sic em̄ s̄m Apost. multipliciter p̄t studere ut
placeat uiro. porro ornat⁹ defect⁹ fit p̄ctm̄. pri⁹ qñ
q̄s cōtra cōsuetudinē eoz qbus uiuit irrōnabiliter
uestes mutat. Sed addit⁹ q̄ rōnabiliter hoc fieri p̄t ut
statī dicet. q. xxv. secūdo qñ ita negliēgs ē ut adhibe
at studiū ⁊ laborē ad hoc q̄ exteriori cultu utat s̄m q̄

oporteret ut qui non leuat uestes sed trahit per terram.
Tercio qñ quis ipm defectum exterioris cultus ad
gloriã ordinat. ut ypocrite faciunt aliquando. Quar
to quãdo quis ex auaricia uestes uiles contra status
sui decentiaz portat. Rationabiliter at 7 sine pctõ p̃t
quis uiles uestes portare. **P**rimo rõe officii p̃dicatio
nis uel fructus aiaz p̃curãdi. illud prophete quidaz
fecisse legunt. **S**ecundo rõe penitẽtie ut religiosi uel alii
sicut rex ninive sacco se iduit. **T**ercio ratione edoma
tionis carnis uel humiliãdi sp̃m proprium sicut fel
cit Alexius 7 heremite multi etiam seculares.

De auaricia capi. iii.

Auaricia ẽ sm Augusti. immoderatus amor ha
bendi pecunias. uel qd mensurari p̃t pecunia.
7 committit actibus interioribz tripliciter. **P**rimo quã
do quis immoderate diuitias amat quas habet. **S**e
cundo quãdo quis immoderate diuitias desiderat q̃s
non habet. **T**ercio quando immoderate i diuitiis ha
bitis delectat. **E**xterioribus etiã actibz committitur
dupliciter. **P**rimo quãdo quis pl9 debito pecunias
acquirat. aut plus debito tp̃alia cõseruat. **A**uaricia p̃t
fieri mortale pctm. **P**rimo si quis tenet dare pauperi
bus in articulo necessitatis. **S**ecundo si habet sp̃flua
persone status 7 honestatis. de hoc uide. q. viii. ulti
mis duobus modis est peccatum mortale ex suo ge
nere. sed tribus primis modis non est mortale nisi tã
tum cresceret q̃ preferret caritati dei aut proximi. ut
sez propter diuitiarum amorem aliquis non uereat
facere contra amorem dei aut proximi. sic em̃ erit mor
tale peccatum. **S**i autem inordinatio amoris

Intra hec sūstat. scz ut homo quīs superflue diuitias
amet. non tamen preferat eaz amorē amorī diuino ut
scz ppter diuitias non uelit aliquid facere oītra deū
et proximū sic est ueniale peccatum. **C**ancellari⁹ ponit
breui⁹ ista sic. Auaricie obiectū ē immoderata posses-
sio. quod ex genere suo nō uidet̃ eē mortale vniuersa-
liter sed in mortale transit. **P**rimo dum ex deliberati-
one efficaci et absoluta appetunt uel querunt uel rapi-
unt aut retinēt aliena iniūctis dominis qualicūq; mo-
do fiet clam uel palam uel fraude. cōsilio uel auxilio
presertim si res sit notabilis detrimenti. **S**ecūdo duz
appetitu suffocante rationē et a dei seruitio penit⁹ im-
pediēte etiā licita uel propria bona nimia libidine et
solicitudine appetunt querunt seu retinent. quasi in
eis spes tot⁹ auxiliū uelut in deo poneret̃ mortale ē.
Suaz auaricie speciem **A**postolus ob hoc appellauit
ydolorum seruitutem. **E**x quibus patet cum auari-
cia sit immoderatus amor habendi. qd hoc fieri p̃t tri-
pliciter ut dicit auctor compendii **T**homas uidelicet
in appetendo. in acquirendo. et in retinendo. **S**i p̃rio
modo tunc est peccatum mortale tripliciter. **P**rimo
quando quis appetit aliena appetitu completo qui
procederet in opus si esset facultas. **S**ecundo quan-
do quis appetit illicita uolūtate cōpleta ut si aliquis
indignus conatur beneficium ecclesiasticum adipisci.
si tñ appeteret talia siue aliena siue illicita cū uolūta-
te cōditionata. scz si posset habere sine offēsa dei uel
iniuria proximi. tunc est nullum uel ueniale peccatum
siue conditio actualiter siue habitualiter addatur.
Tercio quādo quis simpliciter appetit supflua et hoc

appetitu suffocante mentē ⁊ a cōsideratione sui ⁊ cōsi-
deratione diuinorum. Si tamen superfluo amore iube-
reret tēp'alibus infra dei amorē est ueniale peccatum.
Si autē auaricia consistit in secūdo. s. in acquirendo est
mortale peccatum. Uno modo si acquirit res iniuste
quocunq; modo. Secūdo si acquirit res per tale op⁹
aut artē aut officiū qđ p se mortale pētm ē si etiā eēt
sine lucro ut in procurantibus ad uenerea extra ma-
trimonium ⁊ similibus. Si autē acquireret res per ea q̄
solum uenialia sunt. ut cum aliquis uerba iocosa cō-
ponit ad lucrum salua tamen honestate ueniale est.
Tercio si aliquis propter delectationem dissolutiōis
totaliter se talibus p̄fatis iocosis daret. Dico autē p̄p-
ter delectationem. quia si aliquis p̄pter necessitatem
per talia sustentationem sibi cōquireret qm̄ aliā artem
lucrosam nesciret non eū reputarē in statu damnato-
rum. Si autem auaricia consistit in tercio scz in retinē-
do fit mortale. Primo quando quis retinet scienter
animo retinendi ea que restituere tenet. Secundo qm̄
quis retinet superflua respectu persone ⁊ suorum. ⁊ re-
spectu cōseruationis status sui ⁊ suoz ⁊ hoc tēpo-
re extreme necessitatis alicuius. Tercio si retinet super-
flua etiam circa extremā necessitatē ex insatiabili cu-
piditate. cuius p̄cipuū signū ē. qđ q̄s potius res putres-
cere sinat apud se q̄ alius utiliter dispenset. Si q̄s au-
tem retinet supflua quedam ex inordinato amore tē-
poraliū p q̄ modicū deficit a medio largitatis. saluo
tamē statu uirtutis. sic ē ueniale pētm Nullū uero pec-
catū ē qm̄ q̄s retinē ea q̄ ad necessitatē p̄tinent suam ⁊
suorum. uel ad cōseruationem status sui ⁊ suorum

hinc quod decet suam dignitatem. Sunt autem novae species
avaricie etiam hinc philosophum. viii. ethicorum hinc quas diversi a
uari denominant. Primus dicitur parcus qui se nimis
parum dat. Secundus tenax qui nihil dat. Tercius chi/
mibilis qui cum magna difficultate dat de parvis ma
gnam vim faciens. Quartus illiberales operationes o
perantes. et sunt qui turpia lucrantur vel universalia vel
servilia opera exercent. Quintus de meretricio pasci. qui
aliqua de viciosis actibus lucrantur. ut de meretricibus
et huiusmodi aliquo Sextus usurarii qui lucrantur de
eo quod oportet gratis concedere. vel quia lucrantur
parva cum magno labore aut multo. Septimus latro
nes qui lucrantur aliqua iniuste vim vi inferendo. Octa
vus mortuorum spoliatores similiter vim inferunt.
Nonus aleatores qui iniuste lucrantur aliqua ab ini
micis. Prodigalitas est vicius quo quis temporalia
dat vel consumit inordinate et opponitur avaricie. In/
iusticia etiam hic comprehenditur que est vicius gene
rale quo quis infert alteri notabile nocumentum contra
ius et est ex genere peccatum mortale. Ille tamen qui in
parvis facit iniusticiam deficit a perfecta ratione eius
quod est iniustum facere. in quantum potest reputari non
esse omnino contra voluntatem eius qui hoc patitur.
puta si auferat aliquis alicui unum pomum vel aliquid
tale de quo probabile sit quod ille inde non ledatur nec
ei displiceat. Iniusticia autem est duplex. Una illega
lis speciale vicius in quantum respicit bonum commu
ne quod contemnit. sed generale quantum ad intentionem
quod per contemptum boni communis potest ratio ad omnia
peccata deduci. Alia particularis que fit hinc inaequalitatem

ad alterum prout. s. homo uult pl⁹ habere de diuiti/
is et honoribus et min⁹ de malis puta laborib⁹ et dā
nis. **P**rima opponit iustitie legali. **S**ecūda particula
ri iustitie. **S**ub iniusticia continent^r quinque iniustitie. vi
delicet carentia habituū regnatue. s. pollicie simplicis
Regitiue siue yconomice et militaris debite inesse ali/
cui. **F**ilie auaricie sunt septem. s. obduratio. inquietu/
do. uolentia. fallacia. periurium. fraus. peditio. **P**rima
scz obduratio ē contra misericordiā et fit qñ quis nimis
tpalia retinet. et cor ei⁹ misericordia non emollit^r ut d
diuitis suis subueniat miseris. **A**d sciendū anteq^m qñ
opera misericordie sint necessaria. **N**otandum q^d sex
sunt opera misericordie corporalia. **J**uxta illud. **D**e
stio. cibo. potu. do rectum. uisito. soluo. spūalia sunt
totidem. **J**uxta illud. **C**onsule. castiga. remitte. solare.
fer. ora. **N**otanduz q^d ad talia opera misericordie ex
hibēda quis tenetur sub precepto. puta diues ad dā
dum elemosinam. medicus ad prestandum medicinaz
aduocatus seu patronus ad consulendum. et sic de ali
is multis conditionibus uidelicet sequentibus simul
concurrentibus. **P**rimo quando locus adest. nō enī
tenet^r quis per mundum currere ad querendum egētes
sed sufficit si eis qui sibi occurrunt misericordie op⁹
impendat. **S**ecundo etiam quando tempus occurrit.
quia non tenet^r homo future necessitati alterius pro/
uidere. sed sufficit si presenti necessitati succurrat. **T**er
tio consideret quis si egens sit sibi coniunctus quacū
q³ necessitudine. quia talibus maxime curam quis de
bz ipēdere suor⁹. s. et maxie domesticor⁹ s^m aposto.

ut sunt parētes p̄lati pueri benefici. ⁊ sic de alijs hīs
concurrentib⁹. Quarto uidendū an aliq⁹ tantā neces
sitatē patiat⁹ q̄ nō ī p̄mptu appareat quō ei posset
aliter subueniri. ⁊ in tali casu tenet⁹ ei op⁹ mīe ip̄ederē
Si āt ī p̄mptu appareat quō ei aliter subueniri pos
sit uel p̄ seipm uel p̄ aliā p̄sonā magis diūctā. aut ma
iorē facultatē h̄ntē nō tenet⁹ tūc ex necessitate indigē
ti subuenire. ita q̄ nō faciendo peccet. Vñ Cancell. di/
cit. Demo de necessarijs suis simpliciter tenet⁹ elargiri
immo nec de necessarijs s̄m statum. Sed nec de sup̄flu
is suis ut sua sunt sub pena peccati mortalis. nisi ubi
grauis necessitas circa alterum immineret ip̄o presu/
mente dicere q̄ alijs non succurret. Necessitas em̄ ex/
trema proximi preferēda est soli decentie p̄p̄ri stat⁹
q̄tō magis superfluitas. Preterea sciēter dimittere su
perflua sua notabiliter cōsumi per putrefactionez aut
alias pot⁹ q̄ in us⁹ pios ipsa largiant⁹ uix a culpa
mortali aut nunq̄ posset excusari. Vñ super notandū
q̄ thesaurizare de se non est illicitum sed prouidū q̄
uis ex circūstantijs possit fieri criminale ut si fiat ex a
lieno aut desperando de diuino auxilio. aut in gran
de preiudiciū reipublice. aut si alijs pereuntib⁹ nō
succurrat. Nec Cancellari⁹. Secunda filia est inquietu
do quādo scz quis nimiam habet sollicitudinem ⁊ cu
ras superfluas in acquirendo diuitias. Est āt sollici/
tudo studiū quoddā adhibitiū ad aliquid cōsequen/
dū. Et si ē circa sp̄alia ē laudabilis si sit discreta. cir
ca temporalia uero fit peccatum. Vno modo ex par
te eius de quo quis sollicitatur. Si scz tp̄alia tanq̄ fī
nem querit. Secundo modo propter superfluum

studium quod arponit ad temporalia siue sit ppter
uictum necessariū siue ppter opa pietatis superflua
ppter que homo retrahit a spūalib⁹ quibus princi
paliter inservire debet. Tertio ex parte timoris super
flui qñ scz aliquis timet ne faciendo quod debet ne
cessaria sibi sufficiant. Quarto si superflua querit ul
tra presentis uite necessitatem. Necessitatez dico natu
re persone. ⁊ status ac honestatis. Quinto si tempus
sollicitudis qd poccupat sufficit em̄ diei malicia sua
id est afflictio sollicitudinis ut si quis tpe estatis iaz
cogitaret de uindemia actuali ⁊ similibus. **Tercia**
filia est uolentia qua scz quis in acquirendo bona a
liena vi utit ut in rapina que est rei aliene notabilis ⁊
uolenta acceptio. Similiter si qd rē notabilis reputa
tionis inuentam que in alicui⁹ dominio fuit non ha
bita pro derelicta retinuerit aio nō restituēdo domio
rapinam omittit. **Quarta** filia est fallacia quādo
scz quis ad acquirendum tpalia utit dolo per uerba
simplicia. **Quinta** filia est periurium quādo quis
in acquirēdo temporalia utit dolo per uerba que cō
firmat iuramento de quo infra capitulo decimo q.
secundo. **Sexta** filia est fraus quando qd in acqui
rendo temporalia utit dolo qñtū ad res in opere ut ī
furto quod est occulta ⁊ dolosa rei aliene acceptio.
Septima est proditio quando quis in acquirēdo
temporalia utit dolo in opere qñtum ad personas.
Dicit autem Cancellarius qd nō debet aliquis dici re
nere rem alienam inuito domino qñuis nescienti quā
do dominus presumitur rationabiliter consensurus
ex familiaritate uel aliunde dum sciuerit aut si iuxta

dictamen recte rationis deberet consentire. Sub furi/
bus aut sacrilegis aut raptoribus comprehenduntur
quo ad criminis equalitatem quicquid sit in restituti
one faciēda ipsi9 aduocati fouentis causam quā cre
dere d3 iniustam aut per culpam perdentis iustam 7
medici infidelis 7 iudicis mali. Et plati qui pficit of
ficiis publicis 7 beneficiis presertim curatis illos quos
scire debz eē raptores 7 animaz destructores bonis
spretis. Alii prorsus consiliani dōminorū ad tallias
iniustas. Et generaliter qui talia agunt aut etiam cō
sentiunt agentibus. Hec Cancel. Addit idē retinere tri
buta 7 subsidia rationabiliter introducta peius ē fur
to simplici in subditis. exigere uero uiolēter aut frau
dulenter subsidia indebita a subditis per principē ra
pina dānata ē. Nō aut hoc ē 7 quādo generalis regula
tradi nequit. Item fur aut raptor tenet restituere ab
lata 7 non solum hec. sed etiā damna inde sequentia
omnibus rite compensatis. Similiter retētores testa
mentorum. aut plus iusto differentes eorū cōpletionē
in grauem iacturam aīaz. Idem mutatio monetarū
potest eē par aut maius delictum ex se q̄ essz in casu
falsam aliquā fabricare. quia sm damnum reipublice
opus quodlibet assumit modum culpe. Et si princeps
dicat se dominum monete eē. sit ergo dñs bonus dis
pensator. non tyrannus nec dissipator. Notanduz tñ
q̄ omnia sunt principis. nō quidem proprietario iu
re nec pro se sed p̄ necessitate reipublice. Et quid mi
rum cum necessitas facit persone etiam singulari alie
na etiam sua. Omnia etiam beneficia sunt pape tanq̄
ordinatori supmo non tanq̄ domino aut possessori.

immo nec etiam tanq̃ immediato dispensatori regula/
riter ⁊ vniuersaliter nisi p̃latorū inferiorū iniquitas aut
manifesta ecclesie utilitas ī casib⁹ certis istud exigeret
Nec Cācel. Sunt p̃terea s̃m **Tho.** duo uicia sp̃alia. as
tutia vic⁹ ⁊ dolus. Astutia ē studiū quo q̃s ad finem
bonū uel malū uenire nitit̃ nō ueris uis sed simulatis
⁊ apparentibus. ⁊ ē speciale uiciū. Et sic astutia ad ex
ecutionē dictarū uiarū pertinet. Dol⁹ at̃ etiā ad astu
tiam pertinet ⁊ est proprie dictarū uiarū assumptio
s̃m executionem. Et fit dolus tripliciter. In locutiōe
⁊ sic pprie dicit̃ dolus. Opere ⁊ sic proprie dicitur
fraus. Corde etiā fit executio predicta ⁊ dicit̃ machi
natio. **S**imoniam sub quarta supra tacta specie con
tinet. Est at̃ simonia studiosa uoluntas emēdi aliq̃d
sp̃uale uel annexum sp̃uali. Et est de genere suo mor
tale peccatum plus uel min⁹. pprie uel īpprie. iux
ta naturam ei⁹ quod dicit̃ sp̃uale ut dicit **Cācel.** Et
s̃m **Tho.** omitti potest in multis vic⁹ circa sacramen
ta. circa sp̃uales actus. ⁊ circa munera. In sacramētis
⁊ circa hos modos vic⁹ circa baptismū. missam. con
fessionem. absolutionem ab excōmunicatione. in ep̃o
rum cōsecratiōe. abbatū b̃ndictiōe. ordinib⁹ clericorū
crismate. oleo sancto. b̃ndictiōe nuptiarū. remotiōe
obstaculorū ad episcopatū ⁊ similib⁹. Circa sp̃uales
act⁹ omitti p̃t ut circa orationē. laudes diuinas. p̃di
cationē. p̃cessionēs. ānuersaria. correctiōes. uisitatio
nes. dispēsatiōes. īgress⁹ religiōis. uicariat⁹. correcti
onū dimissiones. doctrinam annexam b̃nficio ⁊ simi
lib⁹. Circa annexa sp̃ualib⁹ omitti p̃t ut circa uasa cō
secrata. sepulturas. insprōnat⁹ deciarū ius b̃nficiorū

fructus retentos a prelatiſ. collationes beneficiorum
et ſimilia. Circa munera preterea omitti pōt ut ſi den-
tur pro obſequio ſeu ſeruitio iſhoneſto. p obſequio
ad carnalia ordinato. ut pro famuliſ oſanguineoruz
uel patrimoni alicuiꝰ epi. et hmoi. Item cū quis dat
beneficium alicui hoc pacto et hac intentione ut exin-
de ſuiſ oſanguineis pvideat. Item quādo aliquiſ p-
latus pces pro indigno exaudit. Itē q p indigno pe-
tit principalē intentionē hñſ ad fauorem humanum
Item qui pro ſe petit bñficiū curatū. quia eoipſo in-
dignuſ ē. Nec de Tho. ii. ii. **U**ſura ſtinet ſub ſex-
ta ſpecie auaricie. Eſt at uſura proprie dicta que di-
uino et naturali iuri ſtrariat et de ſe mortalem culpā
habet qñ ſcꝰ aliquid recipit ex pacto ultra ſortē di-
cit Cancell. Sortem uero eſtimamus appellatū iuſ qđ
habet in re per uenditionem aut emptionē aut aliuz
modū ſm quē tranſit dominiū rei in ementē ut ſit ſua
Venditio ſit peccatum ſm Tho. primo quādo quiſ
uendit rē plus q̄ ualere debeat. Secundo quādo qſ
uendit rem defectuoſam tanti ſicut non defectuoſam
Tercio quādo quiſ celat defectum non patentem rei
uendende et non defalcans de p̄cio q̄tū defectuſ eſt
maluſ. Emens etiam rem precioſam pro modico pre-
cio ſcienter qñ eā uendens ex ſimplicitate putat uilez
Cancell. dicit. Vendens rē cariꝰ q̄ empta ē ſi notabi-
liſ ſit exceſſuſ in lucro omnibuſ periculiſ et induſtri-
iſ bincinde oſpenſatiſ eſt regulariter de ſe maluz et pe-
iuſ q̄ ſi propter indigentia proximi hoc fiat. et ſi reſ
uendita ex ſua induſtria meliorem conditionem nul-
lam adeptā eſt. nec in ſe nec in extrinſeca cōſideratiōe

ut quia propinquior ⁊ ad usum Facilior ⁊ similia. **D**e
fectus etiam rerum uendendarum quas quilibet ad ex/
tra presumit cognoscere de facili sicut nec abscondendi
sunt fallacibus cautelis. sic nec eos dici necesse est pre
sertim quo ad fori extrinseci iudiciū ⁊ quo ad deum
etiā si peccati quantitas proportionabiliter ad defectū minu
at. **P**reterea damna que aliquis nō culpa ⁊ negligen
tia sua mercando incurrit potest uendendo deducere preser
tim si damnum sit pertinens de se ⁊ quasi regulariter ad
mercaturam. **A**lioquin nō oportet ut si de merito mercis
ignis fortuitus assumpsit. Secus preterea ubi ex culpa
uel sponte aliquis merces defectuosas adduxerit. ut in
equis ⁊ mulis fieri solet. sed non licet ut uendantur pro
integris neque deus irridetur deceptionibus. ultra mediū
iusti precii contractum initū leges exterminant. In aliis
uero casibus etiā si peccent uendentes res suas enormi
ter tamen restituere non tenentur ementibus quantum re
gulariter occurrit iudicandum. **N**ec ille. **P**aruiticētia
est speciale uicium quo scilicet aliquis cum tristitia uel car
ditate expensas magnas facit pro magno opere. **S**i
militer quando quis intendit minus impendere quam dig
nitas operis magni requirit. **B**anauisā uero seu con
sumptio est uicium quo quis plus expendit quam sit
magno operi proportionatum. **S**ed magnificen
tia est uirtus tenens medium. **U**nde paruiticus dili
genter rationius intendit inordinate timens bonorum
suorum consumptionem etiam in minimis. **S**acrile
gium committitur quodcumque aliquid fit quod ad
irreuerentiam sacrarum rerum pertinet. unde qui rem
sacram violat. ex hoc ipso contra dei reuerentiam

agit sicut qui perforat purpurā imperatoris damna-
tur tanq̃ in imperatorem ageret. **S**pēs eius sunt tres
s̃m tres res sacras. **P**riā ē q̃n q̃s personā sacrā id est
diuino cultui dedicatā irreuerenter tractat uiolando
illud tñ solū persone sacre p̃ctm̃ ē sacrilegiū qd̃ agit
directe cōtra ei⁹ sanctitatē. puta si uirgo sacrata deo
fornicet ⁊c. **S**ub ista specie ē si quis deo cōsecratam p-
sonam percutit uel cū ea fornicat uel eaz rapit. **E**t in
ista prima specie sunt gradus s̃m differentiā persona-
rū sacraz. **S**ecunda spēs est quādo quis locis sacris
irreuerentiam siue contemptū exhibet puta cimiterio.
ecclesie. altari. sepulcris ⁊ h̃mōi. **E**t in ista spē ē sunt
gradus s̃m differentiā locorum sacroz. **T**ercia spe-
cies est q̃n quis rebus sacris irreuerentiā infert ut di-
ctū ē. ⁊ ibi ē sunt grad⁹ s̃m differentiā rez sacraz. pri-
mus ⁊ maxim⁹ ē sacrilegiū qd̃ cōtra eucharistiam cō-
mittit. deinde q̃n in alia re sacra sacrilegiū cōmittitur
Secundū locum tenēt uasa sacra ad sacramentoz sus-
ceptionez. ⁊ ip̃e imagines sacre ⁊ sanctoz reliquie. ter-
cium gradū tenēt ea que p̃tinēt ad ornatū ecclesie ⁊ mi-
nistroz. quartū ea que sunt deputata ad sustentatio-
nem ministrorum siue sint mobilia siue imobilia. **P**er-
sonaz acceptio est iniusticia qua p̃fert p̃sona p̃sone
p̃pter cām indebitā ut di. **A**lex. **E**t s̃m eūdē fieri solz
tripliciter. **U**no mō in p̃motiōe ad dignitates. **A**lio
mō in executiōe iudicii. **T**ercio mō ī exhibitiōe hōris
vñ s̃m **T**ho. **A**ceptio p̃sone cōmittit cū aliqd p̃sone
attribuit p̃ter p̃portionē dignitatis ip̃i⁹ **E**t fit q̃n a-
liq̃s alteri cōfert aliquod bonū quod debz dare debi-
to iusticie nō respiciēdo causam que faciat recipiētez

dignum recipere illud bonū. s; respiciēdo personam
aut quācūq; additionē nō facientē ad cām ppter quā
sit q; digno certo dono ut q; pmoueret aliū ad pla/
tionē uel magistratū q; diues. aut q; consanguineus et si/
milia. Vnde ille qui iniuste uel ex inuidia impediuit a/
liū ab adeptiōe alicuius spūalis bñficii tenet ad resti/
tutionē. Cancell. di. personarū acceptio in gubernatore
reipublice et generaliter apud omnē iudicē et principē
de se illicita ē nūc mortaliter nūc uenialiter ex circum/
stantiis et obiecto et ē politie cuiuslibet maxie turba/
tiua. Nō ē at acceptio personarū nisi ubi debitū est et
paritas utrobique. q; in gratis faciendis unū capere
aliū dimittere nō ē acceptio psonarū. aut si res nō sūt
pares. Sanctus Tho. dicit q; restituere ē aliquē itera/
to in possessione uel dominiū suū statuere. nō dimit/
tē at dicit Aug. peccatū nisi restituat ablatū. Id ē se/
cundum Cācella. nisi uoluntas efficax restituendi affic/
dū possibilitas et oportunitas accesserit. et put sapi/
ens presertim confessor p̄lat; determinabit ut q; ueris
dn̄is si supersunt aut suis heredib; aut si fieri neque/
at quia nō sunt aut ignorant in pios usus referantur
ablata. Vbi etiā aduertendū q; nemini de bōis alte/
ri; ipso inuito licet ducere statū ultra parā necessita/
tē sui et suorū maxie ubi posset laborare aut etiā in ca/
su mendicare. ppter hoc bonorū oīm cessionē p fina/
li remedio iura constituunt.

De luxuria. capitulū. iiii.

Luxuria ē libidinose uolūtatis appetitus uel cō/
cupiscentia nimia experiēde uoluptatis uel est
act; ueneris quo nō intēdit generatio bñana. s; dele

ctatio. et fit homini peccatum in septem generaliter peccati materiis. videlicet circa pollutionem in somnis. circa actum voluntatis. circa species exterioris actionis. circa fometa libidinis. circa circumstantias vicinas. etiam aliquando circa actum matrimonii. et circa filias luxurie. **P**ollutio quae fit in somnis licet non sit de se peccatum. est tamen signum aliquando peccati precedentis licet non semper. **P**otest enim fieri sine peccato precedenti. **P**rimo cum naturaliter in aliquo superabundat semine sine precedenti excessu in cibo potu et imaginationibus prius. **S**ecundo quando aliquando fit resolutio homini per calefactionem notabilem corporis vel per quamcumque commotionem sine peccatis prius. **T**ercio quando sequitur ex cogitatione pure speculativa in vigilia precedenti de venereis. **Q**uarto quando ex cogitatione precedente in vigilia habita quae licet non fuerit pure speculativa. facta tamen est cum horrore seu cum affectione et afflictione horroris. id est cum displicentia. **Q**uinto quando debita precedente diligentia dyabolica solum fit illusionem. **E**st autem signum peccati precedentis. **P**rimo quando fit ex negligentia praeparandi se contra temptationem demonis in vigilia ne quis illudat a demone. **S**ecundo quando fit ex superfluitate cibi inordinate sumpti. **T**ercio quando fit ex potu imoderantia. **Q**uarto quando fit ex cogitatione in vigilia precedente cum affectione aliquam vel delectationem seu concupiscentiam vel sine horrore prehabitis dum tamen nec consensus in opus nec in delectationem morosam precesserit. **Q**uinto quando fit ex consensu prehabito siue in delectationem morosam de fornicatione. siue ex consensu in opus si facultas adesset. **S**exto quando fit ex fomentis prehabitis luxurie cum consensu in opus

ut sunt oscula. tactus. uerba. āplexus. ⁊ similia. **S**epti-
mo qñ fit ex coitus precedentis perpetratiōe illicita
primis quatuor modis ē uenialis peccati signum ip-
sa pollutio. ultimis uero trib⁹ est ex mortali causata.
Circa act⁹ interiores mentis in pētō luxurie pōt esse
talis pgress⁹. **P**rimo ex uisu. ex auditu. ex imagina-
tione. ex fomite. uel ex instinctu demonis. **C**ontingit
quādoq; aliquē de femina aliena cogitare aliqđ uene-
reum sine omni culpa precedente ⁊ tūc ad hmōi sequi-
tur naturaliter in appetitu sensitiuo concupiscētia que-
dam respectu eiusdem femine. que concupiscētia dicit⁹
passio seu primus motus. **E**t qñ talis precedit ōnem
actū rōis nullū ē peccatū. qz nō ē in ptāte nrā q; tali-
b⁹ uisis ut **A**ug. dicit non tangamur. sed in potestate
nostra est cum eis tangimur libere ea respuere aut ac-
ceptare. **S**ecundo si non respuit⁹ femine prefatum de-
siderium sensituum seu mot⁹ ad eam. ⁊ ratio illū mo-
tum percipit aliquāliter nec uolūtas respuit statī tūc
uolūtas mouet⁹ motu delectatiōis cōdelectando ap-
petitui sensitiuo. ⁊ hmōi est ueniale pētū. quia nō ui-
gilauit ratio uel negligens fuit ad expellendum p li-
berum arbitrium. **T**ercio si non resistit⁹ sequit⁹ motus
desiderii consensus surrepticii ad prosequendū illud
in opus. ⁊ hic est terminus peccati uenialis inclusive.
Dicit **H**enric⁹ de gan. in quodlibe. **Q**uarto si non re-
sistit⁹ sequit⁹ consensus interpretatiuus in delectatio-
nem morose cogitationis de fornicatione. **S**ui cōsen-
sus interpretatiuus oriri potest quando ex delectati-
one uoluntatis intantum absorbet⁹ rō ut non possit
itendere iudicio ⁊ negligit uoluntas mouere rōnē ad

iudicandum et promittit transire tempus quo posset de
liberare. **Q**uod cum pertransierit et si non uere consentit
tamen interpretatiue et est mortale peccatum. **U**n de san
ctus **T**ho. qui de ueritate antequam ratio delectationem
perpendat aut nocumentum ipsius non habet interpretati
uum consensum etiam si non resistat. **S**ed quando iam perpen
dit ratio delectatione insurgente et de nocumeto conse
quente utpote cum percipit homo totaliter se per homini de
lectationem in peccatum inclinari et in preces ruere ni
si expresse resistat uidetur consentire et tunc peccatum ad ratio
nem transferretur ut pactum quod agere et non agere cum quis dicit age
re ad genus actus reducuntur secundum quod peccatum omissionis ad
peccatum actus reducit. **A**d idem est Bonauentura in ii. dicens
Tunc inducit mora tempus in consensum interpretatiuum quando
homo aduertens uel debens aduertere periculum delec
tationis uenerie retente negligit eam reprimere. hoc au
tem non est absque contemptu salutis proprie pro eo quod
discrimini se exponit. **D**electatio enim sicut serpens in
trat et nisi resistat uenena diffundit per que spiritus rati
onalis incurrit mortem culpe. **S**icut ergo salutem suam
corporalem negligeret qui serpentem iuxta se scienter col
locaret sic in tali delectatione aduertens periculum uel de
bens aduertere uoluntarie uersat et exponit se discri
mini quando negligit repellere. **Q**uid autem sit interpretatiuus con
sensus et in aliis materiis dicit **C**acel. **I**nterpretatiuum con
sensum tunc esse dicimus dum habuit rationem sufficientem tempus de
liberandi et refugendi ea circa que uitanda esse prouident te
nebat. **Q**ualiter dicit lex forensis? **Q**ui tacet consentire
uidetur dum uicem repugnare deberet. **Q**uinto sequi po
test tertium uel quartum predictorum alius gradus consensus

Bib. Ha. Genouefa Paris.

scz uerus in delectationē cogitationis de fornicatiōe
Vere em̄ cōsentit p̄ iudiciū uel sententiam rōis. **U**ndē
sanct⁹ **Tho.** ubi pri⁹ dicit. Simpliciter concidim⁹ cō
sensum in delectatione fornicationis uel alteri⁹ mor
talis eē peccatum mortale. **E**x quo etiam sequit⁹ inq̄
q̄ quicquid homo agit ex consensu talis delectatio
nis ad hoc ut hmōi delectationē nutriat uel teneat. si
cut sunt turpes tactus. actus. uel libidinosa oscula uel
aliquod hmōi totū ē p̄ctm mortale. **E**t **Bonauentu.**
ubi prius mora temporis tunc occasionaliter iducit
consensu⁹ uezz quādo de ueneris libido crescit adeo
ut hō uelit omnino in interiori delectatione persistel
re ⁊ morari. **U**n̄ **Cancel.** dicit. Consens⁹ in delectatio
nem luxurie circa obiectū sibi p̄hibitū scz sub pena
peccati mortalis ē mortale peccatu⁹. siue sit in cogita
tione. siue in uerbis. aut in uisu. aut tactu. aut nutibus
Sexto sequit⁹ cōsens⁹ in actū seu op⁹ peccati mortalis
ut ī fornicationē stuprū ⁊ hmōi ⁊ ē p̄ctm mortale eti
am si op⁹ non perficit. quia uoluntas apud deū pro
facto cōputat⁹. **S**eptimo sequit⁹ ip̄m op⁹ si facultas
affit. **I**git⁹ circa exteriores actus uenericoz ⁊ luxurie
sunt septem species que recipiunt⁹ sm̄ differentias per
sonaz in quib⁹ est coitus. **E**t iste species se ut sequū
tur gradatim in malicia excedunt. **P**rima est simplex
fornicatio. **S**ecunda adulteri⁹. **T**ercia stuprū. **Q**uar
ta raptus aggrauans prefatas duas. quia si est rap
tus uirginis est grauius peccatum q̄ stuprū simplex
Si autem est alterius coniugis. tūc est grauius q̄ sim
plex adulterium. **Q**uinta est incestus. **S**exta species
est sacrilegium omnes prefatas species aggrauans.

Septima est uicii contra naturam. **Fornicatio simplex**
est uagus concubitus propter matrimonium cum aliquo corrup/
ta puta cum meretrice uel alias corrupta uel concubina.
Vel est ut Alexander dicit luxuria qua solutus solu/
tam naturali usu cognoscit. **Et** intelligitur solutus et so/
luta a uinculo coniugii et consanguinitatis et affinitatis
ordinis religionis uel uoti continentie. **Naturalis** usus
intelligitur ad differentiam illius usus qui est contra naturam. **Vici**
tur autem simplex non quod fornicatio sit paruus peccatus
sed operatione ad alias species peiores. immo quadru/
plici de causa fornicatio est certis respectibus maximus
peccatus. **Primo** ratione libidinosi ardoris secundum quem no/
bilissima anime potentia scilicet ratio agglutinatur ultime po/
tentie eius et uilissimo corpori. **Nam** per generatiuam
potentiam que est infima et prima et ubi fit potentia.
Secunda est ascendendo nutritiua. **Tercia** uero appe/
titiua sensitiva ubi fit ratio serua corporis. **Secundo**
ratione generalitatis. quia per hoc uicium plures sub/
duntur dyabolo quam per alia. et per illud uelut sagena fit
demoni prelatorum et subditorum qui ea rapiuntur. **Tercio**
ratione fedicitatis in quo excedit alia uicia. unde non tantum
templum dei in anima. uerumetiam templum dei in corpo/
re uiolat secundum apostolum. nam corpus extra inquitur et animum
intus inquinat adeo ut luxuriosi minus quam alii sunt ap/
ti ad uirginis filium in eucharistia sumendum. **Quarto** ra/
tione duplicis temptationis. quia hostis temptatio ibi
est et carnis. **Secunda** species est adulterium. luxuria
scilicet qua coniugalis thorus uiolat. **Fit** enim quando libidinis
instinctu uel aliene consensu cum altero altera con/
tra pactum conjugale concumbit. **Et** fit uno

mō. quādo uir matrīmonio iunctus accedit ad alteri
us uxorez. **S**ecūdo qñ marit⁹ alicui⁹ accedit ad quā
cūq; aliam uirginem uel non uirginem. **S**i accedit ad
uirginem habet rationem stupri. **S**i aliquā rapit ha/
bet rationē raptus. **S**ed ex parte uiri semper hz ratio
nem adulterii. **T**ercio quodāmodo adulter ē q est so
lut⁹ ⁊ alicui⁹ uxorem cognoscit. **T**ercia species est
stuprum uic⁹ luxuria qua uirginalis incorruptio dis
sipat⁹. uel ē illicit⁹ cōcubitus quo deflorat⁹ aliena uir
go uoluntarie uel inuolūtariae. **Q**uarta species ē rap
tus qui est actus ueneris qñ quis scz de domo parē
tum uel tutorum uiolenter rapit uirginem uel alicui⁹
uxorem uel uiduam uel corruptam sibi non despōsa
tam uoluntariam uel inuoluntariā cognoscēdo. uť ut
Alexander dicit. Raptus omittit⁹ qñ puella uiolenter
a domo patris abducit⁹ ut corrupta in uxore habeat⁹
tur siue puelle solūmodo siue parētib⁹ tm siue utrisq;
violata ostiterit. uide. j. c. xiii. q. xii. ⁊ aggrauat ut su/
pra. q. x. dictum ē. **Q**uinta spēs est incestus qui est
coitus contra consanguinitatem uel affinitatez uel cō
paternitatem uel spūalem cognationem omissus. **E**t
est tanto grauior qñto psonae sibi propinqu⁹ diuncte
sunt in gradib⁹ prefatis scz affinitatis. consanguini/
tatis. uel opaternitatis. de hoc. j. c. xiii. q. ix. Item. ca.
xiii. q. iiii. ⁊ xv. ⁊ x. **S**exta species ē sacrilegi⁹ p
ut est abusu⁹ ueneris femine ad diuinum cultum uoto
applicate. **U**nde ut Alexander dicit qñuis sacrilegium
sit cōmune ad lesionem cuiuslibet rei sacre. hic tamen
accipit⁹ pro lesione persone sacre ⁊ taliter scz per ui/
cium luxurie. **U**nde sacrilega luxuria melius dicitur

hmodi autem est coitus contra uotum continentie. ut quando quis uiolatur uel in se. ut cum clericus in sacris ordinibus constitutus uel religiosus peccat cum aliqua soluta. uel in altero. ut cum aliquis peccat cum sanctimoniali uel aliquo cum sacerdote. uel etiam cum quis peccat cum aliqua deo per simplex uotum continentie astricta. Habet autem hoc sacrilegium concurrere cum speciebus diuersis luxurie. **Exempli gratia.** Si quis abutitur persona coniuncta sibi secundum spirituales cognationem committit sacrilegium per modum incestus. Si abutitur uirgine deo sacrata in quantum est sponsa christi est sacrilegium per modum adulterii. In quam cum uero est sub spiritualis patris cura constituta erit quoddam spirituale stuprum. Et si violentia inferatur erit spiritualis raptus. **S**eptima species est uicium contra naturam. luxuria uidelicet qua naturalis usus coeundi maris et femine peruertitur. et est in omni actu uenereo ex quo generatio sequi non potest. Et quous hoc uicium sit pessimum inter species luxurie committitur tamen multis modis. et diuersos habet gradus quinque uicique quorum posterior semper peior est priore. **P**rimus est quando absque omni concubitu causa delectationis uenerie procuratur pollutio. et uocatur peccatum immundicie uel mollicie. quod consistit in sola obmissione concubitus ad alterum. **S**ecundus est quando seruatur debitum uas et instrumentum debitum. sed non seruatur naturalis modus coeundi cum femina. Alii autem modi menstrui uel bestiales coeundi fiunt. qui tanto peiores sunt. quanto per eos minus nata est sequi conceptio fetus. quorum quatuor ponit Albertus in. iiii. **P**rimus quando cognoscitur lateraliter. **S**ecundus peior quam cognoscitur sedendo. **T**ercius

peior secūdo qñ cognoscit stando. pessim⁹ uero ē qñ
tus quādo cognoscit uelut bestia tergotens. Et quin
tus etiā inter prefatos similiter quarto pessim⁹ ille ē
qñ mulier supergredit uirū. **N**ñ infra. c. xvi. §. viii. nñ
qñ ad. xiiii. Tercio gradus uicii contra naturā ē quādo
nō seruat⁹ uas debitū uel instrumentū licet seruet⁹ sex⁹
us debitus. Quartus quādo nō seruat⁹ sexus sed spe/
cies ut masculi cū masculo. femina cū femina. qđ uo/
catur sodomiticum. Quintus quando nec species sua
tur ut hominis cum bestia qđ uocatur bestialitas.
Nunc de fomentis libidinis que impudicia uocant⁹
sñm apostolum. Notandum qđ sñm alexandrum. libi/
do non dicit⁹ quicunq; ardor luxurie. s; qui discurrit
per turpitudines. Turpitudines autem dicunt⁹ quan/
do indebito modo p quascunq; partes corporis qđ
luxuriat⁹ nō tñ cū re alia contra naturam. Fit aut fol/
mentum luxus per quatuor. uic; p uisū. alloquiū. ta/
ctū. ⁊ osculū. uis⁹ ē rei distātis. alloquiū magis ppin/
que. tact⁹ ē coniunctio aliquoz mēbroz. osculū uero o/
ris. q oīa pñt fieri mortalia ut tactū ē de cōsensu i de/
lectationē luxurie. Et sñm Tho. oīa hmōi pfata ⁊ eti/
am āplex⁹ ⁊ uerba sunt pctā mortalia qñ fiūt ppter
delectationē libidinosā uel ad cōsentiendū delectati/
oni luxuriose extra thoriū legitimū. Sñm āt fierent hu/
iusmodi sine libidine possunt sine peccato fieri. Uno
modo propter consuetudinē patrie. alio mō ppter
aliquam necessitatem uel propter aliquam rationabi/
lem causam. Omnia autem talia uic; uis⁹. alloquiū.
tactus. amplexus. oscula. ⁊ similia dicunt⁹ impudici/
cia. Sub alloquio continetur uicium scurrilitatis id ē

turpiloquii. proprie tñ scurrilia uerba sunt q̄ leniter
et ex inconsideratiōe dicunt. turpiloquiū autē fit qñ
cor luxuriosi est plenū turpib⁹ concupiscentiis. Hñc
ergo ut dicit **A**lexan. turpia uerba procedere ex qua
dā lubricitate lingue et impetu irascibilis uel concupisci
bilis et obreptiōe rationis. uel possunt pcedere ex de
liberatione rōis et mala consuetudine lingue et peruer
sa affectione siue maligna concupiscibilis et irascibilis
et hñc hoc retorquebit uel ad libidinem mortalem uel
ad libidinem ueniale tanq̄ ad radicem. et hñc hoc e
runt uel mortalia uel uenialia peccata. Dicunt tamen
eē mortalia quādo sunt in prelato. Sed quid de au
ditorib⁹ talium uerboꝝ nō displicentiā ostendentū
Responder. Duplex ē auditio. Una illoꝝ qui susten
tant turpiloquos et pcurāt ut fiāt turpiloquia. et ta
lium est maius pctm q̄ sit turpiloquentium. quia au
ctores magis sunt in culpa q̄ ministri eoꝝ. Ex maio
ri em libidine procedit. Est at alia auditio casualis
cum tamen offert placet et hui minus credunt peccare
q̄ turpiloquentes. **S**tultiloquium quis omittit qñ
quis suis uerbis prefert delectationes quas appetit
quibuscunq̄ aliis rebus. **L**udicra uerba sunt quā
do quis uerba ad delectationem ordinat. De circū
stantiis autem coitus que aliquando uiciant etiā coi
tum in matrimonio naturalem. et quando actus con
iugalitatis sit meritorius peccatum mortale uel ueniale.
aut quando quis obedire ibi teneatur uel non habes
capitulo. xvi. per totum. **P**ostremo de filiabus lu
xurie ponit Gregorius octo. Una est cecitas mentis
qua quis propter uehementes delectationes non

apprehendit in agibilibus finem ut bonum de qua e-
tiā infra. c. vi. §. xvi. **S**ecunda est precipitatio qua in
agilibus subtrahit consiliatio propter uehementiā de-
lectationis. de qua infra. c. viii. §. xii. 7. xiii. **T**ercia est
inconsideratio qua propter uehementiā delectatiōis
de agendis quis nō iudicat. de quo uide infra. c. viii.
§. xiii. **Q**uarta est inconstantia. quādo quis propter
uehementiam delectationis impedit ne exequat illd
quod decreuit eē benefaciendū. de quo uide infra. ca.
viii. §. xv. **Q**uinta ē amor sui qñ quis ppter delecta-
tionem se nimis diligit 7 quodammō uelut finē **S**ex-
ta ē odiū dei. qñ qs hz displicentiā de deo qui pbi-
bet delectationē concupitā. **S**eptima ē affectus presentis
seculi quo aliquis uult frui uoluptate. **O**ctaua ē des-
peratio siue horror futuri seculi qñ qs fastidians spū-
ales delectationes non curat de eis nimis detentus in
carnalibus.

De iracundia. capitulū. v.

Iracundia directe opponit mansuetudini qz ē
excessus ire. 7 est aliud capitale uicium. 7 uocat
ira per uicium. **D**iffiniturqz qd est appetitus inordina-
tus seu irrationabilis motus uindictę sub rōe boni f
iusti. **E**t em̄ motiū ē appetitus uindictę quā a solo
deo uel ei9 iudice appetere deberet. **I**ra atqz ē mel-
ritoria. qñqz nullum peccatū s3 passio. qñqz mortale
peccatum. qñqz ueniale. **M**eritoria ē ira q uocat ira
p zelū. 7 ē rōnabil' appetitus uindictę. puta qñ qs iras-
cit culpe pprie p contritionē p quā sumit uindictā de
se. **N**el irascit aliene culpe non persone quaz culpam
uult uindicari p eū ad quē pertinet puta deū uel suū

iudicem cum aliis circūstantiis debitis. Ira igitur per ze-
lū quod est de malo culpe dicitur ex se laudabilis. sed ex modo
persequendi potest fieri uituperabilis. dū nec tempus nec
locum nec modū nouit obseruare. presertim quā p̄tina-
tie coniuncta ē. et turbationū ac seditionū magis ad-
ductiua quā sedatiua. Ira p̄terea que ē motus cōcitatus
ad inferendū uindictā pro malo sibi uere illato si sit
secundum ordinem iuris nō ē de se uituperabilis sed reducitur
ad irā zeli. ut in iudice uel per iudicem. Secus si ex li-
bidine. p̄prie uindictē principaliter uel iniuria non
sit uere facta. sed leuiter et irrationabiliter estimata. Ira
talis per zelum sequitur dictamē rōis nō p̄cedit. In ea
enī primo quis deliberat de uindicta iuste inferēda
deinde imperat ire ut exequatur secundum rōis dictamē pas-
sio enī coopatur actioni ut sit efficacior. ut patet in bello
iusto. in correctione fraterna. et in actibus iusticie. Dif-
ferunt igitur ira per zelū qua tali irascimur uicio. et ira
per uicium qua irascimur persone. Dicit Alexan. Quā-
doque ira est naturalis passio ut in melancolicis et cole-
ricis. et sic diffinitur a Damasceno. Est feruor eius qui cir-
ca cor est sanguinis ex euaporatione fellis uel per re-
turbationem facta. Quandoque ira ē primus motus ut
si appetitur uindictē de iniuria illata solū apparēter p̄-
cedat tam subito et preueniat rationē quā rō nec accep-
tet nec negligat quā potest reprimere quin reprimat. et sic
iterum nō ē peccatum. Quandoque ira est sola impati-
entia absque appetitu ulterioris uindictē. Quandoque re-
frigeratio quedam caritatis erga proximum citra o-
diū. In quibus casibus ira aut nullum est de se aut ue-
niale peccatum. Sed ira que est appetitus deliberatus

uindictę proprie preter aut contra iuris ordinem ex se
et ut sic est mortale peccatum. presertim si uindicta sit
notabilis detrimenti. Pro quorū latiori declaratiōe
notandum sūm Tho. qd ira sex modis fit peccatum.
Primo quādo quis appetit puniri eū qui nō meruit
puniri. Secūdo qñ qd appetit puniri eū q penā meru
it s; appetit eū puniri ultra q̄ meruit. Tercio quādo
quis appetit puniri eū qui meruit s; appetit hoc fieri
nō sūm legitimum ordinem puta sine auctoritate su
perioris et debito processu. Quarto qñ quis appetit
puniri reum sed non debita intentione. s. propter dei
honorem. correctionem rei uel aliorū ut timeāt s; li
bidine uindictę proprie. Quinto quando aliquis eti
am nullo predictorum modorum excedit. s; tñ motū
ire inera nō seruat. Inordinate uero feruescit irā non
cōpescendo ubi pōt. Sexto qñ ira etiā nimis in exte
riorib; feruescit per manifesta exteriora ire signa. Ita
ergo seu appetitus inordinat; uindictę ē pctm mor
tale sūm suū gen; primis q̄tuor modis. si ē ex cōsensu
rōis deliberate et in nocumento notabili facto uel uer
bo inferibili. Ultimis uero duobus modis ex genere
non est peccatum mortale. sed potest fieri mortale. pu
ta si ex uebementia ire interioris uel exterioris aliq
excidat a dilectiōe dei aut proximi. Sed ueniale pec
catum est quatuor primis modis. Primo si ira est ac
tus imperfectus iudiciū rōis pueniēs. Secūdo si qd
in aliquo modico se appetit uindicare quod q̄si ni
hil est reputandum. ita qd ēt si actu inferret nō ēet pec
catū mortale. puta si aliquis paz trahit aliquē pue
rū p capillos uel aliquid hmoi. Est ēt ueniale pctm

duobus ultimis modis nisi quis excideret per eos a
dilectione dei aut proximi. **N**ota preterea qd crudelitas
seu seuitia speciale uicium est quo quis excedit
mensuram in uindicando. **V**icium etiã est qñ quis ni
mis remissus est in puniendo. **V**indicatio insuper est
uicium quãdo quis per penaz. quã infert non intēdit
emendationem peccantis uel cohibitionē eius. ⁊ qui
eternum aliorum iusticieq; conseruationem. ⁊ dei bono/
rem. uide de hoc infra. c. i. ⁊. 6. i. **S**euities uel feritas
est uicium quo quis in penis hoīm ppter se delecta
tur etiã sine cā non respiciendo culpam rei. sed solum
in hominum delectando cruciatu. ⁊ illud comprehen
dit sub bestialitate. **C**rudelitas uero ē uicium quo
quis causam habet puniendi. sed modum non habet
⁊ sic attendit talis culpaz in eo qui punit. sed modū
excedit. **R**emissio autem ē uicium quo quis preter
mittit ordinem iustitie quando aliquis deberet puni
ri propter culpam. ⁊ dicitur etiam impunio. **S**pe/
cies tres sunt ire. **P**rima fellea seu acutorum eorum q
nimis cito irascuntur ex qualibet leui causa. **S**ecunda a
mara seu mania eorum in quibus ira diu nimis perse
uerat in quorum scilicet memoria nimis diu manet in
iuria illata. unde propter diutinam tristitiam cōcep/
tam sibi ipsi sunt graues ⁊ amari. ⁊ tales quia nō p
rumpunt in exteriora iracundie signa non possunt p/
suaderi ab aliis. nec ex seipsis recedunt ab ira. nisi p
ut diuturnitate temporis tristitia aboletur. **E**t illa se
cunda species in re est odiū ut **A**lex. di. qz ira crescit ī
odiū qd ē ira iueterata. de quo odio habes supra. c.

primo. q. xvi. **T**ercia spēs ē difficilis seu grauis uel
furor dictus. et est eorum qui obstinato appetitu uindi-
ctam querunt qui nō dimittūt iram nisi quousq; pu-
miant. **Q**uelibet etiam ira que est appetitus uindictę
habere potest tres gradus. **P**rimus est cum ī corde cō-
cipit. **S**ecundus cum signo exteriori ostendit anteq;
prorumpat quis in lesionem pximi. **T**ercius cum q;
prorumpat in uerba uel facta lesiua proximi. **F**ilie
re sunt sex. **P**rima est indignatio que est ira cordis p-
quam quis contra proximum irascit quem reputat in-
dignum ut sibi tale quid fecerit. uel ē uoluntas qua a-
lios per signa molestie contristare desideramus. ideo eis
subtrahimus locutionem et societatem. **I**ndignatio at
illo mō ex ira nascit. sed alio modo ex superbia uel ī-
ani gloria. et tunc indignatio est quādo quis reputat
alios sua societate uel locutione et aspectu indignos.
et est idem quod spēs superbie que appellat plus om-
nibus siue contemptus quo reputant proximi viles.
Secunda filia est tumor mentis quādo quis ex ira ex-
cogitat diuersas uias uindictę. et talibus cogitationibus
animum suum replet. **E**t sic tumor mentis est disposi-
tio ad illationem uindictę inordinata. **D**iffinit enim
sic. **T**umor mentis est uoluntas uindicandi in iniuriā
facti procedens. **N**on accipitur at hic tumor mentis
pro superbia. sed pro quodam conatu siue audacia
hominis intentantis uindictam. **T**ercia filia est cla-
mor. quando quis iram suam ostendit inordinato
modo loquendi. **E**st enim clamor inordinata et cōfu-
sa locutio per exaltationem uocis. ut ab aliis homi-
nibus cognoscatur. et iniuriam illius contra quem

quis irascit. Quarta filia ē blasphemia quādo ex irā
fit contra deum uel sanctos locutio inordinata. Vi/
dens enī iracundus q̄ deo uel sanctis ei⁹ nocere nō
potest opere maledicit ore uel res ei⁹ osecratas. uel ap/
portatas deturpat uel dissipat. Nonit at̄. Psid. blas/
phemiam filiam superbie propter annexam ei maxi/
mā superbiā sine qua nunq̄ ē blasphemia. qua sc̄z su/
perbia erigit̄ ostra creatorē ad pugnandū prout pōt
Immediatus tñ exit⁹ blasphemie ē ex ira ut Alexan/
dicit. Vide de istis supra in quarta spē superbie. c. i.
Quinta filia est contumelia que fit ostra proximū quā/
do quis turpia uerba profert contra iniuriantem. de
quo infra. §. xxiii. Sexta est rixa que ē libido uindi/
candi ⁊ in iniuriam facti procedens. Et per rixā in/
telligunt̄ omnia nocumenta que factis proximo in/
ferunt̄ ex ira. De rixa habes infra. §. xxiii. Sunt pre/
terea multa alia uicia que possunt ex ira nasci que se/
quunt̄ uicē Impatentia qua quis per aduersa que/
cunq̄ tristitiam inferentia a bono uirtutis recedit.
Inlonganimitas qñ quis non habet animum tenēdi
patientiam in longinquum cuz bonū quod speratur
differt̄. Imperseuerantia seu mollicies qua quis i uir/
tuosis operibus diuturnitatē nō sustinet put̄ necesse
est. Et illud proprie uocat̄ mollicies. qz mollicies est
q̄ aliquis de facili recedat a bono uirtutis ppter al/
liqua difficilia que sustinere non potest. Molis em̄
proprie dicit̄ qui recedit a bono uirtutis ppter tri/
sticias causatas ex defectu delectationū. Incōstātia
est uicium quo quis nō firmiter psistit i bono contra
difficultatē q̄ prouenit ex quibuscunq̄ exterioribus

De

impedimentis. Audacia est tunc uicium quando caret
mō rōis ⁊ ante cōsiliū rōis quod corde fieri deberet ī
surgit. Intimiditas aliquādo est uicium causatū ex de/
fectu amoris debiti ad se uel ad alia. Aliquādo ex el/
latione. Aliquādo ex stoliditate. Prīo modo ⁊ secun/
do modo semper est peccatum. sed tercio modo non.
quando causat ex stoliditate īuincibili. Timor hu/
man⁹ siue mundan⁹ pprie ē quo quis mundo inniti/
tur tanq̃ fini. ut quando quis aliquid amās ⁊ timēs
perdere illud. potius recedit a iustitia ⁊ perdit deum
eum in suis preceptis relinquendo uel contemnendo.
Si enim ē respectu persone ē human⁹. si respectu rerū
est mundanus. Timor seruilis tantū ē quo q̃s conuer/
tit ad deum ⁊ dimittit peccatum. deoq̃ inheret prop/
ter timorem pene. Et in isto timore pena formidatur
ut principale malum. Timor igit tunc ē preceptū qñ
appetitus alicuius fugit mala que sm rōnem nō sunt
fugienda. Est at timor peccatum mortale qñ q̃s pp/
ter periculū mortis uel quodcūq̃ aliud tpale malum
sic disposit⁹ ē ut faciat aliqd phibitū per preceptū
uel pretermittat aliquid qd ē preceptū in lege diuina
alioquin erit ueniale qñ refugit aliquid qd nō ē sm
rationem fugiendum. Timor etia⁹ qui reuocat homi/
nem a perfectione cōsiliū euāgelici qñq̃ ueniale pctm
est. quādoq̃ nullum. puta si aliquis habeat rational/
bilem causam timoris. Aliqn timor etiā nullū pctm ē
puta qñ naturale ē hominē timere ut terremotū. inun/
dationes aquarū. Sic etiā omnis timor de malo tali
cui quis resistere nō p̃t ⁊ ex cui⁹ sustinētia nihil boni
p̃uenit bōi. quia recta ratio dictat talia eē fugienda

Sic pretere a mora pōt timeri. ⁊ quicquid aliud ab ho-
mine pōt īferri inq̃tum per hoc pōt hō impediri ab
operibus uirtuosis. uel q̃tū ad se uel q̃tū ad p̃fectū
quem in aliis facit. **I**nuerecundia est intumiditas de
turpi actu. q̃n scz quis non timet de aliquo turpi qd
est exprobrabile seu turpe. **D**iscordia est disgregatio
quedam uoluntatū inq̃tum uoluntas unius stat in ui-
no ⁊ uoluntas alterius in alio. ⁊ fit dupliciter. Que-
dam per se ut quādo aliquis scienter ⁊ ex intentione
diffentit a bono proximi in quo debet consentire. et
sic est peccatum mortale ex suo genere. **A**lia p accidēs
id ē preter intentionem. ut quādo intentio aliquorū
est aliquod bonum quod pertinet ad honorē dei uel
ad utilitatem proximi. sed unus existimat hoc eē bo-
num. alius aut habet contrariam opinionē tūc hoc nō
ē p̃ctm nisi q̃n hōmō discordia fit l̃ cū errore circa ea
que sunt de necessitate salutis. uel p̃tinacia adhibea-
tur. **E**t differt discordia a rixa. quia rixa ē in opere.
discordia in uoluntate. **C**ōtentio quādaꝝ contrarietate
īportat in locutione. sicut dictū ē de discordia in uol-
untate. **E**st em̃ contentio impugnatio ueritatis cum
cōfidentia clamoris. **E**t uiciat̃ intentione mala uel mō
loquēdi. **C**ontentio ē p̃ctm mortale. uno mō quādo
qs impugnat ueritatem ex intentione. ⁊ per inordina-
tum modum qui nec negotio conuenit nec persone.
Alio modo quando quis impugnat falsitatem cū ta-
li inordinato modo q̃ ex eo generatur scandalum et
subuersio fidelium. ⁊ sic etiam uidetur eē mortale pec-
catum. **C**ontentio potest esse peccatum ueniale quan-
do quis impugnat falsitatem cum inordinato

mō. sine hoc q̄ exinde scandalū generet. **Q**uādo etiā
quis non intendit impugnare ueritatē s̄m quod sibi
uerum uidet. hoc tamen facit cum inordinata intenti
one. sicut discipuli contendeant de quo non erat cō
tendendū sc̄z de primatu. ⁊ illud est etiā peccatum ⁊c.
Litigium ē q̄n quis inordinate uerbis alteri⁹ cōtra/
dicit. ratione persone quam quis contristare intendit
uel contristare non ueret. vñ sicut adulator intendit
placere. ita litigans contristare ubi non debet. q̄n nō
debet. ⁊ sic de aliis circumstātiis. **S**i uero aliquis uer
bis alterius contradicit propter personam dicentis.
cui contradicens cōsentire refutat propter defectum a
moris animos vnientis. sic non est proprie litigium
sed discordia. de qua supra. **D**erisio seu illusio fit q̄n
defectus presertim peccati hominis alterius pro lu/
do uel risu accipit̄ puta quando aliquis dicit de ali/
quo turpia defectus uel mala. intendens eum pone/
re in erubescētiā per quandam cōfusionem. **E**t ē q̄
si idem subsannationi. **S**ed derisio fit ore. i. uerbo uel
cachinis. **S**ubsannatio autē naso rugato. **D**erisio seu
illusio est pctm̄ mortale. tunc quando malum alteri⁹
accipit̄ quasi paruum ratione persone sicut defectus
puerorum ⁊ stultoꝝ parum ponderare solemus. **S**ic
aliquem illudere ⁊ irridere ē eū aīo paruipēdere ⁊ eū
tam uilem estimare ut de eius malo non sit curandus
sed sit quasi pro ludo habendus. ⁊ habet illa derisio
peccati mortalis gradus secundum q̄ persona que ir
ridet̄ plus reuereri deberet. **P**rimus est cum irride/
tur deus uel ea que dei sunt. **S**ecundus cum irriden
tur parentes. **T**ercius cum irridentur iusti homines

Veniale uero peccatum fit irrisio quando malum alte/
ri9 accipit ut paruum s'm se. ut cum aliquis alteri9 p/
sone malū uel defectū in ludū uel risum ponit. q2 s'm
se paruum malum ē 7 nō accipit quasi paruum rōne
persone 7 ē ueniale uel leue peccatū s'm suū gen9. **M**a/
ledicere ē malum alteri optare uel imperare. Et ē pec/
catum mortale s'm suum genus. qn̄ aliquis imperat ē
optat alteri malū inq̄tum malū ē q̄si ip̄m malū inten/
dēs. 7 tanto graui9 ē peccatū q̄to personā cui male/
dicimus magis amare 7 reuereri tenemur. **M**aledicere
aut reb9 irrationalib9 uel rationalib9 inq̄tū sunt cre/
ature dei est p̄ctm̄ blasphemie quia reducat in crea/
torē. **V**eniale uero p̄ctm̄ ē d̄tigit maledicere persone
p̄rio propter paruitatē mali qd̄ q̄s alteri maledi/
cēdo imprecatur. **A**lio mō p̄pter affectū ei9 q̄ profert
maledictiōis uerba. dū ex leui motu ē ex ludo aut
ex surreptione aliqua uerba p̄fert. **V**n̄ Aug. maledi/
ctionem inter uenialia annumerat. **M**aledicere uero
creature irrationali s'm se considerate ē ociosum 7 ua/
num 7 p̄ d̄ns illicitū. maledicere etiā qn̄q̄ nullū p̄ctm̄
est. puta qn̄ maluz aliquod d̄r de alio impando ē op/
tando nō sub rōe mali s3 sub rōe bōi sic ē licitū nec ē
maledictio p̄ se loquēdo. s3 p̄ accidēs. 7 fit qn̄q̄ sub
rōe boni iusti sicut iudex sentētiādo maledicit latrōi
7 ē excōicādo. 7 p̄phete sic fecerūt suā uolūtatē deo
d̄formando in malis futuris sup̄ p̄ctōres. qn̄q̄ etiā
fit sub rōe utilis ut qn̄ aliq̄s optat aliquē peccatorē
pati aliquā egritudinē aut aliqd̄ impedimentū uel ut
ip̄e melior efficiat ē ut saltē ab alioz nocumēto cessz
Cōtumelia ē qn̄ aliq̄s id qd̄ ē contra honorez alicui9

deducet potissime per uerba in noticiā ei⁹ ⁊ aliorum.
⁊ in factis etiam h⁹ locum. Et dñt ⁊ oueniūt in aliq/
bus ista contumelia. ouiciū. ⁊ improprium. qz om
nia sunt in uerbis principaliter ⁊ per omnia hmōi re
presentat⁹ aliquis defectus alicuius in detrimentū ho
noris ipsius. Huiusmodi autem defectus sunt tres.
Unus culpe qui representat⁹ per uerba cōtumeliosa.
Alius est defectus generaliter culpe ⁊ pene qui repre/
sentat⁹ per conuiciū quia conuiciū ⁊ sūeuit dici nō
solum anime s; etiam corporis. Vñ si aliquis alicui i
uriōse dicat eū eē cecum. cōuiciū quidē dicit. s; non
otumeliam. Si q⁹ aut dicat alteri q⁹ sit fur. nō solū cō
uiciū sed etiā otumeliā infert. Alius ē defect⁹ hono
ris. vñ qui imputat alicui defectum minorationis si/
ue indigentie qui etiam derogat honorī consequenti
quācūq; excellentiā illud fit p uerbū iproperii qd p
prie ē qñ quis iniuriōse alteri ad memoriā reducit
auxiliū quod otulit ei necessitate; patienti. quādo
q; tñ unum pro alio reputat⁹. Contumelia aut uel con/
uiciū est mortale peccatum qñ intentio pferentis o
tumeliam ad hoc fert⁹ ut aliq⁹ per uerba q̄ pfert ho
norē alteri⁹ auferat. Aliquādo etiam si aliquis uerbū
ouicii uel otumelie alteri dixit nō tñ animo de hono/
randi. sed forte propter correctionem uel propter ali
quod hmōi. Si tunc ita ē graue conuiciū q⁹ per i cau/
telam prolaturū auferret honorē ei⁹ o tra quē pfert
tunc etiā posset hō peccare mortaliter etiam si non in
tenderet de honorationem alteri⁹. Sicut etiā si aliq⁹
aliū i caute ex ludo percutiēs grauiter ledat culpa nō
caret. Si q⁹ aut otumeliā alteri ifert nō intendēs ei⁹

dehonoratiōē ubi grauit̄ nō dehonēstat̄ hō tunc
potest eē ueniale. puta si sit leue conuiciū non multū
hominem dehonorās. ⁊ proferat̄ ex animi leuitate ē
ex leui ira absq; firmo pposito aliū dehonēstādi. ut
quādo aliquis intendit aliquē per hmōi uerbū leui/
ter contristare. sicut fit aliquādo ex ira uel ex leui sub
reptione. **Q**uādoq; uero uerbum otumelie illatū pter
intentionē dehonēstandi nullū est peccatum. ut ī uir
tute eutrapelie fit. ad quā pertinet bene conuictari se
cundū phūm. i. ad eutrapelū pertinet dicere aliquod
leue conuiciū nō ad dehonoratiōē uel ad cōtrista
tionem ei⁹ in quē dicit̄. sed magis cā delectationis et
ioci. ⁊ hoc fieri potest sine omni pctō si debite circū/
stantie seruentur. vide de hoc infra. c. vii. §. xi. **R**ixa
est quoddā priuatū bellū qd̄ iter priuatas psonas a
git̄ nō ex aliqua publica auctoritate. sed magis ex ī/
ordinata uoluntate. **U**nde sicut otētio importat cō
tradictionem in uerbis. sic rixa in factis. **R**ixa igit̄ ē
contradictio aliquorum usq; ad facta proueniēs dū
scz aliquis alterum ledere nititur seu molitur inordi/
nate alio sciēte ⁊ repugnante. **E**t quandoq; est rixa
cum peccato ueniali quandoq; cum mortali secundū
diuersum motum animi alicuius ⁊ diuersum modum
se defendendi. **N**am si quis animo vindictē uel odii
uel cum excessu debite moderationis se defendit sem
per quidem peccatum est. sed ueniale quando quis le
uis motus odii uel vindictē se immiscet. uel cum non
multum excedit moderatam defensionē. **M**ortale au
tem peccatum est quādo obfirmato animo in impug
nantem insurgit ad eum occidendū uel grauit̄

ledendum. Inferens igitur notabile nocumentum. **P**ri-
mo iniuste etiā ope manuali nō ē sine p̄ctō mortali s; **i**n
eo qui se defendit potest eē sine p̄ctō. **S**editio ē
tumultus aliquoz secularium presertim ad pugnam
corporalem tendentium ⁊ se preparantiū ut qñ ptes
unius multitudinis inter se dissentientis excitant ad
tumultum contra se uel aliam partem ciuitatis. **D**icitur
autē seditiosus nō solum ille qui discordiā seminat s;
etiā qui inordinate adinuicem dissentiūt seditiosi di-
cuntur. **E**stq; seditio sū genus suum peccatum mortale
Et gradus in seditione sunt. **Q**uia qui procurāt sedi-
tionem maxime peccant mortaliter. **D**einde qui tales
sequuntur perturbantes bonū cōe etiam peccant morta-
liter sed minus q̄ primi. **Q**ui uero bonum cōe defen-
dunt reis resistentes non sunt seditiosi. **B**ellum fit
male. primo quando fit sine auctoritate principis. se-
cundo si fit sine causa iusta ubi. s. non fuit culpa. fieri
em̄ potest pro patria uel rebus damnificatis. tercio si
fit sine intentione recta que est ut bonum promouea-
tur ⁊ maluz euitetur. quarto si fit a persona in sacris or-
dinibus constituta. quinto si fiat die festo sine necessi-
tate. sexto si fieret in loco sacro

De gula capituli. vi.

Gula prout ē uiciū capitale ē inordinat⁹ siue im-
moderatus appetit⁹ cōcedēdi uel bibendi. ⁊ uo-
cat⁹ alio nomine castrimergia. i. ingluuies uentris. **G**u-
la ex suo genere nō est p̄ctm mortale nec delectatio i-
de sequens. potest tamen fieri mortale peccat⁹. vno
mō qñ delectatiōi gule iheret hō tāq; fini ppter quā
deū otemnit paratus s; cōtra precepta dei agere. ut

delectationes huiusmodi assequatur. unde etiam secundum **C**ancel. **G**u-
la que est inordinatus appetitus comedendi fit mortalis
tripliciter. **P**rimo modo si comestio est contra prohibitionem
vel preceptum vel contra uotum. siue hoc sit ratione cibi
uel temporis seu loci. **S**ecundo quando alia que fieri precepta
solent ob gulam scienter uere uel interpretatiue obmit-
tuntur uel perpetrantur prohibita. **T**ercio denique quando corpus
aut ratio notabili detrimento per gulam scienter uere uel in-
terpretatiue pregrauantur. **I**n moralibus autem ille dicitur in-
terpretatiue scire aliquid. quando et si actu scire negli-
git scire tamen debet et discrimini non semetipsum ab-
dicere. **V**ocamus insuper scientiam non per demonstra-
tionem sed per uehementem et probabilem diiecturam.
Notandum tamen quod solus appetitus cibi nunc est
peccatum. nec etiam delectatio cibum consequens est pec-
catum in quantum ordinatur contra defectum sibi contra-
rium. quia hec sunt pure naturalia in quibus nullum
est meritum nec demeritum. **S**i autem appetitui neces-
sarius adiungitur appetitus delectationis et uolupta-
tis in cibo hoc est ueniale. **V**eniale etiam est peccatum
gula. dicitur. **T**ho. quando quis nimis concupiscit delecta-
tiones ciborum. non tamen ita quod propter hoc aliquid
faceret contra legem dei. **V**erum autem quantitas et quali-
tas cibi sint in uicio an solus appetitus. **R**es. **A**lexan.
nec substantia nec quantitas nec qualitas absolute accep-
ta determinat rationem illiciti sed solum in relatione ad
appetitum uel appetitus in relatione ad hec. unde
Ro. xiiii. **N**on est regnum dei esca et potus. glo. non usus
ciborum. sed concupiscentia est refrenanda. non enim interest quid
omnino alimentorum uel quantum quis accipiat dummodo

illud faciat pro congruentia hoīm cum quib⁹ uiuere.
⁊ pro p̄sone sue ⁊ pro ualitudinis sue necessitate. s; q̄
facultate ⁊ serenitate animi huius ualeat ⁊ cū o; etiam
huius necesse est carere ut dicere possit. Scio abundare
⁊ penuriam pati. **Q**uerit⁹ quid est motiū huius p̄cti
⁊ deceptiū anime. **R**es idem. **A**pparens sufficiētia ci/
bi uel potus. **I**n multis tamen hominibus est ita. q̄
illud quod primo uidebat⁹ eis esse superfluum post/
modum ex praua consuetudine uix uidet⁹ eē sufficiēs
In multis etiā ipse appetitus absorbet iudiciū rati/
onis ut si primo moueat eos sufficiētia postmodū
autem ad ingurgitationem inclinat⁹ eorū ratio. **Q**ueri/
tur cum necessitas cibi sumpta non sit p̄ctm̄. ⁊ volup/
tas que est p̄ctm̄ sic se s̄m Aug. imisceant q̄ nescit ho/
mo aliquando an necessitatem querat an uoluptate;
utrum ignorantia hoc excuset. **R**es idem. **C**oncedim⁹
q̄ non est scibile ibi semper perceptibiliter quid sit li/
citur ⁊ quid sit illicitum. sicut nec in aliis peccatis ut
patet in ira. **A**dultotiens em̄ homo credit irasci cōtra
uicium ⁊ irascitur contra personam. nec de facili pōt
percipi. **I**gnorantia igitur ista est pena peccati origi/
nalis. que ignorantia in Adam non fuit. **I**n nobis au/
tem non omnino excusat peccatum. cum tali peccato
ubi sic est licitum non debet nisi pena temporalis un/
de ip̄a unctio frequentius docet sanctos ut sciāt dis/
cernere quid sit necessitas ⁊ quid sit uoluptas licet nō
de se ad hec attingāt. **Q**ueritur cum in multis appro/
ximent necessaria superfluis adeo ut non possit de fa/
cili discerni quid necessarium sit ⁊ quid superfluum.
Queritur si homo qui ignorat quid necessarium

et quid superfluum accipiat plus q̄ necessarium sit
peccet q̄ si eēt cert⁹ quid eēt necessarium ultra non ac
ciperet. Res. idem. Si gaudet talis quia ignorat nihil
ominus peccat. Sed si tristat⁹ ⁊ sit ita q̄ nō possit dis
cernere nisi per grām datā. nec ē sibi data. tūc dicimus
q̄ non peccat. **S**ule species sunt quinque s̄m illd. **P**re
propere. laute. nimis. ardenter. studiose. prima p̄pro
pere. i. preuenire tempus debitū comedendi. **S**ecūda
laute id ē nimis preciosis utendo. **T**ercia nimis. s. i. q̄
tate sumendo. **Q**uarta ardenter. hoc ē quādo quis
non seruat modum debitum comedendi. **Q**uinta stu
diose id est cibus nimis accurate factis utendo. **T**en
dit autem ad mortale peccat⁹ ieiunii fractio. ieiunii
scz quod est preceptum. **P**rimo quādo quis tempus
comedendi sine iusta causa notabiliter p̄uenit. **D**icit
tamen **C**ancellarius. **C**aritas frequenter cōcedit come
stionem alias illicitam. quādoq; propter hospitem.
quādoq; propter infirmi consolationē. quādoq;
p̄pter obsequium prestandum ut in seruatorib⁹ mo
nachorum. ⁊ etiam principum ⁊ in pregustantibus ci
bum eorum esus concedit. **S**ecundo comedendo car
nes sine necessitate in ieiunio ecclesie. **T**ercio bis com
edendo. **D**e tertia autem comestione probabile ē cōe
dendum ter in die ieiunii sine causa non ēē preuarica
torem precepti in tertia comestione sicut in secunda. q̄
q̄ oppositum tenere sit securi⁹. **Q**uarto comedendo i
fraudem electuaria in quantitate magna uel similia.
uel nimis multum bibendo. p̄ p̄fata em̄ s̄m aliquos ie
iuniū soluit. **D**e comestionib⁹ tñ specieꝝ ⁊ similibus
consuetudo teneatur et delectationis nimia libido

E

uitetur. **Q**uinto quando quis carnem contra luxuri-
am domare ex precepto tenet. nec aliquo modo tali vel
simili peccato resistere potest sine ieiunio vel abstin-
entia tunc enim cadere videtur sub precepto de dilectione sui.
Sexto quando quis ieiunium in sacramento penitentie
sibi iniunctum seruare contemnit. **S**eptimo si sine neces-
sitate vel dispensatione uoto firmatum ieiunium fran-
git. **S**imiliter de ieiunio a prelato vel regula sibi sub
precepto iniuncto. **N**ota tamen quod preceptum de iei-
unio ecclesie potest aliquando seruari dum contra deum morta-
lis gula committitur. **S**ic in multis dicendum est. **P**eccat eti-
am mortaliter qui sine necessitate scienter ieiunium na-
ture frangit. et sic eucharistie sacramentum sumit. ut si bi-
beret quod aut comederet. **A**d sciendum autem quando in diminuti-
one cibi et potus sit peccatum. **N**otandum quod intemperan-
tia est uicium sub quo militat gula. **E**st autem intemperan-
tia qua quis delectabilibus potissime tactus et gustus
aut aliorum sensibiliu utitur uel ea appetit inordinate que
sunt impedimenta sanitatis corporalis uel bone ha-
bitudinis corporalis etiam pro spiritualium exercitio de-
bitis. **A**duertendum preterea quod quasi omnes species in-
sensibilitatis nominibus propriis carent. quia raro
contingunt. **R**aro enim nimis modicum quis bibit. com-
edit. et sic de aliis. **I**nsensibilitas itaque est uicium quo
quis pro loco et tempore per se aut secundum congruentiam
eorum quibus conuiuit irrationabiliter non utitur sen-
sibilibus uel ea non appetit sensibilia delectabilia que
sunt necessaria humane salutis corporali uel bone habi-
tudini corporali quantum ad conseruationem individui et spe-
ciei. **N**on in diminutione cibi uel potus potest quis peccare

declinando a medio uirtutis s^m Alexand. primo mi-
nus sumendo q̄ necesse sit propter laudez hoīm ⁊ sic
reducit^r ad inanem gloriam. sicut fecerunt ypocrite ex-
terminantes facies suas ut apparerent hominibz ieiun-
nantes. Secundo pōt aliquis declinare a medio uir-
tutis bona intentiōe ⁊ decipi suo iudicio peruerse iu-
dicando in hoc q̄ macerat carnē suam ultra q̄ del-
beret. ut si nesciat quid sit necessarium aut quid sit di-
minutum. dicimus q̄ tunc peccet. **Sed** ponam⁹ iquit
Alexan. aliquis dubitat. timet em̄ q̄ si nimis abstine-
at q̄ non pōt uacare operibus debitis. **Timet** iterum
accipere eo q̄ non posset subiicere aut domare carnē
suam peccat ne talis accipiendo minus q̄ oporteat.
Itēz qd istoz magis expedit illi. **Res.** unus est timor
spūalis qui debet eē in opere bono. de quo Job. ix.
Verebar oīa op^a mea sciens q̄ nō parceres delinquē-
ti. **Sed** ali⁹ ē timor dubietatis in eligēdo de quo ē
questio. ⁊ dicim⁹ q̄ talis d^z insistere securiori pti. **Se-**
curior at pars uidet^r eē in abstinendo. q² in hoc uita-
tur suum periculum scz ut nō dominant^r uicia **Queri-**
tur etiā an abstinentia nimia peior sit uoracitate ⁊ eb-
rietate. **Res.** **Cancel.** **Deterior** atq̄ periculosior ē ab-
stinencia immoderata q̄ uoracitas aut ebrietas. si di-
cta abstinentia usq̄ ad turbationem cerebri ⁊ usus ra-
tionis notabiliter ⁊ scienter uergat ⁊ adducat. **Queri-**
tur an gula ⁊ pctā carnalia sint maiora spūalibus.
Res. Alexander q̄ simpliciter spiritualia sint maiora
sed s^m quid carnalia. pōt enim aīa inclinari ad pec-
catum. uel ex p^prio defectu ei⁹ in se uel ex fomite q̄ ē
in carne. primo mō inclināt^r ad spūalia. secundo mō

ad carnalia. Si ergo maioritas attendit ratione forti
oris inclinationis ad quam consequitur maior et grauior
pugna cum hic sit inclinatio fomitis. sic quo ad hoc
potest dici quod peccata carnalia sunt maiora. Unde Gre
gorius super illud Math. iiii. Cum ieiunasset. xl. diebus
Nisi primum gula refrenetur frustra contra alia uicia labo
rat. Et Iheronimus. Duo sunt uicia ex omnibus que maxime
homines decipiunt suis uoluptatibus. gula scilicet et libido
que deponere est difficilius uti uero eis est dulcius. Ebrie
tas est cum inordinatus siue immoderatus appetitus
bibendi id quod inebriare potest. Seneca sic diffinit
eam dicens. Nihil aliud diffinitio ebrietatem quam insaniam
uoluntariam et sic semper est peccatum. Ebrietas autem quando ca
pit pro priuatione usque rationis ex uini sumptione pro
cedente tunc nullum est peccatum quando ebrius prius nesciuit
fortitudinem uini nec potum sciuit esse immoderatum
nec estimauit aut estimare debuit potum esse inebriare
potentem. Fit autem ebrietas mortale peccatum quando
quis sic est dispositus quod a uino de facili leditur. et tamen si
bi non cauet quando scilicet aduertit potum esse immode
ratum et inebriantem et tamen magis uult ebrietatem in
currere quam a potu abstinere. Unde Alexan. dicit. Cum quis
accipit ultra mensuram quam exigit nature necessitas
scienter et ex libidine peccat mortaliter. nec oportet inquit
quod intendat inebriari sed quod intendat id ad quod seg
tur inebriatio et sic uelit delectari in creatura supra de
um. Sed quid de eo qui alium inebriat. Res. quando
quis alium inebriaret et intenderet solum quod alter se in
gurgitaret. presertim si inuitat ad potum ut intendat
statum mentis alterius euertere. Et hoc facit in

eius nocumentum tunc peccat mortaliter quādo intē-
dat euertere statum mentis ⁊ sic ei magis aufert q̄ si
auferret ei temporale aliquod. quia aufert ei usuz ra-
tionis. Venialiter at̄ peccaret primo qui aliū inebri-
at. si inuitat alium ad accipiendum superfluum ut sic
excitet beniuolentia uel familiaritas. Simpliciter nō
est peccatum q̄n quis nescit alium eē dispositum ad i-
ebriandum ⁊ ei dat uinum. uel cū inuitat ad bibendū
si alter inebriat̄ ut dicit sanct⁹ Tho. Si uero sic fit q̄
credit eum eē uerecundum ⁊ q̄ pre uerecundia non ac-
cipit necessitatem suā. tūc si alter inuitat ip̄m ad hoc
ut ille accipiat necessitatem suam nō peccat inuitans.
etiam si ille accipiat plus q̄ necesse sit. ⁊ tamen pecca-
bit ille. Sed ueniale peccatū eē pōt ebrietas q̄n q̄s im-
moderate sumit uinum s; nō estimat potū eē inebria-
re potentē. Item quando ultra necessitatē quis acci-
pit. s̄m mensuram tamen perceptibilē ē ueniale pecca-
tum. Cancel. breuiter sic dicit. Ebrietas mortalis est ⁊
generaliter oīs delectatio cibi ⁊ pot⁹ quādo aliquis
tanta libidine comedit ⁊ bibit q̄ postponit deum sic
q̄ etiā ubi dei preceptum uno mō uel alio deberet ui-
olari. nihilominus a tali delectatione nō cessaret. Se-
cus si delectet̄ etiam ex cōsensu libero circa deum non
hoc factur⁹ si deus prohiberet. tunc em̄ nullum ē uē-
tantū ueniale delictum. Et habet hec regula in multis
aliis materiis vtilem locum suum. Inebriare uero al-
lium scienter ut usu careat rationis in eis notabile de-
trimentum peccatū mortale est. Nec ille. Preterea no-
tat Alexander q̄ oīs quinq; species uersus. Prepro-
pere. laute. nimis. ardentē. studiose. specialia peccata

Et 3

faciunt circa usum potus cuiuscunque immoderatum plu-
tamen circa inordinatum usum uini. **F**ilie gula sunt
quinque. una est immundicia que est inordinata emissio
quarumcunque superfluitatum ut urine. uomitus. uel e-
tiam seminis. De qua supra de luxuria. c. iii. §. xv. Se-
cunda est multiloquium. ubi est multitudo locutionis
cum superfluitate uel preter utilitatem aut necessitatem
dicit Alexan. et sim eundem. aliud est proprie multiloqui-
um et uerbositas siue linguositas. Nam uerbositas si-
ue linguositas sonat in contemptum proueniens ex co-
suetudine superflue et inordinate locutionis. Multilo-
quium uero non determinat tantum quantum linguositas
sed stat in genere. Tercia filia est ebetudo mentis uel
sensus circa intelligibilia scilicet. et causantur precedentes
et hec immo et sequentes filie ex fumis ciborum uel po-
tuum inordinate sumptorum caput turbantium et guber-
naculum per omnes rationis amouentium seu impediendum.
quo sublato ebetat mens. lingua dissoluitur et corpo-
ris armonia. Est igitur ebetudo sensus debilitas mentis
circa considerationem spiritualium bonorum. et oritur ex gu-
la. Cecitas autem mentis est omnimoda priuatio cog-
nitionis spiritualium bonorum. Quando talis sicut et e-
betudo sensus est uoluntaria sicut patet in eo qui af-
fectus circa carnalia de spiritualibus subtiliter discute-
re fastidit uel negligit. tunc est peccatum. Et hec cecil-
tas mentis est filia luxurie. Stulticia uero est ebetu-
do quedam cordis anime et obtusio sensuum intelle-
ctualium in respectu dei et altissimarum causarum. pu-
ta cum homines propter affectum nimium ad terrena desi-
puit eterna. et est peccatum oppositum sapientie seu contemplationi

Quarta est inepta letitia que oritur quando gubernaculum mentis i. rō ebetat seu sopit. Quinta ē scurrilitas seu iocularitas ex eadem radice. in opere tamē. qz tunc sicut nō pōt cohiberi lingua. ita nec membra alia cohibent. quin ad ridiculosos uel etiam ad inhonestos motus ferant. Sub prefatis plura alia uicia continentur uicē ludi excessus seu ioci in uerbis uel factis. et dici pōt iocularitas. quia ibi ē uiciū in multis casibus. Primo et principaliter qñ in ludo assumunt uerba et facta turpia. Secundo si ibi assumunt uerba uel facta nociua proximo. ut fit detrahendo. infamando. et huiusmodi. Tercio qñ totaliter in ludo grauitas animi resoluitur in membris uel in armonia anime. Quarto qñ non congruit aut persone aut loco aut tēpō. et sic de aliis circumstantiis. Quinto qñ fit directe i doctrina sacra. Sed si nō admisceret ei s; interponeret distincte ab ea. Ludus et iocus est licitus si prefata desunt. Quādoq; est peccatum ueniale ludus superfluous. ut cum aliquis non tantum afficit ad ludum q; ppter hoc cōmittat uel uelit omittere aliquid cōtra dilectionē dei aut pxiimi. Mortale pccm pōt fieri. Primo qñ aliquis causa ludi utitur turpibus uerbis uel factis. Secundo qñ utitur quis causa ludi uerbis aut factis notabiliter nocuiis proximo. uel etiam quādo talibus utitur que uerunt in proximi nocumentum que de se sunt peccata mortalia. ut qñ fit ad infamandū. furandū. decipiendū. aut luxuriandū. Tercio propter defectum debetaz circumstantiaz. puta cum aliqui utuntur ludo tēporibus uel locis indebitis. aut etiam ppter inconueniētiā negocii seu persone. Et hoc quidē quādoq; pōt eē

peccatum mortale ppter uehementiā affectus ad lu-
dum cuius dilectionez pponit aliquis dilectioni dei
ita contra pceptū dei uel ecclesie talib9 ludis uti nō re-
fugiat ut de torneamentis uidet' contingere. **Quādo**
q̄ at est peccatū ueniale. ut cū aliquis tñ afficit' ad lu-
dum q̄ ppter hoc uellet contra deū omittere. **Agrestes**
at dicunt p oppositū hñtes uiciū qđ alio noīe dñ du-
rices. 7 sunt qui a ludo licito deficiunt 7 ioco. tales
neq; sibi dicunt aliquod ridiculum. 7 dicentibus mo-
lesti sunt. **Corisare** s̄m Albertum. v. occurrentibus pōt
fieri sine peccato. **Primus** q̄ fiat tpe debito. s. gaudiū
sicut in nuptiis. uel tpe uictorie uel liberationis hōis
uel patrie. uel aduentu amici de terra longinqua. **Se-**
cundum ut fiat cū honestis. de quib9 nō oriat' p̄sum-
ptio mali. non cū leccatoribus 7 cum leccatricib9. **Ter-**
cium est q̄ fiat a personis secularib9. quia clericis mo-
nachis 7 monialibus spūalibus dedicatis talia illicita
sunt. **Quartum** ē q̄ honesto modo fiat. nō gesticu-
lationib9 nimis inhonestis uel inordinatis. **Quintū**
q̄ cant9 excitās in talib9 7 musica nō sit de illicitis. s;
de morib9 uel de deo. de melodia at nō est curanduz
Coree s̄m eundez fuit male tripliciter. **Primo** si ē ma-
la intentio. ut qñ sunt ad oñdendā uel puocandā li-
bidinē. sicut fere oēs mō exercēt. **Alia** cā ē qñ nō fiunt
suo tpe ut tristicie. s. vñ penitentib9 ludi interdiciunt'.
Tercia ex persona unde clericis ut supra interdicitur
Peccant mortaliter corisantes. siue in festis siue in p-
festis illicitas choreas ducētes s̄m wil. **Si** hoc faciūt
cā incitandi se uel alios ad libidinē. **Secundo** si tunc
choreas ducunt de consuetudine licet hoc non faciāt

corrupta intentione. Si aut aliqua uel aliquis raro et si
ne corrupta intentione se immisceat hominibus choreis quod
sit mortale non audeat dicere. nec quod sit ueniale. quia ui
det approbare talis persona tales choreas et suo exem
plo dare exemplum aliis similia faciendi. **S**ed aduer
te quod ille doctor uidetur loqui de illicitis et non de lici
tis choreis. **Q**ueritur an licet histrionibus aliquid dare.
Res. Alexā. Aut dat ut foueant in uicio. scilicet quod non ex
ercent sine mortali peccato. et tunc est mortale pecca
tum et magis dans quam histrio peccat. **U**n Cris. tres gra
dus ponit. Primum histrionem. **S**ecundum uidentem. **T**er
cium dantem. **S**ecundus plus peccat quam primus secundum eum
et tertius plus quam secundus. Aut dat causa inanis glorie.
ita quod non intendat eum fouere in uicio sic est ueniale
peccatum. Aut dat solius causa necessitatis. ut cum ui
det ipsum summe indigentem tunc dare est meritorium
Queritur utrum licitum sit inspicere histrionica scilicet que
non sunt sine mortali peccato. **R**es. secundum eundem. **Q**ue
dam inspectio est transitoria. que fit quando inspicit
untur huiusmodi causa curiositatis non intendendo
delectationem que moueat ad luxuriam. et hoc non est
mortale peccatum. **A**lia est inspectio studiosa. que fit
inspiciendo cum delectatione que moueat ad luxuri
am et hoc est mortale peccatum. **R**euelatio sigilli se
creti ex ebrietate aliquando oritur. **U**bi enim ebrietas ibi
nullum secretum. **U**nde Prover. vlti. Nullum secretum
ubi regnat ebrietas. **N**unc quod enim et in nullo casu licet re
uelare sigillum confessionis. alias peccatum est mortale.
sed reuelare sigillum secreti tunc licitum est quando sunt
alia que pertinent ad correptionem multitudinis

spūalem uel corporalē uel in graue damnum alicuius
persone uel si qd aliud ē hmōi qđ qđ ppalare tenet
uel testificando uel denunciando. quia oītra hoc debi
tum obligari non pōt quis per secreti omīssionē qđ ī
hoc frangeret fidem quā alteri debet. Recipiēs āt sil
gillum secreti in talibus que quis prodere nō tenetur
sic per sigillum secreti ligat qđ nullo mō tenet ea pro
dere etiā ex pcepto superioris. qđ seruare fidem ē de
iure naturali. Hec Tho. Alex. dicit. Reuelare peccatū
occultum alterius pōt aliquādo bñ fieri qñ scz non fit
causa nocendi s; cā correctionis ⁊ ei qui pdesse pōt
non obesse nisi eēt occultus per sacramentalem cōfessi
onē ⁊ hoc nullo mō pōt reuelari. Similiter si sciret p
secreti omīssionem. sic em̄ reuelare nō debet nisi fortis
uinculum superueniat ut excōmunicationis uel pcep
ti districti. Est igit̄ triplex sigillum. Unum cōfessionis
Aliud secreti formaliter recepti ab alio. Tertiū qñ a/
liquis ab amico percipit uel audit quod uerisimiliter
credit aliū uelle habere sub secreti sigillo. postremum
ligat sed minus qđ secundus. primum maxime. Et ut
De. pa. xiiii. d. quodlibet illorum sigillorum frāgens
peccat mortaliter. nisi ubi aperire potest licite. de isto
ultimo sigillo confessionis nota. iiii. conclusiones. De.
pa. in. iiii. di. xxi. quomodo uic; tria genera persona
rum tenent ad sigillum cōfessionis. Est ergo cōclusio
prima. Sacerdos qui audit cōfessionē alicui; tenet ce
lare p omnib; rōe materie. qđ sibi omittit sub secreto
⁊ rōe forme. qđ ī sacramēto pme. Nō ē reuelator con
fessionis non solū qui in speciali nominat crimē ⁊ cri
minosum. sed etiā qui in generali. uel personā que ex

hoc potest cognosci. uel crimen persone in generali. sicut
quidam sacerdos contra parochianum querentez quod
negaret ei eucharistiam. dixit publice sacerdos quod hoc fa-
ciebat quia ille habebat peccatum a quo eum non po-
terat absolvere. nec ille uolebat ire ad episcopum. Se-
cunda conclusio quod ad celandum confessionem tenetur iste
ad quem confessio peruenit siue licite siue illicite. me-
diante siue immediate. **E**xemplum de licite et immedia-
te ut contingit de non sacerdote qui audit confessionem
in articulo necessitatis de peccatis mortalibus uel ue-
nialibus similiter interpretes quem pro se adhibet. **S**ic q-
casu audit. immo quicumque audit uel ad quemcumque co-
fessio peruenit tenetur ad celandum. **T**ercia conclusio ille te-
netur celare qui aliquid aliter audiuit quam in confessione si-
recepit quasi in confessione. sicut quando aliquis di-
cit alteri. Ego dico tibi hoc quasi in confessione. Recipiens
tenetur celare non tanquam ex confessione seu sacramento. quia nul-
lum ibi fuit sed ex premissis. **E**t quis tam recipiens quam o-
mittens tale sigillum uideatur irreuerentiam facere sacrame-
to in eo quod nihil est equaliter celandum ei quod in con-
fessione scit. tamen si quis recipit tenetur celare. **S**ed que-
reres que sunt ista ad que se extendit sigillum confessi-
onis. Respondet idem per tres conclusiones. **P**rima il-
la ad que primo et principaliter se extendit sigillum co-
fessionis sunt peccata confessata et circumstantie in quantum
huiusmodi. **U**nde etiam tertia persona cum qua quis pec-
cauit cadit sub isto sigillo. si in confessione expressa est.
immo cum aliquis dicit confessor. Ego audiui tale pec-
catum. quod tamen non audiuit nisi in confessione cadit
sub sigillo de necessitate. non tamen absolute. sed sub

additione scz si ex .p. latione taliū uerboꝝ possz per se
uel per accidens directe uel indirecte aliqua uerecun
dia uel ofusio uel suspitio generari mala ul' aliud no
cumentum .p. uenire ofitenti. **S**ecunda occlusio sub si
gillo confessionis cadunt etiam nō peccata aliqn̄ illa
scz per que posset directe uel indirecte peccatū prodi
Uñ si hō non potest confiteri peccatum propriū ni
si reuelet cōfessionē nō dz ofiteri illud p̄t̄m durante
tali casu sed sufficit ofiteri. ⁊ habita oportunitate po
stmodum ofiteri. non reuelat cōfessio. quia maius est
uinculum de non reuelando q̄ de confitendo. **T**ercia
occlusio nō p̄t̄a que p̄nt dici sine reuelatione peccato
rum nec directe nec indirecte cadunt sub sigillo ofessi
onis. **U**nde ea que confitens interserit in ofessioe que
non sunt p̄t̄a nec circūstantie nec potentia deducere ī
manifestationem ofitentis. ut q̄ in tali terra sunt bo
na blada uel h̄mōi. si in dicendo illa non det intelli
gere confessori q̄ uelit ea celari talia nō cadunt sub si
gillo nisi de congruitate. immo dicens aliquem audis
se de peccatis confessum nominādo non peccat. quia
omnis homo mendax id est peccator ē. **S**ed si dice
ret cōfessum. **R.** de magnis ⁊ multis peccatis eēt reue
lator confessionis. **F**inaliter regulam ponit idem do
ct̄or q̄ quando per locutionem de peccatis confessis
potest deueniri per se uel per accidens directe p̄ quē
cūq̄ modū in aliquā cognitionem uel suspicionē l' o
pinionē ul' dubitationē de ofesso ul' iqtū sibi p̄ hoc
p̄t̄ .p. uenire detrimentū ī aīa l' corpe l' possessione. l' fa
ma uel amicis uel inqtum per hoc potest in populo

scandalum generari. uel confessio magis odiosa. uel minus dilecta. uel magis onerosa. uel minus preciosa reputari. tunc raro uel nunquam potest contingere quod ex reuelatione peccatorum in confessione auditorum et per uiam aliarum non scitorum possit contingere aliquid de predictis inconuenientibus quibus forte quandoque nullum contingat. **U**nus multum habet timere quod non dicat uel quod dicat.

De inuidia. ca. vii.

Inuidia est dolor seu tristitia de bono alieno in quantum scilicet estimatur ut diminutivum proprie glorie et excellentie. et in quantum alter excedit ipsum in bonis. **A**lexander dicit quod tria sunt in inuidia. **U**num est principale scilicet displicentia uisionis sue que secundum uisionem dicitur Seneca. Quicquid mente fugimus ingestum oculis vix uidemus. quia sicut aliquid placet amanti. ita aliquid displicet inuidenti. **E**t hec displicentia dicitur non acceptatio. hec displicentia est uel per uisum interio-rem uel exteriorem. **S**ecundum est consequens ad primum ut dolor uel odium. **E**t per illum dolorem et odium manifestatur primum principale inuidie scilicet illa displicentia uisionis. siue illa non acceptatio. **T**ercium uero est in quo inuidia radicatur scilicet ira. quia ex ira inueterata nascitur odium et inuidia. **Q**uartum quod in inuidia reperitur preter id quod est peccatum est pena. **U**nde in definitione dicitur dolor seu tristitia. immo facit impressionem in corpore ipsa inuidia. et inuidus seipsum prius quam inimicum punit. **E**t quantum ad hoc quartum dicitur inuidia maximum peccatum. quod nullum aliud se ita punit. **U**nde glossa ad Galatas quinto. Manifesta sunt opera carnis. emulationes et

inuidie. **G**losa dicit Ambro. Huic vultus tumax. torus
aspectus. pallor in facie. in labiis tremor est. ē stridor
in dentibus. uerba rabida et effrenata. cōuicia et ma
nus ad uiolentiam prompta etsi gladio interim ual
cua. odio tamen furiate mentis est armata. Respicit
autem propriam excellentiā inuidus aliter q̄ superbus
licet in utroq̄ uicio excellentia sit motiui. q̄ excellen
tia que ē superbie nō ponit q̄ diminuat uel auferat
bonum in alio. sed excellentia inuidie hoc ponit. In
superbia em̄ est amor excellentie. i. excelsitudinis et hec
est magnitudinis in potētia uel magnitudinis in aliquo
alio bono. s̄ nō ponit q̄ minuat uel auferat aliud in
alio bono. **N**ō supbus vult excellere sup alios s̄ nō ē
de rōe superbie q̄ aliquis amittat aliud. nec q̄ aufe
rat uel minuat bonum suum. sed appetit excellere su
per ipsum. Sed excellentia in inuidia dicitur compara
tiue. quia inuidia vult super alios excellere et eorū ex
cellentiam uel bonum minui uel auferri. sed hoc est q̄
appetit excellentiam singulariter. **U**nde singularitas
est adiuncta sue excellentie. et ratione illius appetit
bonum in alio minui uel auferri. et ideo etiam inuidia
dicitur de excellentia litigare. **E**x quo etiam patet q̄
inuidus ut sic semper minor est uel minorem se existi
mat. Inuidia etiam in quantum huiusmodi semper
est respectu superioris in presenti uel in futuro. Su
prioris dico uel simpliciter uel secundum estimatio
nem inuidētis. **N**ō inuidet paribus nō quia pares. s̄
ne fiāt illi superiores. Inuidet inferioribus nō quia inferi
ores. sed ne fiant ei pares. Differunt etiam emulatio
et inuidia solum. quia primum est in exteriori effectū

secundum uero in corde. **N**ec de **N**exan. uide de hoc
q. ix. **D**ifferunt p̄terea s̄m **T**ho. inuidia ⁊ odiū. quia ī/
uidia ē que diffinita est. sed odiū ē appetitus uel de/
sideriū mali proximi absolute id ē inq̄tū malū. s̄ in/
uidus appetit malum alterius p̄pter appetitū glorie
Iustus at̄ appetit malum alteri⁹ sub rōe iuste uindi/
cte. **O**dium uero dei ex deliberatione p̄cedēs est sim/
pliciter maximū oīm peccatoꝝ. ⁊ peccatum in spiritū
sanctum. ac omnes eiusdē sex spēs uestiēs. **D**e hoc ba/
bes supra. c. i. q. xvi. **I**git̄ odiū p̄ximi dupliciter cō/
mittit̄. **U**no mō quo ad naturam ⁊ ē quādo aliquis
proximum ledere intendit in manifesto uel in occul/
to. **A**lio modo quo ad grām. ⁊ ē qñ aliquis p̄ximū
ledere intendit aut in manifesto aut ī occulto quo ad
grām. **I**nuidia directe contrariat̄ precepto de dilecti/
one proximi. **D**e qua dilectione dat **C**ancellari⁹ quī
q̄ regulas. **P**rima diligere proximum sicut seipsum ē
uelle proximo ea omnia que secundum rectam rati/
onem homo uellet sibi proximum suum uelle. **N**ec au/
tem sunt indispensabiliter bōa caritatis ⁊ glorie. **S**e/
cūda quia bonis fortune ⁊ nature ⁊ gratie gratis da/
te possunt homines abuti in perniciem sui ⁊ aliorū
non quilibet tenet̄ uelle illa cuicunq̄ proximo suo. s̄
aliquando non uelle. quia et secundum rectam ratio/
nem ita deberet homo uelle de seipso. **S**ic iudex cum
amore proximi necat ipsum aut bonis spoliāt. **S**ic
ingenium et scientia ⁊ diuitie possunt desiderari isti
uel illi proximo non adesse dum nocitura creduntur.
Tercia ab inimico parato totaliter satisfacere de
iniuria ego teneor satisfactionem suscipere uel

indulgere tamen uerbum meum aut societatem solita
aut alia dilectionis signa possum interdicere ad mei
et sui cautelam et non ad rancorem. Quarta inimicum
non paratum corrigi diligo quantum sufficit ad salutem
si ei nolo malum damnationis neque damni temporalis
per iniusta media. Quinta inimico meo incorrigibili
optare fas habeo ut taliter sibi sit in anima uel in rebus
qualiter sufficit ad hoc. quod neque mihi neque reipublice alias
iniuste damnum possit inferre. Est et inuidia ex
suo genere peccatum mortale. quia directe contraria
tur bono proximi uel diuino. scilicet caritati que congaudet
ueritati. nec emulat. Aliquando inuidia nullum est pec
catum. uicque quando dolor de alieno bono est motus pri
mo modo primus ex natura sue negligentia uolunta
tis ueniens. sicut quidam naturaliter inuidi sunt. et illa
non est in potestate nostra. quia **P**uenit ex malicia
aliquando complexionis melancolice. Veniale pecca
tum est inuidia id est tristitia de alieno bono quan
do est motus secundo modo primus id est quando
appetitus sine completa deliberatione tali passione af
ficitur. Cum autem dicitur quod inuidia est tristitia de alie
nis bonis. notat sanctus **T**homas quod tristitia potest
quatuor modis de bonis contingere. Uno modo quan
do aliquis dolet de bono alicuius in quantum ex eo time
tur nocumentum uel sibi ipsi. uel et aliis bonis. Et ta
lis tristitia non est inuidia. et potest esse sine peccato. Alio
modo potest quis tristari de bono alterius non ex eo quod ipse
habet bonum sed ex eo quod nobis deest bonum illud quod
habet ipse. et hoc proprie est zelus secundum primum. Et si iste zelus

fit circa bona honesta. laudabilis ē s̄m illud i. Cori.
xiii. **E**mulamini spūalia. Si at̄ sit de bonis t̄palibus
potest eē cum peccato ⁊ sine peccato. Tercio mō ali/
quis tristat̄ de bono alterius inq̄tum ille cui accidit
bonum est eo indignus. que quidem tristitia non po/
test. i. nō d̄z sine peccato oriri ex bonis honestis ex q̄
b̄ aliquis iustus efficit̄ sicut dicit ph̄s. Sed de di/
uitiis ⁊ de talibus que p̄nt prouenire dignis ⁊ indig/
nis. ⁊ quia talia bona eueniunt etiā indignis ex iusta
dei ordinatione seu dispositione uel ad eoz correcti/
onem uel ad eoz damnationez. ideo talis tristitia p̄/
hibet̄ in psal. Noli malignari in malignātib̄. Quar/
to mō aliquis tristat̄ de bono alteri⁹ inq̄tum alter ex/
cedit ip̄m in bonis. Et hoc est etiam s̄m ph̄m per se
malum. quia dolet de quo gaudere deberet sc̄z de bo/
no proximi ⁊ ē ex genere suo mortale. nisi q̄n est ip̄er/
fectus mot⁹ appetitus sensitui. ⁊ quādo ē passio so/
lum sicut etiam in pueris inuenit̄. **D**e tristitia uero
accidie vide infra. c. viii. §. ii. **F**ilie inuidie sunt quicq̄
Ona est odiū de quo dictū est. Alia exultatio in ad/
uersis. p̄ximi. Tercia ē afflictio in prosperis. p̄ximi.
de quibus duab̄ est regula illa Cācell. q̄ inuidia q̄ ē
dolor de alieno bono uel gaudiū de alieno malo ex
genere suo mortalis est. q̄z cōtra caritatē. p̄fert̄z si do/
lor sit de bonis spūalib̄. s̄z ex defectu deliberatiōis
ut in primis motibus. uel ex malicia cōplexiōis melā/
colice pōt nō eē ueniale p̄ctm̄. Quarta filia est detra/
ctio. Est at̄ detractio denigratio aliene fame per uer/
ba occulta. Et fit sex modis. Primo quādo quis cri/
men falsum imponit alteri. Secūdo q̄n p̄ctm̄ alteri⁹

¶

per uerba adauget scienter. **T**ercio quādo occultū aliquid reuelat. **Q**uarto quādo id quod est bonū dicit mala intentione factum eē. **Q**uinto quādo negat bonum alterius. **S**exto quando maliciose bonū alterius tacet. **E**t intellige in omnibus predictis quādo talia fiunt in fame denigrationem. **D**etractio fit dupliciter peccatum mortale. **P**rimo quando quis de alio obloquitur seu detrahit alteri ista intentione ut eius fama denigret. **S**ecundo mō quādo quis dicit aliqua uerba per que diminuitur fama alicuius nō hoc intēdēs s; aliquid aliud. et tñ uerbū qđ loquitur ē adeo graue qđ notabiliter famam alterius ledat. et hoc p̄cipue est uezz in hiis q̄ pertinent ad honestatem uite. **V**eniale p̄ctm ē quādo aliquis dicit aliqua uerba per que diminuitur fama alterius in modico uel leui nō hoc intendens sed aliquid aliud. ut si proferat ex animi leuitate uel propter aliquod nō necessariū. **N**ullum uero p̄ctm est quando per uerba alicuius diminuitur fama alterius. ut cū loquēs hoc nō intēdit. sed p̄fert p̄pter aliquod bonum debitis circūstantiis obseruatis. **D**e talib9 et osimilib9 dat **C**ancel. hāc regulā. **D**etractio que est diminutio fame alterius occulta. **E**t diffamatio que est publica uel contumelia et exprobratio que fiunt in facie eius qui leditur sunt ex genere suo mortales si clamnū uel dedec9 sit notabile. **E**t si non trahant extra p̄priā rationē ut si fiāt ad cautelā aliorū ne seducant. aut p̄ bono reipublice aut cōitatis alicui9 aut p̄ correctōe fraterna. s; apđ īpfectos ista bñ agere. s. alios recte increpare sicut et sedigne laudare difficillimum ē. **D**e p̄fatis uide supra. c. v. q. ii. iii.

Sed quid de audiente detractore. Resp. qd fm Tho.
audiens detrahentem ⁊ qui detractore ad hoc inducit
peccat tantum sicut detractor. Qui uero detractorem
libenter audit. ⁊ detractio ei placet ppter odium eis
cui detrahitur similiter peccat sicut detractor. imo quā
doq magis. **Q**uādo at detractio alicui nō placet. s; ex
timore uel negligentia uel etiā uerecūdia quodam
obmittit repellere detrahentem peccat quidem s; mē
to minus q̄ detrahens. **E**t pōt fieri in eo etiā cui de
tractio non placet mortale peccatum tripliciter. vno
mō quādo alicui ex officio incumbit detrahentē cor
rigere. Secundo propter aliquod periculū dñs detra
ctionem. **T**ercio ppter timorem humanū dimittit q
est aliquādo mortale peccatū. ut habes supra. c. v. q.
xv ⁊ xvi. **V**eniale pctm est audire detrahentē quan
do alicui non placet detractio. s; tamen corrigere di
mittit ppter timorem uerecūdiā seu negligentia. p
tunc talia nō sunt mortalia. **S**; quō d; corrigere q̄
detrahentes. **R**es. si neq dicit detractor. dicat ei redar
guendo de hoc qd peccat fratri detrahēdo uel saltem
ōndendo per tristitiā faciei qd ei detractio displiceat
Si at detractor dicit falsum corrigat eū de falsitate
uerbo. **P**reterea qd pfatis difficilis ē tenet qd ad res
stitutionē fame sicut ad tp aliū rez restitutionē. **P**rio
qn quis abstulit famā falsum dicendo ⁊ iniuste ordi
nem. s. debitū non seruādo. **S**ecūdo qn abstulit famā
uerum dicendo s; iniuste. puta quādo aliquis pdit
crimē alteri⁹ oītra ordinē debitū. d hoc uide tractatū
quē collegi de manuali cōfessorū i fine. **Q**uinta filia
ē susurratio. **E**st aut susurratio qua quis p occultam

Fr

oblocutionem inter amicos seminare discordiam nititur et separare amicitiam. profert enim talis de proximo quod potest commovere animum audientis. **E**t quis talis non intendat semper simpliciter malum dicere. intendit tamen dicere quod animi unius possit perturbare contra alium etiam si sit simpliciter bonum et tamen apparens malum in quantum displicet ei cui dicitur. **D**icit etiam susurro bilinguis quod idem est quia susurro nititur ex utraque parte amicitiam rumpere et ideo duabus linguis utitur ad duos. uni dicens malum de alio. alteri uero dicens bonum. **I**udicium suspiciosum quia sepe extra ex inuidia oritur. **I**dcirco notandum secundum **Thomam** quod iudicium est definitio uel determinatio eius quod iustum est. **F**it autem iudicium in genere tripliciter. **U**no modo quando est contra rectitudinem iustitie. et tale dicitur iniustum uel perversum seu temerarium cum non fit debitis conditionibus. ab illo scilicet qui habet potestatem iustitie. **S**ecundo modo quando iudicat homo in hiis in quibus non habet auctoritatem et dicitur iudicium usurpatum. sumiturque ex parte ipsius per quem fit iudicium. **A**lio modo dicitur presumptuosus quod presumit id quod ad se non pertinet. puta quando aliquis iudicat de intentione cordis uel aliis incertis. **S**imiliter quando homo non habet iurisdictionem uel si habet non extendit ad illam causam uel personam. unde potest est iudicare de rebus diuinis que sunt supra nos quas debemus simplici corde credere non scrutari temerarie. **S**ic nec secularis iudex debet iudicare de clerico ubi ei non subiacet. **T**ercio modo quando deest rectitudo rationis. puta quando aliquis iudicat de hiis que sunt dubia uel occulta propter aliquas leues dicturas et sic dicitur

iudicium suspicionis uel temerarium. Pro cuius intel/
lectu notat **Alex.** qd iudicium e sententia firmata. Sus/
picio non iudicium sed e opinio mali ut dicit **Tho.**
ex leuibus procedens iudiciis. uel qd idem e ut **Alex**
ander dicit acceptatio vni9 partis cu formidie alteri
us. et de ista suspicionem dicit **Alex.** qd prauu iudiciu e
ex errore procedens temeraria sententia. uel suspicio
mali de occultis alioz. Et dicit sanctus **Thomas** qd
pot fieri tripliciter sm tres gradus. Primus est qua
do homo ex leuibus iudiciis de bonitate alicui9 du
bitare incipit. et hoc e leue et ueniale peccatum. Secun
dus est cum aliquis pro certo maliciam alterius esti
mat ex leuib9 iudiciis et si hoc sit de aliquo graui est
peccatum mortale inq̃tum non est sine cōtemptu px
imi. Sic etiam dubia in peius interpretando quo ad
uitam proximi in grauib9 determinando siue diffi
niendo est simile peccatum. Cancellari9 addit zeloti
piā que est uehemens amor suspiciosus non satis fi
dens de re amata. Et ille suspensiones maliuole ut dū
aliquis semper putat irrideri et falli. ut quidam melā
colici et quidam ex religiosis. tales facilliter cadunt si
non reprimant. Sed si addat sensus liber sunt ut plu
rimum mortalia delicta aut mortalium delictoz ue
hemens causa. Tercius quando aliquis iudex ex sus
pitione procedit ad aliquem condemnandum. et hoc
etiam est mortale peccatum. Iudicare at̃ altez tanq̃
malum si fiat ex officio iudicii et per testes legitimof
non est ex se malum sed uirtuosum. etiam si p̃fessio/
onē aut aliter sciret̃ eē per iudicē innocens. nec aliud
pateret effugium quin suo fungeretur officio. Sed

quereres ex qua suspitione pōt dici iudicium rectū
⁊ ex qua non. **Res. Alex.** Est iudicium quoddam eorū
que occulta sunt in corde. ⁊ est iudicium aliud eorum
que sunt in opere. Quorundā potest eē p̄batio quo
rundam non. Occultorum ergo cordis. ⁊ occultorum
simpliciter operis nō ē faciendum iudicium per suspi
tionem ut homo solis suspitionibus innitat. Vbi ue
ro est opus quod per signa p̄bati pōt distinguendū
est. Est enim suspitio similiter presumptio triplex. te
meraria. probabilis. ⁊ uiolēta. Temeraria quādo m̄
ta sunt signa boni ⁊ pauca mali. ⁊ tūc iudicare ex sus
pitione id est cōdemnare est peccatum mortale si fiat
cum deliberatione. ut in. q. xviii. dictum ē. Si uero fu
erit suspitio probabilis quādo multa sunt signa ma
li ⁊ pauca boni tunc iudicare ex h̄mōi peccatum ē. s;̄
non ita graue. sed ueniale dum stat in suspitione. Si
uero ueniat ad assertionem firmam cum p̄tinacia p̄el
sumit eē mortale. Item est suspitio uiolenta cum oīa
signa mali apparent ⁊ nulla boni. ⁊ tunc nō est p̄ctm̄
Et de isto etiam dicit Cancell. sic iudicare p̄pria estia
tione aliū ex apertis signis exterioribus que nō p̄nt
bene fieri non est ex se peccatum mortale licet quādo
q; sit curiositas uenialis. quandoq; mortalis du; hō
ab aliis melioribus aut debitis nimis impedit. aut
dum per hoc in superbiam erigit. Querit de quibus
personis possit iudicium suspiciosum haberi ⁊ de q
bus non. **Res.** idem per sex regulas. Prima de eo de
quo constat esse bonum. non est iudicandum esse ma
lum. et si iudicatur est peccatum. alias iniuria fieret
proximo. Secunda de eo econuerso de quo constat

esse malum si iudicat. uel dicitur esse bonum etiam est pec-
catum quia est mendacium. Tercia ubi uero non con-
stat de aliquo quod sit bonus. nec constat quod sit malus pre-
sumendum est ibi de quolibet iuxta regulam iuris quod
sit bonus donec ostet uel appareat contrarium. et tunc po-
test contingere quod ille sit malus. Quarta non autem de quo-
libet presumendum est quod sit malus donec ostet contrarium. Qui-
ta quous in unoquoque sit aliqua preminencia dicente apostolo quod arbitremur alios superiores. Hoc intelli-
gendum est ad imitationem humilitatis nostre quia quous
tum bonum contulerit deus alii nescimus. non tamen si con-
stat de malicia actuali pro tempore illo debemus ipsum
iudicare bonum. Sexta et quia in quolibet instanti
malus penitere potest. ideo si post actum peccati mortalis
appareant in tali signa penitentie suspicandum est ip-
sum esse bonum. quous etiam in bono aliter sit quous in ma-
lo. quia pro uno malo de quo constat potest dici ma-
lus. pro uno uero bono de quo constat non potest pro-
pter hoc iudicari siue diffiniri bonum. Bonum enim est u-
no modo. malum autem omnifarium secundum Dyonysium. Aliter autem
est iudicandum de actibus quous de personis. quas semper
possumus iudicare bonas. presumendo quod conuerse sint
statim. Queritur cum dubia sint in meliorem partem in-
terpretanda cur hoc sit. Res. secundum Thomam. quia sic non
fit iniuria proximo. alias fieri posset. Alexand. uero di-
cit idem quod secundum Senecam ex humanitate sapiens quic-
quid accidit bene illud interpretando leuat id est mag-
nificat. quicquid dubium est ex humanitate inclinatur in
melius. Et si queritur quid sit ista humanitas. Res. est mens ista
humane nature a principio quia sicut per sinderisim

Fr

fit respectus ad propriam salutem. sic per hunc habitum nature fit respectus ad ea que sunt proximi. Queritur an de occultis cordis homo alium iudicare possit. Res. Solius dei est iudicare de occultis cordis iudicio certitudinis. Sed quia **Prover. xxvii.** dicit. **Quomodo in aqua resplendet uultus prospicientis. sic corda hominum manifesta sunt prudentibus.** Et **Eccle. xix.** **Ex visu cognoscitur uir et ab occursum faciei sensatus.** **Matth. quocumque** **vii.** **et fructibus eorum cognoscetis eos.** Ideo **Alexander** ad primam auctoritatem dicit sic. Illa manifestatio qua corda dicuntur esse manifesta prudentibus non est nisi quedam noticia secundum diiecturam propter quam non debet homo procedere ad iudicium bonitatis aut malicie secundum certitudinem. Sed ex hoc potest oriri quedam presumptio. Similiter dicit ad secundam dicendum esse. quod diiectura causatur ex iudiciis exterioribus eorum que latent in corde. Ad tertiam uero dicit. quod fructus dicuntur illa iudicia manifesta per que potest esse cognitio presumptionis non certitudinis. vel si per fructus intelliguntur peccata tunc sunt ea que sunt manifesta. ut blasphemias furta etc. et per illa iudicare permittitur. Queritur an homo seipsum de occultis cordis iudicare possit iudicio diffinitionis. Res. secundum eundem per. v. conclusiones. Prima loquendo de persona et de futuro etiam de fragilitate sua aut de pertinente ad fragilitatem satis de se certam quam potest proferre sententiam. De uirtute autem sua uix aut nunquam potest de se ferre sententiam ueram. potest tamen homo qui non habet conscientiam mali habere certitudinem confidentie de futuris. etsi non certitudinem iudicii. Unde. i. **Job. iii.** **Si cor nostrum non reprehenderit nos fiduciam habemus ad deum quod quicquid petierimus accipiemus.** Secunda

loquēdo de facto persone de actione ⁊ de pñti tunc
hō pōt de se certā dare snīaz quo ad gen⁹ operis bo
ni uel mali uel indifferentis. Tercio loquēdo quo ad
personam. tūc de malo pōt hō iudicare s; de bono nō
nisi fuerit ex speciali grā data a dño. sicut quādo di
xit Apostol⁹. Cert⁹ sum q̄ nec mors ⁊c. me separabūc
a caritate xpī. Pōt tñ ut prius dictū ē haberi certitu
do confidentie. Quarta dubia de propriis factis in
partem deteriore sunt interpretāda quo ad suscep
tionem penitentie. Nec aut interpretari nō est affirma
re uel iudicare simpliciter. sed se gerere circa dubiū ac
si deter⁹ contigisset. Quinta nullus in hac uita iudi
candus est tanq̄ dignus inferno. quia spūs scūs opa
tur subito. Finaliter igit in alieno hoīe ut plurimum
facta non persona sunt a nobis iudicanda.

De accidia. capitulū. viii.

Accidia s̄m Tho. ē tristitia de spūali bono inq̄/
tum est diuinū ad quod quis de necessitate te
net ut quādo rō cōsentit in fugam ⁊ horrorem ⁊ dete
stationem boni diuini. carne ōnino cōtra spūm pualē
te. ⁊ est ex suo genere peccatum mortale. Vnde etiam
Damascē. eam diffiniens dicit. Accidia ē tristitia ag
grauans. que. s. ita deprimat animum hoīs ut nihil ei
agere libeat boni spūalis ad quod de necessitate tene
tur. Notat Alex. q̄ spūale dupliciter capit. Vno mō
generaliter pro omnibus preceptis dei ⁊ prohibito
nibus. Secundo modo specialiter prout respicit solū
illa opa que ordināt ī deū per se sicut sunt orare psal
lere legere ⁊ hmōi. ⁊ hoc mō spūale laboriosuz deter
minat spēm peccati in accidia. Primo enim modo nō

Preterea notat qd accidia ē tristitia. similiter inuidia
sed differūt. quia inuidia est tristitia aggrauās d ali
eno bono. Accidia uero est tristitia aggrauans de bo
no proprio spūali. quod uidet malum quia laborio
sum. **N**otat insuper qd tristitia seculi put dispōit ad
mortem culpe. nō ē maximū peccatū. quia ī multis ac
cidit qui sunt ad hoc naturaliter dispositi. sicut ī me
lancolicis. **U**nde multotiens contingit ex infirmita
te melancolie uelletiam alia. **Hec Alex. Tanc.** sic dicit
Accidiā dicim⁹ ōne tediū interni boni. ⁊ hec ex genere
suo uenialis est quia cōtrariat nō caritati sed feruo
ri ei⁹. **F**it āt mortalis dū per eā aut ex ea mortale cri
men incurrit. ut quando redundat in pētū mortale.
sicut est obmissio eorum que sunt de necessitate salu
tis aut desperatio de diuino auxilio aut suiipsi⁹ iter
fectio. **P**rimū magnū. **S**ecundū maius. **T**erciū maxi
mum. **S**ubdit sola negligentia mortalis est p quā id
qd sub precepto cadit obmittit. **Q**uis culpabilior ī
exercitiis spūalib⁹ ⁊ ierarchicis. ut ī missa. qd pphāis
de hoc habes lati⁹ īfra. q. xvi ii. ⁊. xx. **T**ediū tñ boni
aliqñ solū ē mot⁹ naturalis. ⁊ sic nullū ē peccatū. **A**li
qñ ē appetit⁹ tristati de ope spūali laborioso ⁊ sic ē
ueniale. imo etiā appetitus ille si sit deliberatiuus ē ue
niale. quia consensus in ueniale non ē nisi ueniale pec
catum. **P**reterea tedium boni proueniēs ex difficulta
te operis aut ex malicia oplexiōis absq culpa pl⁹ ī
Jobāne qd in **P**etro auget meritū ⁊ laudē **J**ohannis
nī ⁊ dū in ceteris ipse cū **P**etro equaliter operet. **D**iffi
cultas uero in opere uirtutis ex assuefactiōe uiciorū
proueniens plus de per se diminuit ratione⁹ laudis

glorie ⁊ meriti q̄ augeat. tñ male habituatus qui ex
maiori conatu opus simile ad bene habituatu perfu/
cere nequit. magis inde reddit incidentaliter cōmēdā/
dus. Caritas que cōgaudet ueritati huic uicio oppo/
nit. Gaudium siue letitia bona que est s̄m Damascel/
num que non penitudinem infert. nec alteri nocumē/
ti est generatiua. nec ultra excedit mensurā. nec a stu/
diosis operibus suis nos abstrahit. aut in seruitutez
redigit. Contra p̄ceptū at caritatis ē deū nō diligere
super omnia. Diligere at deū super oīa ex toto corde
ex tota aīa ⁊ ex tota uirtute q̄tuz sufficit uiatori ad
salutem dicit Cancellia. est taliter affici ad deū actu p̄/
habitu q̄ dei amicitiam cuiuslibet alteri rei dilecti/
oni anteponat sic q̄ pro nulla dilectione sui uel alte/
rius caritatem uellet deserere per transgressionē cuius/
cunq̄ precepti diuini. Est etiam contra caritatem lo/
quendo de dilectione proximi ⁊ dei. nō seruare ordi/
nem ei⁹ qui ē q̄ primo de⁹ pre oībus diligit. Secun/
do ut animam propriā ⁊ ei⁹ salutē pre cūctis diligit
Tercio ⁊ deinde proximum s̄m aīam principaliter.
Quarto corp⁹ propriū. nisi q̄s p̄ republica id expo/
nat. Quinto corpus proximi. Circa p̄ximi etiā dile/
ctionem diligantur propinquiore ⁊ meliores plus
p̄pinq̄uoribus malis. imo s̄m Ambro. semp bōi do/
mestici malis filiis sunt preferendi. Sub precepto in/
super caritatis cadit diligere inimicum in corde. s. q̄
tum ad naturā in uniuersali. puta si aliquis diligens
deū ⁊ p̄ximū ab illa generalitate dilectiōis p̄ximū
nō excludat Secūdo h̄re aīm patū ad diligendū iūmi/
cū si necessitas occurreret. Tercio oñder signa caritati

inimico que cōiter ab aliis omnibus ostendi solent.
Quarto subuenire inimico in ultima necessitate. **D**ilectio etiam proximi quatuor ista habere d3. **S**ic seuera ut diligat eū propter deū. **S**ic iusta ⁊ nō odescendat pximo in aliquo malo sed solū in bono. **S**ic uera ut non propter utilitatē uel dilectionē diligat. sed quia uult proximo bonum sicut sibi ipsi uult. **S**ic etiam ordinata seu recta ut plus sibi uelit maius bonū primo. s. deum ⁊ beatitudinem ⁊ uirtutē aīe. deinde scientiam ⁊ sapientiā. deinde bonā corporis. postremo bona exteriora. nō etiā peruertat ordinē caritatis supratactum. q. l. In hac em dilectione dei uel creature bene uel male ordinata scit quid est pctm mortale. quid ueniale ⁊ quid nullum. ut habes in prologo per secundum notabile. **S**candalum etiam ex accidia nō nunq̃ nasci solet. **E**st at scandalum actiuū sūm 3b. dictum uel factum minus rectum prebens occasiones ruine. **E**t fit quando aliquis dicit uel facit aliquid qd de se tale est ut alterum aptum natum sit inducere ad ruinam. **E**t est scandalum duplex. vnum passiuū id ē receptum. ⁊ illud est generale peccatum nō speciale. in eo enim est q scandalizat. **E**t est mortale pctm qñ ex dicto uel facto alteri⁹ quis ruit in aliquod mortale peccatum. **A**liud ē actiuū. i. datū quod diffinitū est. ⁊ est in eo qui scandalizat. **E**t fit dupliciter. **U**no mō per accidēs. puta qñ fit pter intentionē agentis. quādo scz aliquis suo uerbo uel facto inordinato nō intendit alteri dare occasionē ruine sed uult saluti sue satisfacere. ⁊ sic iterum non est peccatum speciale s3 potest esse peccatum. **A**lio modo per se fit scandalum

quādo scilicet aliquis suo inordinato dicto uel facto
intendit alium trahere ad peccatū. et sic ē spirituale pecca-
tum quia intendit spirituale proximi nocumentū. De scan-
dalo itaq; dat **C**anc. iiii. regulas. Prima nullus agēs bñ
sū omnes circumstantias dici debet dare scandalum
alteri quācumq; scandaliset alius. quia in uia omnio
recta si quis ceciderit non ex scandalo uie. sed ex pro-
prio defectu puenit. Secunda solus ille scandalizat
actiue qui aduertēs aut aduertere debens alios pro-
niores esse ad peccandum ex mō suo agēdi qui sibi nō
est in pcepto. nihilominus ipse operari nō desistit. Secus
in casib; hic exclusis ubi malicia propria ē scandalū
gratis acceptū ubi pterea nō ē aduertētia nec eē debet
de scandalo alterius et ubi q; ad illud operandū tene-
ret. Tercia ille dicit ex malicia sua peccare et scanda-
lum accipere non ex actu alterius qui informat suffi-
cienter de bonitate homōi actus nihilominus cadit i
ruinam. ut si ex uoto religionis emissio parentes post
sufficientem de religionis profectu informationem se
scandalisari oquerant. Scandalū ē hoc nō iam pu-
sillorum sed phariseorū. acceptū. s. nō datū. Quarta q
libet ab omni actu cui nō ē astrictus aliunde tenet o-
sistere. quādo timet aut timere debet sū uehementem
dicturam scandalum pusillorum. quousq; de isto cō-
pescendo diligentia oplerit. nisi forte pro cōmuni
utilitate unctio spiritus sancti doceat tunc illud a-
gendum. ut xp̄s fecit in publicatione ueritatis sacra-
menti. Proinde sanctus **T**homas. Scandalū actiuū
per accidēs est peccatū mortale. Primo quādo aliquis
omittit actum peccati mortalis. Secundo quādo q;

stemnit salutem proximi ut pro ea seruanda non pre-
termittat aliquis facere quod sibi libuerit. Veniale
aut peccatum est dupliciter. Uno modo quando quis actum
peccati uenialis committit. Secundo modo quando quis com-
mittit actum qui non est secundum se peccatum sed habet aliquam
speciem mali cum aliqua leui indiscretione. Scandalum
uero per se actum est peccatum mortale dupliciter. Primo
quando quis intendit alium inducere ad peccandum mortaliter.
Secundo quando intendit alium inducere ad peccandum uen-
ialiter per actum peccati mortalis. Veniale peccatum est quando
intendit alium inducere ad peccandum uenialiter per actum
peccati uenialis. Accidia etiam imprudentiam causat. id
de uitiis prudentie oppositis est uidentum. Pro quo in
intellectu secundum Thomam. notandum quod prudentia habet tres
partes in genere uicem. Primo consilium secundum quod di-
citur quis eubuliam habere. Secundo iudicium seu sen-
tentiam de consiliatis. Tercio preceptum scilicet ad exel-
quendum preconsiliata et sententiata et ad quodlibet ho-
rum ut bene fiat multa exiguntur. nam ad bonitatem consi-
lii seu eubulie. v. aut. vi. exiguntur. uicem memoria. scilicet prete-
ritoque gestorum et similium. Intelligentia que est presen-
tium contingentium et necessariorum. Sollertia que est in
considerandis futuris euentibus. est enim facilis et promp-
ta directuratio de inuentione medii. Ratio siue ratiocinatio que
conferunt unum alteri. Docilitas per quam quis acquiescit senten-
tiis maioris. Eustochia uero est quando quis ex seipso promp-
te directurat de medio et de quibuscumque. Que uicem sunt
media inter supremam animam quod est ratio. et infimum hominis quod est opor-
tio per corporis exercitum media. Secunda pars prudentie pri-
cipalis est sententia seu iudicium. et habet duas partes seu

virtutes. Una est synesis que ē bñ iudicatiua de cōi/
bus regulis. Alia ē gnomyn que ē bene iudicatiua d
hīs ubi oꝝ a cōi lege recedere. **T**ercia pars princi
palis prudentie est preceptiua seu executiua tres bñs
partes. Prima est prouidentia que ordinat aliquid
quod est fini accōmodatum. Secūda est circūspectio
per quam id quod ordinat in finē quis oparat cum
his que circūstāt. Attendit em̄ circūstantias negocii.
Tercia ē cautio que uitat impedimēta. p eā em̄ q̄s sic
accipit bona ut uitet mala ⁊ cauet ab hīs que actus
uirtutū impedire pnt. Cōtra prudentiā igit̄ q̄ ē auri/
ga uirtutū plura p̄tā fūt. Primo imprudētia seu teme
ritas ei opponit̄. Comittit̄ at̄ qñ q̄s diuertit a regulis
diuinis. puta qñ q̄s q̄si otemnēs ⁊ repudiāns diuina
documenta p̄cipitanter agit. vult em̄ talem actū ipru
dētie q̄ uult iprudēter agere otra ptes prudētie. s. cōsi
liū iudiciū ⁊ preptum. **N**otandū p̄tereā q̄ uicia oīa q̄
opponunt̄ quibuscunq̄ uirtutib⁹ otemtis sub prudē
tia reducunt̄ ad quatuor uicia. s. precipitationem. in/
considerationem. inconstantiam. ⁊ negligentiam. **E**c
sunt ista generalia ⁊ specialia uicia. sicut etiā pruden
tia que ē recta rō agibilū ē uirt⁹ generalis ⁊ special.
Precipitatio fit dupliciter. Uno mō qñ q̄s p impetū
uolūtatis uel passiōis p̄trāsīt act⁹ seu ptes cōsiliū. pu
ta qñ q̄s dimittit grad⁹ p̄fatos. s. memoriam ⁊ c. **A**lio
mō quādo quis prefata pertransit ex ōtēptu regule
dirigētis. **E**t hoc proprie uocatur temeritas. ⁊ pro
uenit ex superbia que refugit subesse. **I**nconside/
ratio est quando aliquis deficit in recte iudicando.
ex hoc q̄ contemnit uel negligit attendere ea de

quib9 rectum iudiciū pcedit. puta regulas cōes l' ca
sus ubi exorbitandum ē ab eisdem. **I**nconstancia est
quando quis ratione deficit in precipitando ea que
sunt preconculata ⁊ iudicata tanq̃ bona. ⁊ fit aliquā
do ex ira aut inuidia aut delectatione ⁊ similibus. p̃
sertim ex luxuria. **N**egligentia est defect9 debite solli
citudinis circa bona q̃ quis facere debet. ⁊ prouenit
ex quadam remissione uoluntatis per quā contingit
q̃ ratio nō sollicitat' ut precipiat ea q̃ d3 uel eo mō
quo debet. **E**t opponit' sollicitudini bone seu diligē
tie. **C**onsistit at in interiori actu potius. **N**ō etiā dici
tur a neq̃d ē nō ⁊ elegantia quasi non elegantia eoz
que sunt ad finem. **N**igritia at importat tarditatem
ad exequendum. **C**orpor uero remissionē quandam
in ip̃a executione. **O**missio etiam pertinet ad exteri
orem actum debitum quemcūq; qui p̃termittit'. **N**eg
ligentia itaq; est peccatum mortale. **U**no mō si illud
quod pretermittit' sit de necessitate salutis. siue actus
sit siue circūstantia ⁊ tunc trahit' ad illud gen9 pecca
ti magis manifestum q̃ sit electio interior sola. **A**lio
modo si uoluntas intantum sit remissa circa ea q̃ sunt
dei ut totaliter a caritate dei deficiat. ⁊ hoc precipue
contingit quando negligentia sequitur ex contemp
tu. **I**tem si quis diligeret deum solum amore natura
li. tunc causaretur negligentia que ē p̃ctm mortale. **A**
lioquin si negligentia consistat in pretermissione act9
alicuius uel circūstantie que nō sit de necessitate sa
lutis nec hoc fiat ex contemptu sed ex aliquo defectu
feruoris caritatis. qui impeditur aliquando per
aliquod veniale peccatum. tunc est solum veniale.

Bue at sit differentia negligentie et contemptus. **V**ide
supra. c. ii. §. vii. et c. i. §. v. **I**tem infra pñti. c. §. xx.
Prudentia carnis seu mundi est cura seu studiū sūm q̄
quis bona carnis habet et amat. ut ultimū finem uite
sue. et sic est mortale peccatum. **A**liqñ autem aliquis in
ordinate afficit ad aliquod delectabile carnis absq̄
hoc q̄ auertat a deo per peccatum mortale. **E**t si ad
hibeat studiū ad hanc delectationē cōsequendā nō
est nisi ueniale. **S**i uero aliquis actu curā carnis refe/
rat in finem honestum puta cum quis studet comesti
oni ppter sustentationem corporis tunc non est pru
dencia carnis. et sic prudentia carnis tendit ad finē n̄
uere sed apparenter bonū. **A**stucia etiā sicut prudētia
carnis habet cum prudentia uera similitudinē nō au
tem existentiam. **I**gnorātia etiam sepe facit peccatū
de qua ponit **C**ancellā. sex regulas. **P**rima. quilibet
obligat scire illud absq̄ cuius notitia non pōt euitare
peccatum. **S**ecunda culpabilis ignorantia iuris diui
ni nō cadit in facientem illud quod in se est. qm̄ spiritus
sanctus talem hominem de necessariis ad salutē que
uires suas excedunt immediate docere paratus est.
Tercia ignorantia inuincibilis excusat in eis p̄sertim
que sunt facti nō at crassa uel supina. que puenit ex
negligentia sciendi et faciendi quod in se est. **D**icit at
inuincibilis nō quin uinci possit. aut q̄ ex ea necesse
sit tūc opari. s̄ quia operās sufficienter sūm casus euen
tuum diligentia nō apposuit sciēdi aliqd qd̄ nescit.
Quarta ignorantia iuris hūani sufficiēter p̄mulgati
non liberat subditos a pena in foro exteriori. licet fre
quēter quo ad deū excusat a culpa quosdā ignorātes

vide de hoc supra. c. ii. §. vii. **Q**uinta non quilibet
tenet scire de quolibet peccato mortali an sit tale licet
expediat illud inquirere et scire iuxta uniuscuiusque
res et statum et plus ecclesiasticos quam laicos. et inter ec
clesiasticos prelati ex officio tenentur quod sint parati om
ni poscenti reddere rationem de ea que in eis est fide
et spe. vi. **N**emo utens ratione diu ab ignorantia princi
piorum moralium excusatur. **F**orte enim morula ad con
siderandum apponere fas est. **E**x premissis patet et ex scilicet
Tho. quod quintuplex ignorantia est peccatum. **P**rimo eorum que
sunt fide necessario tenenda. **S**ecundo eorum que sunt sub
precepto dei preceptum in decalogo facienda. **T**ercio eor
um que sunt a christiano desideranda sicut eorum que in
oratione dominica continentur. **Q**uarto eorum que precep
ti vim habent ab ecclesia communiter promulgata. **Q**ui
to eorum que quilibet pro suo statu necessario habet
scire. unde negligentia talia sciendi et addiscendi affe
ctio talia non sciendi. et fuga a predicatore vel docto
re ubi talia quis discere potest sunt peccata sicut dictum est
de negligentia. §. xvi. **I**ngratitudo etiam fit obmis
sione et commissione. prout fit obmissione habet tres
gradus. **P**rimus quando homo beneficium non retribu
it pro loco et tempore secundum suam facultatem. **S**ecundus
peior quando quis pro beneficio non laudat benefa
ctorem et gratias agit sed dissimulat quasi non demonstras
se beneficium accepisse. **T**ercius pessimus quando non recog
noscit beneficium siue per oblivionem siue quocumque a
lio modo. **I**sti tres gradus sunt peccatum veniale quando proue
niunt ex negligentia quadam aut ex aliqua indispositione ho
minis ad virtutem. **P**ossunt tamen contingere quod etiam talis

ingratitude sit peccatum mortale. vno mō ppter in
teriozem contemptum. Alio mō ppter odicionem eius
q̄ subtrahit qđ ex necessitate debet bñficio uel sim/
pliciter siue in aliquo necessitatis casu. **I**ngratitude
etiā fit cōmissione ut quādo quis non solum preter/
mittit implere gratitudinis debitum s; etiā contrariuz
agit. **E**t in hoc etiā tres sunt gradus. **P**rimus quan/
do quis retribuit mala pro bonis. **S**ecundus peior
quando beneficium uituperat. **T**ercius pessimus qñ
beneficium quasi maleficium reputat. **E**t hii gradus eti/
am sūm odicionē ei9 qđ agit. quādoq; sunt pctā mor/
talia. quādoq; uenialia. **C**orrectionis fraterne obmis/
sio pōt fieri tripliciter. **V**no mō meritorie sicut dicit
Augustin9. **S**i propterea quisq; obiurgandis ⁊ corri/
piendis male agentib9 parcat quia oportuni9 temp9
inquirat uel eisdem ipsis metuit ne deteriores ex hoc
efficiantur uel ad bonam vitam ⁊ piam erudiendos
impediant alios infirmos ⁊ premant atq; auertant
a fide. non uidetur esse cupiditatis obmissio. sed con/
siliū caritatis. **A**lio modo pretermittitur ⁊ est pecca/
tum veniale quando timor ⁊ cupiditas tardiores fa/
ciunt hominem ad corrigendum delicta fratris non
tamen ita qđ si constaret ei qđ posset fratrem a pecca/
to retrahere propter timorem uel cupiditatem dimit/
teret quibus in animo proponit caritatem fraternam
Et hoc modo viri sancti quādoq; negligunt corri/
gere delinquentes. **T**ercio modo pretermittitur cuz
peccato mortali. quando scilicet formidatur ut **Au**/
gustinus dicit iudiciuz uulgi. ⁊ carnis excruciatio uel
peremptio. dum tamen hec ita dominant in animo.

q̄ fraterne caritati preponant. Et hoc uidet̄ contin-
gere quando aliquis presumit de aliquo delinquen-
te probabiliter q̄ posset eum a peccato retrahere. et
tamen propter timorem uel cupiditatem pretermittit
Voti fractio etiam peccatum est de quo est talis cō-
clusio. q̄ omnis uoluntaria uoti fractio est mortale
peccatum. quia reddere est necessitatis. ⁊ totiens quo-
tiens frangit. nisi dispensetur commutetur aut irritet̄
per eum ad quem spectat. Et sunt gradus ibi. quia
quando solemnizatum est per sacrum ordinem ut cal-
stitas in sacris constituto. uel per approbate religio-
nis professionem. Est maius peccatum si frangitur q̄
in uoto castitatis priuato. Et in religione approba-
ta uotum paupertatis est magnum. castitatis maius
sed maximum obedientie. Sic etiam in priuatis vo-
tis uotum castitatis pene uel in toto omnia alia exce-
dit uota. Quamobrem solus papa in eo dispensat.
vide de hoc infra. c. xiii. q̄. x. ⁊ c. xiiii. q̄. iii. Item. cap.
xvi. q̄. xvii. Sic etiam uota terre sancte. liminum al-
postolorum ⁊ sancti Jacobi reseruant̄ aliquādo ut
uidet̄ pape quo ad dispensationem. Orationem etiā
debitarum obmissio tendit ad peccatū mortale. Pri-
mo quando cadit sub uoto alicuius oratio. Secūdo
quando obmittit horas canonicas legitime nō ipe-
ditus q̄ tenet̄ sub p̄cepto. Tercio q̄ orationē facere o-
tēnit in penitentie sacramento iniūctā. Quarto q̄ ali-
unde non ualēs tēptationi tendenti ad mortale resis-
tere deū p̄ grā nō inuocat. Quinto q̄ in festis ubi pre-
ceptū ē deo seruire aut nō missaz audit aut deū nō ui-
ligit aut nō orat nisi esset aliunde legitime impedit⁹

Filie accidie sunt fm Gregori. sex. Prima est malicia quando quis ex tristitia de spūalibus impugnat ipsa spūalia bona in quorum detestationem aliquis inducit. Malicia tamen aliter capit quādo dicitur qd qd ex malicia peccat. id ē quando peccatuz prouenit ex inclinatione habitus. prout uidelicet ex malicia peccare distinguitur contra peccare ex infirmitate uel ignorantia. quia tunc ex malicia peccare nō est spūale peccatum. sed generalis quedam conditio peccati est.

Secunda est rancor quando quis ex tristitia de spūalibus impugnat hominem qui ad bona spūalia inducit. Tercia est pusillanimitas quando sic fugit aliquis contristancia. qd fugit ardua consiliorum dei. de qua supra capitulo primo. §. decimo. Quarta Desperatio est quando quis sic fugit contristancia qd recedit a fine ultimo. De qua supra. §. ii. Itē cap. priō. §. decimoquinto. Quinta est torpor circa precepta. quādo quis sic fugit contristancia qd fugit dei precepta. De quo supra. §. decimosexto. Sexta est uagatio mentis circa illicita. ut quando quis propter tristitiam in spūalibus ab eisdem se transfert ad exteriora delectabilia.

Filie accidie secundum Isidoruz sunt octo. Prima amaritudo que est quidam effectus rancoris. De quo dictum est. Secunda est ociositas. quando quis circa precepta torpet sic qd omnino dimittit ea. Tercia est somnolentia. quādo quis torpet circa precepta negligenter ea implens. Quarta est importunitas mentis quando mens sic euagatur circa illicita qd ipsa arx mētis importune uult ad diuersa se de fundere. Quinta est inquietudo corporis qn ex eadē

5;

radice membra inordinate mouent. **S**exta insensibili-
tas qñ ex pfata radice fit per corpus motio localis
uel mutatio ppositi mentis. Septima curiositas qñ
mens sic euagat ad illicita. q̃ quo ad cognitionē ad
diuersa se uult diffundere ex tristitia. **D**e quo supra
c. ii. §. xix. **O**ctaua est uerbositas. quando idē ad uer-
ba se diffundit. de quo supra c. vi. §. decimosexto rē.

De primo pcepto. capi. ix.

Atrca decalogum etiam directe multipliciter pec-
care stringit. ubi primum pceptū ē. **N**ō deos al-
lienos colere. etiā absq̃ institutionē imaginum. **F**allos
deos non colere sub institutione imaginum. Nullam
superstitionem exercere q̃ ibi ē cū demone tacitū uel
manifestū pactū. Superstitio at ē quedā religio supra
modum seruata. uicū quo aliquis exhibet cul-
tum diuinum uel cui non debet. uel modo quo nō de-
bet ⁊ habet species generales. **P**rima est quādo diui-
nus cultus exhibet ei cui exhibendus ē. s. deo uero. s.
modo indebito. sicut si aliquis tempore gratie uellet
colere deum s̃m ueteris legis ritum. seruando. s. lega-
lia. Sic etiam hodie qui in ecclesia cultū exhiberet dō
stra modum diuina auctoritate ab ecclesia constitu-
tum ⁊ in ecclesia consuetum. **S**ecunda species ē si di-
uinus cult⁹ exhiberet ei cui non deberet exhiberi scil-
licet cuicunq̃ creature. **E**t hoc genus in multas spēs
generales diuidit secundū diuersos fines uic⁹ i ydo-
latriam. diuinationem. ⁊ obseruationes humanorū
actuum. **P**rima igitur species est ydolatria que diui-
nam reuerentiam indebite exhibet creature ut si quis

offert demoni. eū adorat ⁊ similia. **S**ecunda ē diuina
tio que demones consulit per aliqua pacta cū eis ini
ta tacita uel expressa. **D**e expressis sunt octo species
de tacitis sex species. **T**ercia est obseruationum sup
sticio. ut sunt ligature ⁊c. **D**iuinatio itaq; est quedā
prenunciatio futurorum modo indebito facta seu u
surpata. quod addit quia si quis pronunciaret ea q̄
ex necessitate proueniunt uelut in pluribus que hūa
naratione p̄nosci possunt. uel si q̄ futura contingētia
dei aliqua reuelatione cognoscunt. non est diuinatio
unde diuinare est sibi indebito modo usurpare p̄nū
ciationem futurorum euentuum consilio uel auxilio
demonum. **O**mnis autem diuinatio ex parte demo
num prouenit. **A**ut quia expresse demones inuocant
ad futura manifestanda. **A**ut quia demones se inge
runt uanis inquisitionibus futurorum ut mentes ho
minum implicent uanitate. **D**e primo uidelicet ubi
demones expresse inuocant sunt octo species. uideli
cet prestigium. somnium. nigromantia. diuinatio. per
phithones. geomantia. ydro. acremantia. ⁊ pyromā
tia. **D**e secundo ubi demones tacite se ingerunt sunt
sex scilicet **G**enesis. augurium. omen. ciromantia. spa
tulasmantia. ⁊ fors. **P**restigium fit quando prestigio
sis quibusdam apparitionibus se demones aspectui
⁊ auditui hominum ingerentes ad pronuntiandū fu
tura illicita inducunt. **S**omniorum diuinatio illicita
tunc fit. quando operatione demonum aliquę fanta
sie dormientibus apparent. ex quibus quādo aliqua
futura reuelant hīs qui cum eis hnt pacta inita illicita
aut expressa. quia ad hoc iuocant. aut tacita quia

hmoī diuinatio extendit ad quod non potest se extē-
dere. Si uero aliquis utit somniis ad cognoscendū
futura secundū q̄ somnia procedūt ex reuelatione
diuina uel angelica. uel secundū q̄ procedunt ex cā
naturali intrinseca. sicut medici ex somnis infirmita-
tes iudicant. uel etiam secundū q̄ procedunt som-
nia ex causa naturali extrinseca ut quādo imaginatio
dormientis iminutatur ab aere continentī. uel ex im-
pressionē celestis corporis puta quādo sic dormien-
ti aliquē fantasie apparent conformes celesti disposi-
tioni qui inq̄ utit somniis ad cognoscendū futura
ex quacūq; prefatarum causarum aliqua quantū se
potest uirtus talis causē extendere tunc non erit illici-
ta diuinatio. Ex quibus patet q̄ quinque sunt causę
somnia. uidelicet quatuor iam recitate. Quinta
similiter prout ueniunt ex demonis pacto tacito uel
expresso aut ex illusione sua. **H**igromantia fit quan-
do per mortuorum apparitionem uel locutionem ad-
hibito sanguine uel alio uidentur suscitati mortui di-
uinare. ⁊ ad interrogata respondere. **P**er phithones
diuinatio fit quādo futura prenunciantur per homi-
nes uiuos. sicut in arreptitiis patet. **E**uandocq; tamē
demon prenunciat futura per expressas figuras uel
signa que in rebus inanimatis apparent. **G**eomantia
fit quando futura apparent in aliquo corpore terre-
stri. puta ungue uel ferro uel lapide polito. **A**d idem
pertinet protractio punctorum ubi fit aliquando di-
uinatio sine expressa demonum inuocatione. **H**ydro-
mantia fit quando futura apparent in aqua supersti-
tiose. **A**eromantia fit quando apparent in aere. **P**y

romantia uero quando apparent in igne. In sequenti
bus autem sex speciebus diuinationum non expresse
sed tacite demon se immiscet ad predicendum futura.
Prima est **G**enesis. Sunt autem geneatici qui ex astris
certitudinaliter futura predicere curant in effectibus
casualibus seu futuris contingentibus. uel de futuris
operibus hominum ex libero arbitrio dependentibus.
Si autem geneatici frequenter de talibus ueruz dicunt
hoc contingit. Aut quia multitudo hominum sequitur
corporum suorum passiones et non rationem. Aut quia
demonnes occulte se immiscet geneaticorum diuinationi/
nibus etiam ipsis nescientibus. **S**ecus autem est de ef/
fectibus necessariis ut de eclipsibus et de effectibus a
corporibus celestibus in inferiora corpora agentibus
ut de pluuiis siccitate et huiusmodi. **A**ugurium fit
quando per motum uel uoces auium seu quorumli/
bet animalium. siue per sternutationes hominum uel
membrorum saltus qui illicite futura prenunciat. Et
si talia fiunt ex uisu auium dicitur proprie auspiciuz.
Quando uero ex auditu auium tunc dicitur augurium
quod etiam est nomen commune ad omnia prefata.
Nihil tamen prohibet ex animalium motibus uel uo/
cibus aliquibus coniecturare futura. quia ex influen/
tia celestium et ex aere continente immutantur ad que/
dam ex quibus possunt conici futura ut si cornix fre/
quenter crocitet pronunciatur pluuias futura proxi/
me. **A**nimalia etiam percipiunt aliquando diuinos in/
stinctus ut colubas super cristum. et in cete. **I**nstin/
ctus preterea animalium aliquando causatur a demonibus
qui utuntur hominum operationibus brutorum animalium.

ad implicandum animas uanis opinionibus. et tunc
augurium est. **O**men fit circa uerba hominum alia in
tentione capta quam dicta sint que alius retorquet ad fu
turum quod uult prenoscere. Verba enim hominum que
accipiuntur pro omine aliquando disponuntur secun
dum demonum operationem. aliquando uero secun
dum diuinam prouidentiam. primo modo est illicitum.
sed secundo modo licitum si ex eis pronuncientur
futura. sicut **G**edeon fecit. **J**udicium. vii. **E**t **A**leasar **G**e
nesis. xxi. sed primo modo **B**enadab regis serui fecerunt.
iii. **R**egum. ii. **C**yromantia et sequentes due species
sic se habent quod in eis considerantur aliquae figurarum dis
positiones in aliquibus corporibus occurrentes ui
sui. **U**nde cyromantia fit quando considerantur dispo
sitiones aliquae ex lineamentis manus et inde futura di
cunt. **S**patulasmantia fit quando considerantur dispo
sitiones spatularum alicuius animalis. et inde ex tali
bus figuris futura pronunciantur. **S**ors fit quando
aliquid fit ut eius euentu considerato aliquid occultum
innotescat. **S**ors igitur est quando sine expressa demonum
inuocatione fit diuinatione ex consideratione eorum que
eueniunt ex quibusdam que ab hominibus serio fiunt
ad aliquid occulte inquirendum. et fit hoc multiplici
ter. Aliquando per considerationem figurarum que pro
ueniunt ex plumbo liquefacto in aliquid proiecto.
Sed hoc ad geomantiam pertinet. aut quando fit ex quibus
dam scedulis scriptis uel non scriptis in occulto repo
sitis dum considerat quis quam recipiat. Aliquando ex festu
cis unequalibus positis quis maiorem et minorem accipiat.

aliqui ex taxillorum proiectione quis plura puncta
proiciat. Aliquando etiam dum considerat quid aperiē
ti librum occurrat. Et hec quatuor ad sortem pertinet
Est autem triplex fors. diuisoria. consultoria. et diuinato
ria. Diuisoria est quando supradicta iudicio sortiū
querunt. quid cui sit exhibendus siue illud sit res pos
sessa siue sit honor siue dignitas siue pena aut actio a
liqua. Consultoria fit quando inquiritur quid agere
oporteat. Diuinatoria uero quando queritur quid
sit futurum. Est sortibus uti illicitum in sex casibus.
Primo quando quis in quacunque materia trium spe
cierum ea intentione sortibus utitur quasi huiusmodi
actus humani qui requiruntur ad sortes secundum
dispositionem stellarum sortiantur effectus. quia ua
na tunc et falsa est opinio non carens demonum iu
uamine. Secundo quando sortiū iudicium expecta
tur ex demonibus. Exemplum Ezech. xxi. de rege ba
bilonis. Tercio quando iudicium expectatur a deo.
et tunc non est de se illicitum. ut dicitur Proverbioꝝ
xvi. Potest tamen in hoc quadrupliciter peccatus in
cidere. Primo si quis absque ulla necessitate ad sortes
recurrat. quia per hoc uidetur deum temptare. Secun
do si quis etiam in necessitate absque reuerentia sorti
bus utatur. verum Mathias preuia oratione et cetis san
ctorum collecto electus est. Tercio si diuina oracula
ad terrena. seu secularia negocia ad uite huius uani
tatem quis conuertat ut aliqui faciunt in libris euan
geliorum et sacris. Quarto si in ecclesiasticis electioni
bus utantur sortibus. secus est in secularibus dignitati
bus quo ad electionem talium et etiam in tpaliū rez diuisione

Licitum insuper est quando necessitas imminet cum debita reuerentia sortibus diuinum iudicium implorare ut quando dubium est quis in persecutione circa oues pastor remanere debeat. **E**t qñ aliquis tēpo re famis abundaret ⁊ duo egentes equaliter eēnt in extrema necessitate nec utriq; quo abundat donū sufficeret. tunc etiam iustissimum s̄m Augustinum eēt sorte uti cui dandum esset. **O**bservationes humanorum actuum illicite fiunt. ut pro tertia specie generali supra recitatum est in septem. scilicet in acquisitione scientiarum in immutatione pro sanitate corporum in usu imaginum. in virtute lapidū. in expectatione fortuitorum euentuum. in usu uerborum sacrorum. ⁊ in immutatione mentium ⁊ similium. **O**bservatio artis notorie est illicita ⁊ inefficax ac superstitiosa. quia obseruantis eius quis acquirere nititur scientiam uel ueritatem per quedam pacta significationum inita cū demonibus. sicut in inspectione quarundam figurarū ⁊ prolatione quorundam ignotorum uerborū ⁊ huiusmodi aliis. **O**bservationes ordinate ad corporum immutationem puta ad sanitatem ⁊ huiusmodi tunc sunt superstitiose quando naturaliter nō possunt facere tales effectus quales ab eis expectant. quia tales sunt solum quasi signa ⁊ sic pertinent ad pacta cū demonibus inita. **E**t fiunt talia aliquando cum generibus lapidum. Aliquando cum herbis. Aliquando cum lignis. Aliquando sonis certis aut uocibusfigurationibus. ac signis quibusdam aut carminib; ⁊ aliis ritib;. **E**t talib; reb; naturalibus adduntur characteres aliqui uel aliqua nomina uel alie quęcunq;

vane obseruationes que manifestuz est naturaliter ef-
ficaciam non habere. imagines enim astronomice vo-
cate pertinent ad superstitionem demonum arte con-
fictam. **E**t falsum est qd lapidibus ⁊ animantibus ac-
sonis certis uocibus figurationibus. aut signis obser-
uatis in celi conuersione uel motibus siderum fabri-
centur ab hominibus potestates siderum idonee ad
uarios effectus exequendos quasi effectus magica-
rum artium ex uirtute celestium corporum proueniāt
Credere etiam homines posse per artem uere mutari
in lupos uel bestias ⁊ huiusmodi falsum est ⁊ supersti-
tiosum. **O**bseruationes etiam que ordinantur ad pre-
cognoscenda aliqua fortuita uel infortuita sunt illi-
cita ⁊ superstitiosa ac reliquie ydolatrie. **E**xēpli grā
si membrum aliquod salierit si inuicem ambulanti-
bus amicus lepus aut canis aut puer medius interuenerit
lumen calcare cum aliquis ante domum transit suam.
Redire ad lectum si quis duz se calceat sternutauerit
redire domum si procedens offenderit cum uestis a-
fortibus redditur. **O**bseruare dies faustos uel infau-
stos. uerba preterea diuina scripta suspēdere ad col-
lum aut secum portare propter sanitatem uel prospe-
ritatem uel proferre talia. ⁊ tunc est illicitum ⁊ super-
stitiosum. **P**rimo quando continent aliquid ad iuo-
cationem demonum pertinens. **S**ecundo quādo con-
tinent ignota nomina. **T**ercio quando continent aliqua
falsa. **Q**uarto qñ cū diuinis uerbis ibi continentur aliq̃
uana puta aliqui characteres inscripti preter signum
crucis. **A**ut si spes habeatur in modo scribendi. **A**ut

ligandi aut in quacunque huiusmodi uanitate que ad
diuinam reuerentiam non pertinet. quando autem nul
lum prefatorum fit tunc est licitum. puta quando p
ferunt diuina uerba. aut inuocatur nomen diuinum
seu scribitur seu portatur et respectus habeatur ad solam dei
reuerentiam et ad sacra uerba ac ad diuinam uirtutem
a qua expectatur effectus. In incantationibus etiam ser
pentum et quorumcunque animalium. si solum talis af
fectus habeatur iam dictus non est illicitum. unde
licitum est tali respectu herbas colligere medicinales
cum simbolo diuino et oratione dominica. Sic etiam
ad sanandos infirmos licet aliqua sacra uerba dice
re ut pater noster. aue maria. uel qualitercunque nomen
dei inuocare. seclusis predictis quatuor malis. **M**al
leficiu dicitur quando quis superstitiosis obserua
tibus alium demonis cooperatione occulta uel manife
sta in amorem alterius uel odium inflamat. **D**e
enim permittente propter peccata potest demon cor
pus hominum possidere. sicut in demoniacis ledere
sicut Job. Occidere sicut uiros uirginis quare postea
duxit Tobias. infrigidare ne moueatur ad coitum.
imaginationem unius immutare. ut sic odiat quis quam
diligere deberet. et econuerso de amore ut de puella in
legenda sancti Blasii. **E**t secundo dialogorum Gre
gorius de sanctimoniali. voluntatem tamen demon
nunquam potest immutare. Generaliter autem pro super
stitioso reputatur. quod quantum de se est non pertinet ad
dei gloriam. neque ad hoc quod mens hominis referatur in de
um aut quod carnis concupiscentie moderate refrenentur.
aut etiam si fit preter ecclesie institutionem. uel contra

consuetudinem communem que secundum Augustinum pro lege
habenda est uel quod non potest reduci in causas natura
les secundum artem medicine. philosophie. astronomie. uel quod non
potest reduci ad artificiales modos. presertim licitos
Adiurare demones per exorcismos licitos et est licitum
et officium exorcistarum. et aliorum licet non ex officio
Peccatum autem est adiurare demones ad discendum
aliquid ab eis uel ad famulandum sine speciali dei in
stinctu uel reuelatione. Preterea adiurare superiorem
hominem quasi uolendo eum necessitare est peccatum
licet tamen hoc ad inferiores. licitum etiam est super
iores adiurare non necessitare. sed per diuina uerba
precando. Temptat deum aliquis quando de excellen
tia aliqua diuina dubitat uel pretermittit homo fa
cere quod potest ad pericula euadenda respiciens so
lum ad auxilium diuinum. Temptatur autem deus tri
plici modo uerbis expresse quando aliquis
ex incertitudine fidei ea intentione aliquid a deo po
stulat ut exploret dei scientiam potestatem aut boni
tatem aut ueritatem dicti eius. Secundo factis deus
temptatur et expresse quando quis ex incertitudine fi
dei per ea que facit intendit experimentum sumere di
uine potestatis pietatis et sapientie. aut ueritatis di
cti eius. Tercio temptatur deus quasi interpretatiue
quando quis et si non intendat experimentum de deo
sumere aliquid tamen petit uel facit ad nihil aliud u
tile nisi ad probandum dei potestatem uel bonitatem
seu cognitionem uel ueritatem dicti eius. Deinde et
iam quasi interpretatiue qui ante orationem suam
animam suam non preparat dimittendo si quid

aduersum aliquem habet uel alias ad deuotionez se
non disponendo. talis enim non facit quod in se est
ut exaudiatur. Quando autem propter aliquam iu/
stam necessitatem uel piam utilitatem committit se a/
liquis diuino auxilio in suis petitionibus uel factis
hoc non est deum temptare.

De secundo pcepto ⁊ trib⁹ sequentib⁹. ca. x.

Secundo precepto prohibet ōne periuriū ⁊ om
nis blasphemia in deum in sanctos ⁊ in sancta fieri.
atq; iurare prohibet sine tribus comitibus viz iusti
tia id ē discretionē. iudicio id est non leuiter. ⁊ uerita
te id est non false. Iurare per deum quod est eum te
stem ueritatis adducere fit licite. immo meritorie dū
ueritas subest ⁊ reuerentia comitatur ⁊ pia necessitas
ex humana infirmitate consurgens impellit. Iurare
in uanum est proprie deum in falsitatem cuius esse te/
stis nequit inuocare. immo dum ex deliberatione fit
semper est mortale. Periurium enim est mendacium
iuramento firmatum. ⁊ est ex suo genere peccat⁹ mor
tale. Fitq; tripliciter. Primo principaliter fit periur
rium quando deest ueritas iuramento. prout scilicet
est mendacium iuramento firmatum. Secundario
fit periurium quando iuramento deest iusticia puta
quando quis iurat illicitum se facturum. illud tamen
non faciendo non est periurus. Tercio quando de
est iudicium puta quando aliquis indiscrete iurat.
quia ex hoc ipso periculose committit in iurando fal
sitate incurrendi. Sicut qui iurat se non intratu
rum religionem. uel non daturum elemosinam uel
huiusmodi. Si tamen talis postea facit quod

melius est non efficitur periurus. quia malum sub iuramento
to cadere non potuit. **S**unt preterea alii gradus in per
iurio. **P**rimo si quis per euangelium iurans periuret
Secundus si quis per deum in communi sermone iurans
periurat. **T**ercius si quis solemniter iuret per euangeli
um periurans. periurus est et mortaliter peccat qui non im
plet ubi potest quod coactus iurauit iuramento promisso
rio. nisi absoluat auctoritate superiorum presertim quando
coactio cadebat in obstantem uirum tunc dispensari potest per su
periorum. **S**ui periurat iocose auget diuinam irreuerenti
am et peccat mortaliter. **P**eriurus est qui falsum iurat
quod putat esse uerum. sed plus periurus est qui uerum iurat quod
putat esse falsum nam talis mentitur. **P**eriurus etiam
est qui aliquid putat esse falsum et iurat tanquam sit uerum
quod forte uerum est. **F**alsum testimonium autem ferre in
iudicio scienter semper est peccatum mortale. **S**ed si
quis ibi uel alias ex labilitate memorie humane repu
tat se certum esse de eo quod falsum est. et tamen cum
debita sollicitudine recogitans estimet se certum esse de
hoc quod falsum est. non peccat mortaliter hoc asserens
quia non dicit falsum testimonium per se et ex intenti
one. sed per accidens contra id quod intendit. **N**on
etiam incurrit aliquis periurium quando aliquis iu
rat uel promittit se facturum uoluntatem alterius si
alter cui iurauit iuranti imponit illicita uel inhonest
a uel importabile siue immoderatum. quia quando
aliquis iurat uel promittit se facturum uoluntatem
alterius intelligenda est debita conditio. si scilicet il
lud quod ei mandatur sit licitum et honestum et porta
bile siue moderatum. **S**ui preterea fit de nouo ciuis

alicuius civitatis. non obligat. **S**i iuramento ad servanda
illa que civitas se servaturam prius iuravit tenet ta-
men ex quadam fidelitate concubus ut fiat particeps
onerum eorum. **C**anonicus etiam qui iurat se serva-
turum statuta edita in aliquo collegio non tenetur
ex iuramento ad servandum futura statuta que de no-
vo fiunt nisi intenderit se obligare ad omnia statuta
preterita et futura. Tenet tamen servare ea statuta ex
vi statutorum que habent coactivam virtutem. **Q**ui
cumque vero ex lapsu lingue falsum iurat. siquidem ad-
vertat se iurare et falsum esse quod iurat non excusat
a peccato mortali. Si autem hoc non advertat non vi-
detur habere intentionem iurandi. ideo a crimine per-
iurii excusatur. **D**e exigentibus vero iuramentum
sciendum. quod si aliquis exigit iuramentum tanquam perso-
na publica secundum quod exigit ordo iuris ad petiti-
onem alterius non videtur esse in culpa. siue ipse iura-
mentum exigit siue sciat eum false iurare siue verum.
quia non videtur ille exigere. sed iste ad cuius instan-
tiam exigit. **Q**ui autem exigit iuramentum pro seipso
propria sponte et tanquam privata persona et nescit alium
iuraturum falsum et ideo dicit sibi. Jura mihi ut fides
ei sit non est peccatum. Sic etiam quando per se aliquis
exigit iuramentum et tamen non semper scit alium iu-
rare verum vel falsum. sed quandoque dubitat de facto
et credit eum verum iuraturum. et tunc ad maiorem cer-
titudinem iuramentum exigit non est peccatum. Si autem
quis scit eum fecisse. scilicet contrarium eius quod iurat et cogit eum iu-
rare homicida est. Postremo perversum iuramentum est quod

aliquis ueruz iurat per falsos deos. De prefata etiaz
materia exactionis iuramenti ponit Cancellaria. tres re
gulas. **P**rima exigere iuramenta ab hiis de quib9
uebementior est presumptio q̄ de opposito apud ex
igentes q̄ periurabunt. 7 ad hoc ex deliberatione in
ducere uix aut nūq̄ caret mortali delicto. nisi forsan
quandoq̄ apud iudices quibus ex officio sic exigere
neceffe est. **S**ecunda neq̄ necesse est neq̄ utile 7 sepe
criminofum exigere iuramenta ab hiis qui questionā
tur in iudicio exteriori ecclesiastico uel civili quando
presumi potest uebementer q̄ uel deiurabunt 7 quan
do eorum iuramento nullatenus statur. **T**ercio de
re penitus occulta que scilicet non potest probari te/
stibus duobus. neq̄ rempublicam scandalizat null9
in foro exteriori licite potest ab alio inuito iuramen
tuz extorquere. **S**abbati sanctificatio infringitur.
Primo per eos qui tunc peccāt mortaliter. scilicet die
dominico uel festiuitate notabili. Secundo per eos
qui faciunt opus corporale non pertinens ad dei ser
uitium seu cultum. Aut quod non pertinet ad exerci
tiuz spūalis actus seu cultus diuini. **A**ut non perti
nētia ed ea que sunt necessaria sibi uel suis. **A**ut nō
pertinētia ad salutez proprii uel alieni corporis. Aut
non pertinentia ad uitam dum imminens est damnu
rei exterioris. **D**e illo precepto Cancellarius po
nit quin9 regulas. **P**rima obseruatio sabbatismi
quo ad circumstantias temporis 7 modi et loci pro
maxima parte relictā est determinationi prelatoruz
que cognoscitur. cum ex eoruz institutis. tuz ex cōsue
tudinibus per eos legitime collatis. **S**ecunda de

operibus seruilibus non exercendis diebus domini/
cis ⁊ festiuis. plus ut frequenter determinat cōsuetu/
do loci ⁊ personarum a prelatiſ collerata q̃ alia lex
ſcripta. **T**ercia cōſuetudo exercēdi opera ſeruilia hec
ab iſtis hec ab aliis in dieb⁹ feſtiuis tunc maxie eſſē
dicenda corruptela quando totaliter a ſeruitio dei ⁊
a cultu feſtorum ⁊ maxime ab auditu miſſe reuocaret
Quādo preterea hec ſeruilia magis ex cupiditate q̃
pia neceſſitate reipublice pertractant. **Q**uarta ioci et
alie recreationes corporales apud vulgus diebus fe/
ſtiuis q̃q̃ ſepius admixtas habeant malicias cōtra
legem dei. nō tamen per directum eccleſiaſticis obuiāt
inſtitutis. **Q**uinta opera ſeruilia plerumq̃ fructuoſi/
us fierent ſi non ea ꝓhiberet eccleſia q̃ illa que vul/
gares in feſtis exercent. **P**ropterea prelatorum inter/
eſt attendere circa feſtiuitatum multitudinem. **N**amq̃
iſta ſiunt ad cumulum peccati potius q̃ ad cultuz dei
ꝓreceptum de honore parentum locum etiam habet
de honorandis patria conſanguineis concubus ac
beniuolis patrie immo ⁊ magiſtris. **U**nde hoc ꝓcep/
tum includit duas uirtutes ſc̃z pietatem ⁊ obſeruan/
tiam. **P**ietas enī eſſe debet ad prefatos omnes. quia
patriſ rationem habent. **C**ontra quod faciunt ꝓ/
mo qui nō honorant parentes qui in defectu eiſ nō
ſubueniunt. **S**ui conſanguineos etiam non honorāt
aut eiſ nō ſubueniunt in neceſſitate ſpecialiter. **S**imi/
liter parentes qui non theſaurizāt ſuis filiis. quia eiſ
non ſolum ad horam ſed ad totam uitam eiſ debēt
ſubuenire. **S**ecundo qui patrie ubi nati ⁊ nutriti
ſunt aut non honorem aut obſequium præſtant in ne

cessitate presertim. **S**imiliter qui conciuēs sue patrie
non honorant. aut eis non subueniunt. **T**ercio qui
non honorant beniuolos patrie. **O**bservantie etiā uir
tus hic mandatur qua honorem ⁊ obedientiam ac re
pensionem uicis exhibere tenemur pro beneficiis. pro
prelatis propriis. tam ecclesiasticis q̃ secularibus et
magistris. **C**ontra quod faciunt qui tales non ho
norant. non obediunt. aut vicem pro beneficiis non
impendunt. immo honorem debite honestatis alienis
prelatis debemus. **C**ontra hoc etiam mandatum
faciunt qui reuerentiam debitam non faciunt sanctis
aut eorum reliquiis. uirgini beatissime ⁊ similibus.
De isto precepto Cancellarius tradit tres regulas.
Prima ante religionis ingressum teneor providere ne
cessitati parentum extreme si possum dum non aliun
de patet eis prouisio nec excusaret me religionis in
gressus quin peccem intrando ⁊ post introitum pro
fitendo. **S**i tamen necessitas illa non sit extrema aut
patet aliunde prouisio non teneor pro iuuando exi
re religionem iam professā. **S**ecunda superiorib⁹
nostris qui omnes dici patres possunt obediendum
est de rigore in eis solis ī quibus superiores sunt ma
gis autē ei cuius auctoritas potior est attentis circū
stantis persone. temporis reipublice. ⁊ utilitatis in
istis. ut in concernentibus reipublicā plus obediē
dum est principi q̃ patri. **S**ecus in re domestica pro
portionabiliter de monacho respectu pape ⁊ episco
pi et abbatis et principis temporalis distinctio lo
cum habet. **T**ercio quando plures dilectionis esse
concurrunt circa aliquem proximū ut est habitudo

prelacionis ⁊ subiectionis adinuicem bonitatis. Et ratio cognationis beneficentie consortii patrie ⁊ similia. tanto ceteris paribus ille debet plus amari ⁊ pferri. Tamen obligatio legibus cauta obseruanda est sub precepto. Non occides. intelligitur prohibitum omne nocumentum quod potest inferri iniuste persone proximi. ut occisio. mutilatio. uerberatio. incarceration. uel in seruitutem aliquem redigere. uel arestare personam iuris ordine pretermisso in talibus. Quod additur. quia occisio hominis mutilatio ⁊c. possunt bene fieri tribus concurrentibus. Primo si subest causa propter quam meruit mortem. Secundo si seruatur debitus ⁊ iustus ordo iuris. Tercio si fit bono animo scz propter iustitie obseruationem ⁊c. Fit autem interfectio hominis iniusta uel peccatum similiter mutilatio ⁊ similia. xv. modis. Primo quando innocens occidit. Secundo si est nocens ⁊ occidit qui tantam penam non meruit scilicet mori. Tercio qui meruit mortem sed pretermittit iuris ordo. Quarto si omnia prefata cauent ⁊ fit cum liuore uinocite. Quinto qui occidit alium cōpulsus necessitate tamen euitabili. q scz fugere posset uel alios inuocare sz ex uerecundia hoc facere renuit. Sexto q dās operā rei illicite ⁊ quā euitare deberet occidit hominē casu ⁊ pter intentionē ut in pcutiendo ipregnata fieri pōt. Septio q dat operā rei licite. nō tñ adhibet debitā diligentiā. ut de sagittante puez. uel incidēte arbore ut cadat. Octauo qui solam uoluntatez habet hominem occidendi. Nono qui iubet iniuste alium occidi cōsiliū dat auxilium ⁊ bmoi que continentur in hoc uersu. Iussio consilium

consensus. **S**imiliter qui rogat aut optat alteri
mortem. ut ex odio fieri solet. Decimo qui negligit a
morte liberare alium quando potest et tenet ut existe
te necessitate famis extrema ubi alius uerisimiliter non
subueniet. Omnia autem premissa habent etiam locum
de mutilatione. incarceratione. et huiusmodi iniuste in
ferendis sicut de interficiendo est dictum. Undecimo
qui prepediunt abusu luxurie modis uel per uene
na sterilitatis ne femina concipiat. Duodecimo qui
causant culpabiliter abortiuos conceptus. Quod si fit
ex culpa facta preter intentionem procurandi aborti
sum peccatum est magnum. sed maius si fit ex intentione
abortiendi. Fit igitur secundum Albertum abortus ex
percussione. aut ex casu ab alto. aut per exercitium cor
porale laboriosum. aut ex uehementi saltu. aut ex tri
sticia et timore. Quandoque ex frigore aeris superfluo
uel superflua caliditate. unde etiam balnea longa im
pregnatis prohibentur et calida nimis. Quandoque fit
ex fame et siti longa. aut repletionem nimiam uel flebo
thomia. Secus autem est et fit aliquando sine peccato
abortus ex infirmitate aliqua in impregnante aut de
bilitate fetus aut ex frigore nimio aeris. uel ex intem
perantia aeris alia. Decimotercio si quis seipsum in
terficit. Decimoquarto qui sibi scienter et ex intentio
ne ut uitam sibi abbreviet mortem accelerat. ut sit citius
cum christo quod stultissimum est et superbia plenum. Decimo
quinto qui per crapulam uel alio modo per dissolu
tam uitam sibi mortem accelerat.

De sexto precepto et sequentibus. capi. xi.

Echia prohibet sexto pcepto ⁊ per hoc intelli-
gitur prohibitum omne illud nocumentum qd
potest inferri persone coniuncte per modum libidis.
De hoc habes supra de luxuria ⁊ eius speciebus capi-
tulo quarto. ¶ Non furtum facere. est septimuz pre-
ceptum in quo prohiberi intelligitur omne damnuz
quod potest inferri proximo in rebus exterioribz. d
hoc habes supra in capitulo tercio. ¶ Non esse testē
iniquum neqz falsuz. octauo precepto prohibetur Et
omne damnuz quod potest inferri proximo per ver-
ba. de quo supra in c. de ira ⁊ accidia imo ⁊ luxuria
sed quia in iudicio publico plura peccata cōmittun-
tur ⁊ circa testificationem. Idcirco secunduz dicta sci
Thome dicendum est de mendacio negatione uerital-
tis. testificatione. accusatione. aduocatione. defensiōe
preuaricatione. tergiversatione. pena talionis iudicii
sententia ⁊ de appellatione quando male fiant. ¶ Men-
daciuz est falsa uocis significatio cum intentione fallē-
di. Et est triplex mendaciū. Jocosuz quod fit causa lu-
di uel placendi cupiditate. Officiosum quod nulli ob-
est. ⁊ prodest alicui. nam fit causa utilitatis. quia in-
tendit ex eo iuuamentuz alteri⁹ uel remotio nocumē-
ti. aut fit ad conseruationez pecuniaz aut ad conser-
uandum vitam corporalez. aut ad conseruanduz bo-
norem ne polluatur corpus alicuius. ¶ Perniciosum
est quod fit causa nocumenti alterius. Et hoc habet
tres gradus. ¶ Primus si intendit nocumentuz unius
⁊ utilitas alterius ⁊ hoc uni prodest alteri autez ob-
est. ¶ Secundus si est contra hominē siue sola intenti-
one nocendi alicui et hoc nulli prodest ⁊ obest alicui

Tercius si est contra deum ut quando fit in doctrina religionis. **E**st autem mendacium perniciosum peccatum mortale per se. **P**rimo si contra bonum dei fit in doctrina fidei et hoc est grauissimum. **S**ecundo quando fit circa aliquid cuius cognitio pertinet ad bonum bonum puta ad perfectionem scientie et informationem morum que sunt de necessitate salutis. quia infert damnum false opinionis. **T**ercio quando fit in nocumentum proximi notabile. aut quantum ad personas aut quantum ad diuitias. aut quantum ad famam. **Q**uarto quando quis mentitur in iudicio ubi ex officio tenetur dicere veritatem. **Q**uinto quando quis mentitur docendo seu in doctrina ad quam ex officio tenet. **O**fficio sum mendacium est peccatum mortale sed per accidens ratione scandali uel cuiuscunque damni consequentis notabilis. dum scilicet aliquis non veretur propter scandalum publice mentiri. **I**ocosum mendacium est peccatum mortale per accidens quando quis mendacium iocosum iuramento affirmat quia tunc periurium est. **A**lias mendacium semper est peccatum veniale ad minus. **N**egando veritatem scienter in iudicio quis peccat. etiam quando aliquis est reus. **A**ccusatus enim tenetur iudici veritatem exponere quam ab eo secundum formam iuris exigit. **I**deo si sic confiteri noluerit veritatem quam dicere tenetur. vel si eam mendaciter negauerit mortaliter peccat. **S**i uero hoc exquirat quod non potest secundum ordinem iuris. non tenetur ei accusatus respondere. sed potest uel per appellationem vel aliter licite aliquo alio modo subterfugere. mendacium tamen sibi dicere non licet.

Testimoniū ferre tenetur quis aliquando requisitus
aliquando non requisitus. **P**rimo requisitus au/
ctoritate superioris sui. cui in hiis qui ad iusticiā p/
tinent. obedire tenetur ⁊ in hiis in quibus secundum
ordinem iuris ab eo testimonium exigitur. puta ī ma/
nifestis ⁊ in hiis de quibus infamia precessit. non au/
tez de occultis nec de quibus non est infamia. Secun/
do requisitus auctoritate alicuius nō auctoritate su/
perioris cui obedire tenetur. sed etiā tunc scilicet quā/
do requiritur testimonium ad liberandum hominez uel
ab iniusta morte seu pena quacunq; uel a falsa infā/
mia uel etiam ab aliquo damno tenetur homo ad tes/
tificandum. **T**ercio si in istis casibus precedentib⁹
iam dictis etiam non requiritur testimoniu⁹ alicuius
tamen tenetur facere quod in se est. ut veritate⁹ denū/
ciet alicui. qui ad hoc possit prodesse. **Q**uarto su/
per hiis que pertinent ad condemnationem alicuius
non tenetur aliquis ferre testimoniu⁹. nisi quando a
superiori compellitur secundum ordinem iuris licite.
quod dicitur propter clericos qui ad hoc cogi nō pos/
sunt. Tenetur preterea testis ueruz dicere. ⁊ veritas nō
est vendenda. Sed testes aliquando aliquid accipere
possunt non quasi precium testimonii. sed quasi sti/
pendium laboris ⁊ expensas uel ab utraq; parte uel
ab ea qua inducuntur. De hac materia etiā habes su/
pra capitulo decimo. §. iii. iiii. v. vi. Accusare aute⁹ te/
netur quis quando peccatum rei est tale qd vergat ī mlt/
titudinis corruptelam corporalez seu spiritualem. et
quando probari potest sufficienter. Si autē non uer/
gat in nocumentum multitudinis. aut si probari

sufficienter non potest non tenet. **¶** Potest etiam ac-
cusator tripliciter peccare. videlicet calumniatione. p-
uaricatione. et tergiversatione. **¶** Calumniari est falsa
crimina alicui ex intentione in iudicio imponere id ē
ex malicia dolo scilicet per fraude. Qui autem falsum crimē
alicui imponit non ex malicia. sed ex animi leuitate ad
accusationem procedit. quia scilicet nimis faciliter cre-
dit quod audiuit hoc est temeritas non calumnia.
Preuaricari ē in iudicio uera crimina abscondere frau-
dulenter. ita quod fraudulenter abscondat ea de quibus
accusationem proponit colludens cum reo proprias
probationes dissimulando. **¶** Tergiversari est in o-
mnino ab accusatione in iudicio desistere omnino sci-
licet animum accusandi deponendo non qualitercun-
que sed inordinate. Secus si ordinate ut si in accusatio-
nis processu cognouerit falsum esse id de quo accusa-
uerat. et sic pari consensu se absoluunt accusator et re-
us. Similiter si princeps ad quem pertinet cura boni
communis quod per accusationem intendit accusatio-
nem abolet penā talionis tenetur soluere ille qui accu-
savit alium mendose intentione nocendi et in probatio-
ne deficit. Secus si ex animi leuitate accusavit. Aduo-
cans pro causa quam credit esse iniustam et damnifi-
cans sic alium tenetur ad restitutionem eius dāni quod
contra iusticiam per eius auxilium altera pars incur-
rit. Si uero ignoranter iniustam causam defendit ex-
cusatur in toto uel in nullo uel in tanto secundū quod ig-
norantia fuit uaria. De ignorantia habes supra capi-
tulo. viii §. xix. et. xx. **¶** Aduocatus autem recipiens

pecuniam improbitate ⁊ immoderantia extorquens
peccat licet tamen patrocinium suuz uendere. i. usum
scientie qui est corporalis. sed hoc facere debet mode
rate accipiendo cōsiderata cōditione personaz ⁊ nego
cioꝝ ⁊ laboris ⁊ consuetudinis patrie. ⁊ deꝝ dicendū
de medico. Iudex nō debet uendere iustaz sententiaz
ideo de publico sunt iudicibus stipendia danda la
boris. Iudicare aliuz in grauibz peccatis existentez
nō licet iudici qui publice in similibz sordet imo nō
licet iudici qui in occulto in grauibz peccatis est ali
uz qui publice in similibz ē rez iudicare nisi iudicet
cū hūilitate ⁊ timore ⁊ cū necessitas iminet. Iudex pꝛe
rea q̄ alias iuste iudicat peccat tñ si hoc facit non ex
beniuolentia sꝫ ex animi amaritudine. Iudex peccat
si iudicat nō sibi subiectū. aut nō sꝫ ueritatē quā no
uit. aut sine accusatore uel infamia. aut si penaz relax
at sine cōsensu accusatoris uel cū nocumento publice
utilitatis. **D**efendere se armis uel manu contra iudicē
qñ quis cōdēnatus est ad mortē iuste corā iudice hoc
nō licet. Fugere tñ potest talis de loco sic cōdēnatus
ut per solaz fugam se liberet. Tenet etiā nō resistere a
genti quin patiatꝫ quādo iustū est quando detinetur
Sicut etiā si aliquis sit cōdēnatus ut fame moriatꝫ nō
peccat si cibū sibi occulte ministrari sumat. quia tunc
nō sumere esset seipsuz occidere. Appellare causa affe
rende more ne contra aliquē iusta sentētia proferatꝫ
est peccatuz. quia hoc est calūniose se defendere.

De septeꝝ sacramentis. capi. xii.

Circa sacramenta que sunt necessaria ponit Can-
cellari9 plures regulas sequentes sc3 in omni sa-
cramento si deest intentio actualis uel habitualis fa-
ciendi illud quod xps instituit ⁊ ecclesia intendit ni-
hil agit. **S**imiliter si forma obmittitur aut corrup-
pitur aut materia debita aut si idoneus minister de-
fuerit. **E**x hoc precise qd aliquis scismaticus est uel
hereticus uel precusus ⁊ excommunicatus uel degra-
datus non redditur impotens ad efficiendum uel cō-
ferendum sacramenta nisi deficit aliunde uel potestas
ordinis uel intentio debita uel materia uel forma. q̄l
uis in exercendo talia i casibus prohibitis grauis de-
licti reus sit fiat semper quod melius erit de passio-
nibus dum circa sacramentorum ministrationem du-
bitatio aliqua contigerit uel suppleat̄ caute id quod
omissum fuit ⁊ sub quadam conditione si non erit il-
lud iterandum in casu dubio uehementer. **A**n aliquis
sit uel non sit baptizatus ut si sit expositus uel bap-
tismus in nomine ihesu tantum aut alio tali dubio
iteretur baptismus sub hac conditione. **S**i tu non es
baptizatus ego te baptizo in noīe patris ⁊ filii ⁊ spi-
ritus sancti Amen. **E**a que sunt de decencia notabili
sacramentorū instituta ⁊ promulgata ab ecclesia nec
abolita sunt per non usum. ⁊ si non sint de necessitate
sacramenti ad faciendum id quod intenditur sunt ta-
men de necessitate precepti ad obligandum ne sciēter
⁊ negligenter absq̄ rationabili causa dimittantur.
Forma in omni sacramento potest corrumpi aut per
additionem uel per subtractionem aut variationem
aut etiam interruptionem notabilem quia

modica non impedit. Similiter additio subtractio
et variatio siue que hanc formam ad sensum alium nec
intelligibilem reddunt licet autem indiscrete et culpa-
biliter fiant verba aliquando tamen sacramentum non
semper annullant. ¶ In baptismo hec sunt de neces-
sitate sacramenti. Minister idoneus. materia que est
aqua elementaris fluida ad differentiam luti et aqua-
rum que sunt artificiales. Intentio actualis uel habi-
tualis faciendi quod ecclesia intendit. ¶ Antingendo
non submergendo ex aqua illa baptisandum aut eius
partem principalem nudam. et quod aliquammodo consentiat
scilicet actu uel habitu uel in parentibus. Dicendo si-
mul hanc formam. Ego baptizo te in nomine patris et fi-
lii et spiritus sancti Amen. Confirmationis sacramentum
tenet quilibet christianus habens usum rationis non con-
tinere presertim imminente periculo confessionis crisi-
coram infidelibus faciende. ¶ De eucharistie sacra-
mento sciendum quod discrimen noui peccati mortalis in
celebrando vitetur si post discussionem conscientie que
regulariter in talibus haberi solet celebraturus non
habeat conscientiam fixam aut eque firmam sicut de op-
posito quod sit in peccato mortali uel alio legitimo im-
pedimento. ut est irregularitas et hec vocatur certitu-
do moralis uel civilis. quod homo sufficienter probatus
est. ¶ Illi pueri sunt idonei suscipere eucharistiam et ad
hoc ligari videntur semel in anno qui secundum leges
censentur habiles ad nubendum. potest quoque deuotio
etatem hanc preuenire. sicut in quibusdam etate supplet
malicia. ¶ Audire missam integram est de obseruatione

sabbati hoc ē dierum festorum pro tempore legis euā
gelice nisi per impedimentum legitimū aliquis se tu
eat. tale uero impedimentum secundum loca ⁊ tempo
ra ⁊ etates ⁊ consuetudines uarie iudicatur. **C**onfessi
onem sacramentalem post mortale peccatum fieri ac
tu oportet in sex casibus. **P**rimus ex institutione eccle
sie semel in anno. Secundus in susceptione eucharistie
uel celebratione ⁊ sacramentorum aliorum susceptio/
ne secundum quosdam. **T**ercius in periculo mortis
uerisimiliter imminētis. **Q**uartus quando conscien/
tia dicitur q̄ alias non habebitur oportunitas pecca
ta confitendi. **Q**uintus si conscientia licet erronea sibi
sub mortali peccato dicitur. **S**extus quando uouit iu
rari uel sibi precipit iuste. **C**ircumstantie in aliud ge
nus uel in aliam speciem trabentes peccati mortalis
sunt necessario confitende. **C**onfitens debet regulari/
ter in peccatorum suorum explicatione celare oplices
suos nisi dum aliter cōfiteri nō p̄t. sicut in incestu cum
matre uel unica sorore. aut nisi sic dicat ⁊ apud talem
q̄ reuelatio debeat p̄desse nō obeē eis q̄ deteguntur
Euo tamen casu nihilominus magna cautela requiritur
apud cōfitemē ⁊ cōfessorem ne zelo p̄ficiendi indiscre
to fallant. de hoc uide supra c. vi. q̄. xii. xxiii. xxix.
⁊ c. **O**mnia ad cōfessionem p̄tinentia ut p̄ma iniuncta
⁊ interrogationes facte ⁊ cetera non inducētia ad ma
lum sunt de confessionis secreto propter quod pec/
cant si eos non excuset ignorantia illi qui penitēcias
suas ⁊ ea que sacerdos eis dixit passim dicunt ⁊ qui
etiam super hoc inquirunt qm̄ talia per directū cau/
sant aliquā irrisiōem sacerdotis aut confessi culpā q̄

seduxit alios ad peccatum tenet pro posse eos post/
modum ad uiam ueritatis reducere. non minus q̄ de
damno temporali illato. Sic de infamacione ⁊ simili
bus. Et ad hoc confessor debet iudicare confitentem.
De qua materia habes in nostro manuali confessorū
Confessus uolens peccatum suum reuelari per cōfes/
sorem petat illud extra confessionem detegere neq; ta
men adhuc est tutum confessori illud onus assumere
si remedium possit aliter commodum adhiberi. Si cō/
fessor presumit uerisimiliter sollicitare aut sollicitari
ad peccata. ut puta ad lubricitatem persona hec debz
ab isto si sit suus curatus petere licentiam alteri confi
tendi. Qua non obtenta potest nihilominus alteri cō/
fiteri ⁊ absolui. Peccatori quāuis non sufficienter pe
nitenti. ut quia propositum habet actuale peccandi
in futurum. utile est confiteri ⁊ abstinentias certas rel
cipere. Cui tamen confessor expresse iterum ⁊ iterū p
testet q̄ neq; absoluit neq; potest neq; penitentie tal
lis confessio eundem liberat quin iterum eadem pec
cata confiteri teneat. Tutius est cum parua peniten
tia que spōte suscipitur ⁊ uerisimiliter adimplebitur
ducere confessos ad purgatorium q̄ cum magna nō
implenda precipitare in infernum. Nulli inuico inui/
genda est penitentia publica pro peccato secreto. sel
cus de publico. Similiter nullus per castigationē scā
dalifandus est publice pro pctō occulto. sec⁹ p pub
lico ubi si scādalifet peccator scandalū illud nō ipol
nenti sed sibi que meruit imputet. Divisio confessio
nis si ob ypocrisim aut p nimio pudore fiat impedit

virtutez absolutionis. **E**cce ubi auctoritas superio-
ris in casibus reservatis. et bona fides simplicium hec
faciunt et excusant. **A**ut ubi confessor forte presumere
tur scandalisari ex peccato confessi. et non haberet ap-
tunc confessor alius secretus cui absque probabili scan-
dalo peccata omnia revelari possent aliqua tamen pos-
sent. **V**ideat tamen quilibet quod rationabiliter conscien-
tiam scandali sibi fingit dum nescit confitens de qui-
busdam actibus an fecerit illos. aut qua intentione
aut quomodo fecit ut sepe contingit dicat sub condi-
tione scrupulos suos ut sic neque mentiatur. nec absolu-
tione defraudetur. **F**orma absolutionis ab excom-
municatioe est ista et debet primo fieri. **E**go absoluo
te a sententia excommunicationis et restituo te sacra-
mentis ecclesie. **I**n nomine patris et filii et spiritus sancti
Amen. **D**einde sequitur absolutio a peccatis si in excom-
municatione peccatus includitur necessario confitendum
sacramentaliter. **E**go absoluo te a peccatis tuis in no-
mine patris et filii et spiritus sancti amen. **T**utiusque est
istis formis nihil immiscere. **C**onfessio ficta reiterari de-
bet ex integro secundum probabiliorem opinionem
quod durior non est tamen fictio. si peccator dicat
omnia quorum actu recordatur quod non omnium re-
cordetur. **S**ed est fictio dum scienter celat aliquid aut in
proposito peccandi perseverat aut scit aut scire debet
quod a tali non potest absolui. **U**inctio extrema habet ma-
teriam et formas in libris suis expressas et obligat non
contemnere dum finis vite secundum probabiles coniectu-
ras per infirmitatem expectatur. que preterea iterari

potest simili causa rursus ueniente. **E**xtr^{em}a unctio
rite suscepta delet uenialia. immo uidetur q̄ absolute
ab omni culpa. coniuncta petitione recipientis uide
tur etiam q̄ ab omni pena liberet. tum uirtute sacra
menti. tum quia petit pie perseveranter pro se iuste.
Matrimonium contrahens fictē in foro ecclesie quā
cumcunq; carnalis copula subsequat eadem fictione
remanente non coniungit matrimonialiter. opellit ta
men ab ecclesia in foro exteriori. cuius ē cōsiliū ut po
tius oēs sententias ecclesie tolleret q̄ peccato consen
tiat. potest tamen nouo consensu adhibito fictum ma
trimonium si nihil aliud constiterit in uerum transmuta
re. **V**otum simplex castitatis non dirimit matrimoni
um iā contractū. peccat tamen qui uouit dum pri
mo contrahendi uoluntate habuit uoto contrariā
non autē postea dum reddit debitū ut ē corā sen
tencia sed negat petitionē posse fieri. **N**ullus coniugū
tenet reddere debitum in detrimentū notabile et cer
tum sui corporis uel fetus nascituri. **E**t secundū hoc
cognoscitur quando leprosis uel pregnantibus aut
menstruatis aut furiosis aut epydemicis et similibus
casibus reddi uel non debeat debitum ad tempus

Que impediāt matrimoniū contrahendū non con
tractū. **C**apitulum. xiii.

Nam de impedimentis matrimoniū latius tracta
re necesse est ubi maxima fiunt pericula. pro pre
senti tamen dicenda sunt tria sub opendio. **P**rimo q̄
impediant matrimoniū contrahendū non contractū.

Secundo que impediunt non solum contrahendum
sed etiam contractus iam matrimonium. **T**ercio que faci/
unt ut fieri possit diuortium. De quibus omnibus **De**
de pa super. iiii. d. xiiii. recitat et declarat versus. De
impedientibus enim solus contrahendus sunt nouem
impedimenta. unde versus. **E**cclēsie uetitum nec non
tempus feriatus. **H**ostiensis addit alios. uidelicet in
cestus raptus sponsate mors mulieris. Susceptus pro
prie sobolis mors presbiteralis uel si peniteat solēni
ter aut monialē. Accipiat prohibent hec coniugium so
ciandum. **P**rimū impedimentū est ecclēsie uetitum. ne
uidelicet clāz et sine (ubi consuetudo est) bannis fiāt
matrimonia. et peccant mortaliter sponsus uel mari/
tus. si ante benedictionē nuptialē cognoscat spon/
sā uel uxore in loco ubi de consuetudine solēnitates
observant. **I**dem est de redditione debiti unde hic in
cludit interdictus ab ecclēsia factus de clādestino ma
trimonio. quod est preceptus iuris. **E**t etiam interdi/
ctus per ministrum ecclēsie puta parrochiales sacerdo
tem qui habet impedimenta matrimonii considerare
uel per officialē episcopi qui habet de talibus iudica
re uel per episcopum qui habet in talibus dispensare a
liquando. **F**it autem clādestina desponsatio seu matri/
monii contractus clādestinus sūm **H**ostien. sex modis. **P**ri
mus quā fit sine testibus. **S**ecundus quā conueniunt clāde
stine antequā recipiant benedictionē nuptialē pro lo
co et tempore quo petere possunt et obtinere. **Q**uod di/
citur. quia sic est terra interdicta non tenet exire pro
ea petenda neque usque ad septennium expectare quātus
forte durabit. nec durante illo ibi potest fieri nec in

festis in quibus solemnia celebrant. sicut natalis pasche penthecostes. quia tunc sunt nuptie interdicte. nec in festo assumptionis quia tunc etiam interdicte sunt. Similiter si contraxit in uigilia. lxx. per uerba de presenti non tenetur usque ad octauas pasche expectare. Tercius quando sponsalibus non solutis sed soluendis solum auctoritate iudicis episcopi uel qui de consuetudine in causa matrimonii cognoscit sine cuiuscunque licentia contrahit. quia ex quo non erat soluta promissio adhuc ligatus erat. nisi forte a mortalitate excuset exceptio sibi competens. Sed hic accusat ecclesie prohibitio. Quartus quando contrahunt matrimonium ante pubertatem sine iusta causa. sine licentia episcopi. ubi non est tantum peccatum impubez qui nesciunt quid faciunt sicut amicorum qui hoc procurant. Quintus contra interdictum uel speciale sicut isti interdicit ne contrahat cum ista propter impedimentum initiatum. uel quod lite pendente non contrahat cum alia. Vel generale ut tempore feriato. Sextus quando obmissis bannis ut supra. q. secundo. et infra. q. quinto. Et quocunque istorum modorum dicit de. pa. matrimonium clandestinum contrahatur culpa mortalis est propter inobedientiam. Sed de benedictione totiens peccant quotiens contemnit eam petere quando debent et possunt eam obtinere. sed nihilominus nolunt interim continere. Clandestina desponsatio etiam est secundum Hostien. quando dote non habita nec petitione a parentibus et ab amicis facta conueniunt carnaliter sine benedictione. Nam contrahere cum filiafamilias inuitis parentibus uel inscius est

ledere ius patrie potestatis tam filio q̄ extero. **U**nd
raptor uirginis dicit non solum qui inuitam. s; el
tiam inuitis parentibus uel insciis ducit. de quo ha
bes supra. c. iiii. q. xii. **D**e bannis autē unusquisq; le
ges apostolicas arbitretur consuetudinem ecclesie sue.
Unde cognoscere ante benedictionē nuptiarū uel an
te oblationem solemne mortale est nec tenet reddere
ante non tamen totiens peccat quotiens reddit. **S**ciē
dum tamen q̄ super clādestina desponsatione seu cō
tractu clādestino matrimonii potest fieri dispensatio
iuste in sex casib; . **P**rimus magnatibus. quia talium ma
trimonia cum magna deliberatione ⁊ per amicos ⁊ a
liquādo super impedimento ad papam mittendo so
lent tractari. **S**ecundus quando ualde nobilis igno
bilem ducit. **T**ercius quando diues pauperez. **Q**uar
tus cum senex iuuenem. **Q**uintus cum timent parētes.
Sextus cum diu sic fuerunt ⁊ hoc ppter uerecundi
am. **E**t ista sex possunt reduci ad tres causas propter
quas iuste dispensari pōt in obmissiōe bannoꝝ ⁊ be
nedictione. nō q̄ nō fiant. s; q̄ occulte fiant. **P**rimus
quando nō est timor de impedimēto. quia tūc cessat
causa ut inter eminentes personas. **S**ecundus quādo
est timor ne oppositum uel peius sequat̄ propter ine
qualitatem eoz qui uolunt se habere. aliter fornicā
bunt. ⁊ parentes si scirent uel inferiorem interficerent.
uel potius falsos testes supponerent. sic male impedi
rent. **S**i autem sciāt ex toto celebratum. ex tunc quia
nō est remedium parentes sustinebunt. **T**ercius prop
ter uerecundiaz senum uel qui diu cohabitauerūt. **E**t
in istis occulte inquirendū est de impedimētis ⁊ si nō

sunt licentiarum possunt propter hoc quod non est periculum
ut in primo. uel quia est periculum grauius ut in secun-
do. uel propter scandalum ut in tercio. **U**nde nec de-
bent senes contrabentes derideri. quia fit iniuria sa-
cramento. Non enim irridendi sunt qui auctoritate dei
et apostolorum ac ecclesie sacramentum recipiunt. **D**is-
pensare autem potest episcopus. ut prefata fiant non
inferior nisi ex speciali commissione. **N**ec non tempus
feriatum id est tempus nuptiarum impedit celebra-
tem eorum. **S**unt enim tria tempora eis interdicta. sci-
licet ab aduentu usque ad octauas epiphanie. et septu-
agesima usque ad octauas pasche. **E**t a dominica an-
te ascensionem usque ad octauas penthecostes. unde
versus. **A**spiciens. uetere. circū. quasi. quis. benedicta
id est. **A**spiciens designat primam dominicam aduen-
tus cuius primum responsorium incipit **A**spiciens. **V**e-
terem octauam epiphanie cuius prima antiphona in
laudibus incipit veterem. **C**ircū. dominicam in septu-
agesima. cuius introitus incipit. **C**ircūdederunt quasi
dominica in albis. cuius introitus incipit. **Q**uasi mo-
do. **S**uis primam diem rogationum. cuius euangelium
incipit. **S**uis ex vobis habebit amicum. **B**enedicta.
dominica trinitatis in octaua penthecostes. cuius
introitus incipit. **B**enedicta sit sancta trinitas. **P**re-
fatis diebus prohibetur benedictio nuptialis. **I**tem
festum coniugii nuptialis propter lasciuas que tunc
fiunt. **E**t pari ratione videtur tractatio solennis que
aliquando post nuptias fit de domo parentum ad
domum uiri in qua etiam multe insolentie fiunt aliquando
Item prohibet tunc strabere per uerba de presenti quod

si non tunc clādestina matrimonia essent licita. **S**ed nō
prohibetur contractus per uerba de futuro. hīs etiā
tribus temporibus nuptias celebrare esset peccatum
mortale propter expressam prohibitionem licet nō
esset mortale debitum petere a coniuge prius rite be/
nedicta. **I**ncestus est tertium cum quis cum propi/
qua uxoris scienter luxuriatur. et tunc perdit petitiō/
nem debiti. tenetur tamē reddere. nec potest contrahere
cum adultera quia affinis est. sed nec debet cum alte/
ra sed uterq; sit sine spe coniugii. **E**t econuerso uxor
scienter cognita a propinquo uiri perdit debitum ne
exigat et spem coniugii. **I**ncestus igitur cum consangui/
nea carnali uel affine impedit contractum fiendum
nec refert utrum sit incestus cum adulterio uel sine. **S**ed
econuerso adulterium nō impedit sine incestu. nisi in
tribus casibus dicendis. **N**on autem legitur de incestu
cum cognata legali aut spiritali. sed de publice ho/
nestatis iustitia. **E**t intellige scienter. sicut et adulteriū
scientiam requirit. vide de hoc in sequentibus secun/
dum. q. 7. c. xiiii. q. x. xv. **D**e eo preterea qui cognoscit
consanguineam uxoris sue nota tres conclusiones.
Prima quando quis cognouit consanguineam spō/
se sue tunc spōsalia soluta sunt nec ultra talis potest
habere sponsam illam in coniugem obstante affinita/
te contracta. **N**ec econuerso illam quam cognouit ob/
stante publice honestatis iustitia. nisi papa dispen/
sante. **S**ed potest ducere terciam episcopo dispensan/
te penitencia sibi de incestu imposita. **S**ecunda cō/
clusio est de illo qui cognouit consanguineam uxoris
sue matrimonio consummato scienter qz matrimonium

tunc nō dissoluitur. sed tenetur reddere debitum pe-
tenti. nō autem potest petere. nisi secum propter con-
tinentie difficultatem per episcopum dispēsetur. Ter-
cia conclusio est de illo qui cognouit consanguineam
uxoris matrimonio nōdum consummato. **D**e quo ui-
detur cum possit religionem intrando debitum nega-
re q̄ teneatur intrare ne committat incestum cognos-
cendo scilicet affinem suam. **N**am matrimonio cōsum-
mato ab incestu redōdo excusatur quia necessitatur
nō habēs viam negandi. **S**ed sicut matrimonio con-
summato potest episcopus cum eo dispensare in pel-
tendo sic matrimonio non cōsummato potest episco-
pus cum eo dispensare in non redōdo in seculo re-
manendo. **S**i autem cum hoc uelit petere debitū du-
plex dispensatio necessaria est. **N**ota etiam hic q̄ nō
est pprie incestus cognoscere cognatam suā legalem
uel spūalem uel ad quā ē publice honestatis iustitia.
quia incestus nō est nisi cūz uera cognata uel affine.
Sed papa uel imperator nō pōt facere q̄ sit cognat-
us uel affinis qui non est. quia ista sunt iura sangui-
nis que mutari non possunt. **S**ed licet nō sit incestus
est tamen speciale peccatum uidelicet pctm inobediē-
tie ad ecclesiam. **I**tem pari ratione nō est incestus
nisi in gradu prohibito lege nature a qua est sola cō-
sanguinitas uel affinitas uera. **R**aptus est quartū
impedimentum. qui scilicet rapit sponsam alterius.
uel qui rapit uxorem alienam. **S**ecus si solutam rapi-
at virginem. uel corruptam. quia tunc potest contra-
here cum ea si uelit iure canonico. **U**xorem autem su-
am licet rapere de raptoribus cūz causa **V**ide de rap

tu supra. c. iiii. q. xii. **S**ponsate mors mulieris ē quin-
tum. et. puta si quis interficit uxorem propriam. Sel-
cus si alienam nisi forte sit interfecto iuuenis. et de in-
continencia timeat. **E**t hoc nisi in adulterio forte spō-
sata sit deprehensa. tunc enim non est reus huius pe-
ne. licet sit reus gebenne. quia in foro conscientie nul-
lo modo licet uiro propria auctoritate interficere ux-
orem in adulterio reprebensam. **D**icitur propria au-
toritate. quia ubi hodie esset lex uel consuetudo qd ad-
ultera accusata occideret. sicut tempore legis **M**oyse
cum sit iudicialis. non ligat. quia deus pepercit mulie-
ri in adulterio deprehense. ubi tamen esset lex hodie
talis vir zelo iusticie accusans non peccaret. **P**otest
preterea quis uxorem occidere tripliciter. **U**no modo
persequendo matrimonium. ut scilicet contrahat cum
adultera. et istud impedit contrahendum. et dirimit co-
tractum. quando scilicet machinatur in mortem eius
cum effectu. ut contraheret cum illa. **E**t idem est econ-
uerso. **S**ecundo occidit quis uxorem persequendo cul-
pam puta in vindictam adulteri. et istud impedit co-
trahendum. non post contractum. **E**t hic etiam facili-
ter cum iuvene dispensatur incontinente. **T**ercio occi-
dit quis uxorem naturam persequendo. ut quia exo-
sam habet propter turpitudinem uel alium defectum
non culpabilem. **E**t illud crimen impedit non dirimit
Et istis duobus casibus similiter impeditur mulier co-
trahere si uenenū dedit uiro uel aliter mortem eius p-
curauit. **D**e hoc etiam uide sequenti. c. q. v. **S**usceptus
proprie sobolis est sextum impedimentum quando qs
insidiando matrimonio propriū filiū de sacro fonte

suscepit ut possit priuare coniugē carnali copula. uel debito ⁊ copia sui. **D**e hoc sequenti capitulo. §. iiii. **A**dors presbiteralis est. viii. quia peccat ī ministeriū matrimonii. ⁊ ideo in eo puniendus est. **U**el si peniteat solemniter est. viii. scz tpe penitentie. quia talis lūgere debet ideo otrabere ei nō licet. **N**ut moniales scz accipiat in uxorem. s. de facto post p̄fessam quia iniuriat matrimonio xpi ē. ix. impedimentū. ⁊ talis est excōicatus per noua iura. q̄uis autem ista crimina et forte aliqua alia impediunt matrimonium otrabēdū solum tamen si adolēcentes sint ⁊ timeat de incontīētia ipsoꝝ. etiā debet eis cōcedere licentiā contrahēdi. **E**piscopus autē est dispensator in talibꝫ. ⁊ an sine licētia otrabentes peccent in quolibet casu mortaliter o piniones sunt de hoc.

Que impediunt matrimonium otrabēdū ⁊ dirimant cōtractum. capi. xiiii.

Nam de impredientibꝫ matrimonii otrabēdū ⁊ dirimētibꝫ ē priꝫ otractū eo q̄ in talibꝫ essentialia nō suant matrimonii sunt uersꝫ. **E**rror. oditio uotū. cognatio. crimē. cultꝫ disparitas. vis. ordo. ligamē. bōestas. **S**i sit affinis. si forte coire nequibis. **H**ec socianda uetāt o nubia iūcta retractāt. **S**z intellige q̄ illa īpedimēta impediūt ⁊ dirimūt q̄ p̄cedunt matrimonii cōtractū. **S**z si pꝫ otractū matrimonii supueniūt nūq̄ dirimūt iā otractū matrimonium nisi forte quo ad thoꝝ uel etiā ad cohabitationē de aliq̄ uel aliquibꝫ. ut infra patebit. **Q**ue sic intelligunt. **P**rimo error nō omnis. sed solum persone. ⁊ oditionis p̄sone ut si **J**ohānes dicat se ēē **P**etrū. **R**atio quia nullus ē

sibi consensus. Duplex est enim error qui non impedit
Unus ut quando creditur uirgo que est corrupta. et sa-
na que est leprosa. et sic de aliis. et tunc imputet sibi q-
talem elegit. Alius error est diuitiarum. paupertatis
nobilitatisq- nisi redundet in errorem persone. **S**ecun-
do. conditio id est seruitus. quia non habet talis po-
testatem corporis sui sufficientem. ut quando libera
contrahit cum seruo. ignorante ea seruitutem. **S**ecus
si scit uel si post contractum sciens adhuc consentit iā
facto uel per carnalem copulaz. Ad hoc autem q- ser-
uitus dirimat matrimoniu- requiruntur tria ex par-
te illius qui uult dirimere. Primum est libertas quia
seruus non potest conqueri de ancilla nec econuerso.
quia uerum matrimonium contrahunt serui. sed non
quando ex una parte tantum est seruitus. **E**st itaq-
uerum matrimonium inter seruos. siue uterq- sit sciens
siue uterq- ignarus siue uel alterius conditionis. ut si/
seruus superbus nollet contrahere nisi cum nobili et
econuerso libera nollet contrahere nisi cum seruo ut te-
neret primatum. **S**ecundo requiritur q- ignoret
seruitutem is qui proclamat. quia scienti dolus nō
infertur. unde oportet q- sit liber et ignarus seruitutis
alterius. **T**ercio requiritur q- ignorātia duret. Nā
si postq- cognouit conditionem eius consentit uerbo
uel facto petendo debitum uel reddendo sibi preiu-
dicat. **S**i inq- habet probabilem opinionem de ser-
uitute alterius ex tunc sibi preiudicat. **S**ecus si leuem
aut temerariam suspicionem cui credi non debet. **D**o-
tum est triplex. uic- solēnisatum per susceptionē ordi-
nis sacri per professionem approbate religionis siue

tacite fiat sive expresse. Sic etiam quando matrimonio
consummato solemnizat uotum per confessionem coniugis
uel etiam matrimonio non consummato per inceptio-
nem sacri ordinis alio in seculo remanente cum voto
simplici hec si contrahit religioso mortuo matrimoni-
um dirimitur. **V**otum autem simplex non dirimit con-
tractum sed impedit contrahendum. Unde quoadocun-
que et quotienscunque talis votum contrahit peccat mor-
taliter. Dirimit etiam votum simplex sponsalia. Et qui
scienter contrahit cum aliquo quem scit votum simplex
emisisse peccat etiam mortaliter. unde qui post votum
simples contrahit matrimonium et matrimonium non con-
summatum si coniunx petat ab eo debitum tenetur rel-
ligione intrare. Ideo etiam votum simplex impedit
primam redditionem matrimonii debiti in eo qui vol-
uit quia ista est in voluntate vouentis qui potest in-
trare religionem. non autem impedit redditionem secundam
debiti. Et uerior opinio uidetur quod iste qui vouit non
contrahere matrimonium absolute nihil cogitans de ac-
tu carnali tenetur facere ut premissum est de eo qui vol-
uit cogitans et vouens non luxuriari etc. Cognatio est
quartum videlicet carnalis a parentibus. Spiritua-
lis per baptismum et confirmationem. Et legalis ut est
adoptio. Cognatio ergo carnalis id est consanguini-
tas dirimit usque ad quartum gradum inclusive. Et
tres et quatuor gradus sunt iuris positivi. Ideo in eis
dem potest solus papa dispensare. Cognatio spiri-
tualis scilicet et que in solis sacramentis baptismi et con-
firmationis contrahitur habet tres species. Prima est

paternitas uel maternitas. ⁊ filiatio spūalis secundū
quam suscipiens sacramentum dicitur filiulus uel filio
la. **D**ans autem uel tenens patrinus uel matrina. **S**ec
unda species compaternitas uel commaternitas que
attendit inter spūalem patrem pueri ⁊ carnalem. **E**t
directe quidem contrahitur inter patrem ⁊ matrem na
turales susipientis sacramentum ⁊ dantem sacramē
tum uel ad id tenentem. **S**ecunda inter parentes car
nales susipientis sacramentum ⁊ coniuges dantis uel
tenentem. coniugem parentis susipientis. **T**ercia di
citur fraternitas spūalis que contrahitur inter filiolum
⁊ filiulam. id est filium uel filiam spirituales suscipi
entem sacramentū ex una parte ⁊ filios naturales dā
tis sacramentum uel ad id tenentis siue fuerit ante si
ue post. **N**on autem inter fratres susipientis sacra
mentum ⁊ filios dantis uel ad id tenentis quandocū
q; susceptos. **Q**uando autem propter cognationē spi
rituales matrimonium dirimatur dicendum qd si p
cedit secundū omnes tres species precedētes dirimit
tunc post contractum. **S**i autem sequitur nunq̃ soluit
vinculum nec actum sine necessitate aut ignorātia p
babili. **S**ed si industria uel malicia tunc perdit ius
petendi ⁊ postea erit sine spe coniugii. **S**i autem igno
rantia iuris tunc peritur quia non nocet in damnis ui
tandis hic autem quia non uult perdere debiti peti
tionem certat de damno ⁊ non leuare filium suum so
lo iure posituo est prohibitum. **C**ognatio autem lega
lis que ex adoptione scz prouenit que etiam dicitur af
finitas legalis impedit ⁊ dirimit prout habes i. iiii.
di. xlii. **C**rimen est quintum impedimentum non

quodlibet crimen. sed triplex. Primum est cum uxor ma-
chinatur in morte viri et postea contrahit cum adul-
tero uel econuerso. Ad quod tria requiruntur ad diri-
mendum scilicet adulterium et hoc est primum. Secun-
dum est actualis occisio. Tercium intentio contrahen-
di in occidendo. Secundus casus est si prester fidem
adultere de contrahendo cum ea post mortem uiri uel
econuerso. Sed sub nomine fidei etiam nuda promissio
intelligitur. Et tunc ista duo requiruntur scilicet pol-
lutio et promissio. Tercius casus quando cum adul-
tera contrahit de facto. Et hic etiam duo requiruntur.
scilicet adulterium et de facto matrimonium. Item
in hiis duobus casibus quod uterque sciret impedimentum
Nam altero ignorante non dirimitur. Cuius dispa-
ritas est sextum. Unde baptisatus cum non baptisata
uel econuerso quamuis cathecumina non potest inire
matrimonium. Quod si fiat nullum est. ubi autem uter-
que est baptisatus licet alter uel uterque sit infidelis uel
rui est matrimonium. Sed contrahere non debet quis cum
infideli nihilominus tamen hereticus baptisatus sicut
alia uera sacramenta confert et recipit sic et istud.
Tamen inter fidelem et infidelem sponsalia possunt con-
trahi cum hac conditione si infidelis conuertatur.
Vis enim id est violentia est septimum seu metus. Un-
de circa personam inductam per metum cadentem in
constantem virum ad consentiendum interius in prolal-
tione verborum matrimonialium ut quia non vult
mentiri. potest postmodum matrimonium dirimi tam-
quam nullum. Sed de seductione per blanditias non
ita. Est autem metus cadens in constantem virum

quadruplex scilicet metus mortis. cruciatus corporis
seruitus ⁊ stupri. Cruciatu inq̃ corporis puta cum
quis capitur uel trahitur. inuitus ducitur uel ligatur
nec differt. utrum prefata quatuor fiant in persona
propria siue in persona liberorum siue in persona ux
oris. Vñ versus. Stupri siue status uerberis atq; ne
tis. **N**ota tamen q̃ respectu actus qui est fornica
rius non potest esse iustus metus quia melius est om
nia mala pene pati q̃ soli malo culpe consentire. nō
uertendum etiam q̃ matrimoniū per metum initum
licet non valeat tamen confirmatur per consensū se
quentem durante primo consensu ⁊ dissensus potest
transire in consensum. **S**ic etiam si metū inferens
peniteat non est matrimoniū quia non sunt ibi mu
tui consensus. **O**rdō est octauum impedimentum.
⁊ intelligitur de ordine sacro. ut subdiaconatu ⁊ sus
pra. ⁊ de professione in religione approbata. et diri
mit contractum ⁊ impedit contrahendū. **F**it eti
am irregularis contrahens de facto. **N**on autē ecō
trario matrimoniū impedit ordinē. sed uxoratus
semper recipit characterem. **S**i autem uxore consen
tiente recipit etiam executionem. professio etiam fac
ta in ordine approbato ⁊ etia; fit irregularis si de fa
cto contrahit. **L**igamen est nonum scilicet quan
do quis prius cum vna contraxit sic ligatus est q̃
cum alio contrahendo contractus nullus est. immo
si cum secunda coit adulter est. **H**onestas est deci
mum impedimentū id est publice honestatis iustitia
que est propinquitās ex sponsalibus proueniens ab

instituto ecclesie propter eius honestatem. Nam quā
do aliquis desponsauit aliquā septem annorū uel ul
tra licet eam non cognoscat tamen nullus de consan
guinitate eius poterit eam habere in uxorem nec ipse
eius aliquam consanguineaz. Et impedit publice ho
nestatis iusticiam matrimoniū sicut consanguinitas
et affinitas secundum eosdem gradus. **S**unt autem
sponsalia repromissio futurarum nuptiarum. ex hoc
quod dicitur repromissio. patet quod requiritur utriusque pro
missio. nec alter sufficit promittere. Sed si uir promit
tit et mulier tacet et consentit idem est ac si manū por
rigat ad fidem recipiendam. Si autem nulla signa ap
parent probabilia de consensu eorum nulla sunt sponsa
lia. Et possunt contrahi inter absentes per nunciū uel
epistolam. tunc quando primo consentiunt per parē
tes. etiam tam consanguineos quam extraneos nisi expres
se reclamarent. Contrahunt itaque sponsalia pure idē
sine modo et conditione. vii. modis. **P**rimo annuli
subarratione. nisi ageretur de matrimonio tacite uel
expresse puta ante ualuas ecclesie. Secundo arris spō
saliter etiam sine verbis. alias ipsa uerba sufficerēt ut
puta si habito tractatu inter amicos misit iocalia no
mine arre sponsaliorū nihil dicens aliud et illa accep
tauit. Tercio iuramenti interuentione. Quarto nuda pro
missione affirmatiua et negatiua. ut sic dicat. promit
to tibi quod nunquam ducam aliam uxorem a te tunc enim non te
net eam ducere si uelit continere sed si uelit contrahere non li
cet cum alia. Quinto per translationem. unde si etiam ante
septennium puella traducatur desponsata et tradita

septennium complens non reclamationat sponsalia confir-
mantur. Sexto per acceptationem. quando enim spō-
salia precesserunt nulla propter defectum etatis. et se-
cutus est conatus de quo dubium est an habuerint ef-
fectum censent sponsalia. Si enim esset certum quod non
habuerint effectum non sponsalia essent. Si autem cer-
tum esset quod eam cognouit tunc oritur affinitas. Sep-
timo per tacitam conventionem. quia quotienscum-
que contrahitur matrimonium per uerba de presenti et non
ualet propter causas que est impeditiua matrimonii
non sponsalis tunc habet vim sponsalium et contra-
huntur tacite ista. hec autem locum habent nullum de
foro contentioso sed in foro conscientie nunquam uiden-
tur esse sponsalia sicut nec matrimonium nisi quis in
talibus uoluerit se obligare precise et in talibus creden-
dum est eis. unde semper sponsalia sunt nulla prop-
ter defectum consensus. ut in furiosis. infantibus. me-
te captis manifestum est. ¶ Sunt igitur decem que impe-
diunt ne sponsalia contrahantur notata per versus
hos. scilicet. Crimen. discensus. fuga. tempus. ordo. secunda.
Affinitas. uox publica cuius reclamatur. Crimen
scilicet fornicationis si est publicum per se dimittere
potest. si occultum tunc per iudicem etiam uir uxorem
fornicariam dimittere potest. Discensus alterius scili-
cet uel amborum. sed in illo casu cum licentia iudicis
fieri debet propter reuerentiam matrimonii. ¶ Fuga
quando alter fugit nec infra biennium comparet. quod
tempus tamen iudex abbreviare potest. ¶ Tempus cer-
tum quando lapsus fuerit. ¶ Ordo sacer. scilicet sub
diaconatus et supra superueniens quomodocumque siue

inscia siue inuita sponsa non debet tamen sponsus in
scia uel inuita sponsa ad quoscunq; sacros ordines
promoueri. immo non debet ad ordines futuros lice
tiari ab uxore siue a sponsa. **E**t si petat inhibendū est
ei sub pena excommunicationis ne inuita ⁊ inscia spon
sa ascendat ⁊ precipiendum matrimonium cōtrahat.
Ordo etiam religionis approbate in professione ei⁹
⁊ non in introitu ordinis uel nouiciatu dissoluit. **S**e
cunda id per matrimonium contractū per uerba de
presenti cum secunda impedit sponsalia precedentia
etiam iuramento firmata. **A**d orbus puta leprosa. pa
ralitica. amissio oculorum uel nasi. epylentia. ⁊ quel
bet enormis deformitas superueniens dissoluit. q̄ iu
dici cōmittunt determinanda. **A**ffinis. quia sponsus
cognoscens sponse consanguineam impedit eūz utra
q; contrahere. quia incestus impedit matrimoniu cō
trahendum. **V**ox publica in matrimonio dissoluen
do. quia vox unius vox nullius. unde fama impel
lit. **S**unq; reclamation alter scilicet. de quo uide summas
Dissolunt etiam sponsalia omnia que dirimunt pri
us contractum matrimonium supra tacta. **S**imili
ter ea que impediunt matrimonium contrahendum.
Sic etiam quando sponsalia sunt omnino occulta si
ue in occulto consenserunt ita sufficit q̄ in occulto si
ne iudice dissentiant ⁊ se quietent. **I**ta etiam quan
do impedimentum est occultum licet sponsalia publi
ca sint. ut si sponsus est certus de fornicatiōe nec pos
sit probare non tenetur petere licentiam cum alia cō
trahendi. quia sibi denegaretur. sed propria aucto
ritate potest. **S**ic quando alter approbatam

religionem profitetur. Sic quando alter publice fornicatur. sic etiam quando alia impedimenta sunt notoria ut si sponsa iam facta leprosa in leprosorio posita est sine iudice factum est. Alias autem communiter licentia iudicis haberi debet puta episcopi vel eius officarii vel archidiaconi vel alterius delegati non tamen parochialis sacerdotis auctoritas sufficit. Si sis affinis est undecimum impedimentum quod matrimonium etiam prius contractum dirimit. Contrahitur autem affinitas dupliciter. Uno modo per matrimonium etiam si carnalis copula non sequatur per matrimonium dico primo. non secundo aut tercio. que affinitas non est in usu. Alio modo per carnalem copulam quomocunque exercitam licite vel illicite secundum naturam vel contra naturam dum tamen semine viri in vase debito recipiatur. Solutio autem extra ordinaria. id est qua semen viri non in debito vase recipitur. non causat affinitatem nisi fieret maritali affectu. Nam quantumcunque invadat vel infringat vasa pudoris nisi in vase eius semen emittat non contrahitur affinitas. requiritur enim seminum commixtio. scilicet seminis et menstrui. Et de talibus affinitatis impedimentis est regula ista. Omnes consanguinei uxoris mee sunt mihi affines. et in eodem gradu in quo sunt consanguinei uxoris. Similiter omnes consanguinei mei sunt affines uxoris mee in eodem gradu in quo ipsi sunt mei consanguinei. Et quod dictum est de uxore intelligendum est de quacunque alia carnaliter cognita modis supradictis. Sed consanguinei mei nullo modo sunt affines consanguineis uxoris mee. Nec inter eos

matrimonium prohibet. Si forte coire nequibis est
duodecimum impedimentum quod habet locum in
frigidityte naturali. uel maleficio accidentali. uel ar/
tatione membri feminei uel impubertate uel castratio
ne. Nam frigiditytas impedit si est perpetua. similiter
malefictum si est perpetuum. perpetuum autem iudica
tur post triennium probatum legitime. Impuberes e
tiam contrahere non possunt siue uterq; sit impuber
siue alter. Dicitur autem impuber mas infra. xiiii. annuz
completum. Puella infra annum. xii. Et ante contrahere
non possunt. nisi essent propinqui pubertati. ut
si non distent nisi per sex menses. uel malicia supple
ret etatem ⁊ possent carnaliter commisceri. nam impu
beres contrahere non possunt siue uterq; sit impuber si
ue alter. Ille tamen qui sciuit in se uel in alio impoten
tiam aliquam coeundi non potest inuito alio discede
re propter tale impedimentum. sed imputet sibi que ta
lem elegit. Quando uir possit uel tenea
tur dimittere uxorem. capitulum. xv.

De potestate autem quando uir possit dimittere
suam uxorem uel teneatur sunt. iiii. De pa. conclusi
ones. Prima matrimonio etiam consummato licet ui
ro dimittere uxorem ex causa fornicationis carnalis
ad correctionem eius uel uitandum infamiam ⁊ prolis in
certitudinem etiam si iurauit non dimittere uel non ac
cusare. non tamen licet tales dimittere liuore uindictae.
uel amore pecunie ut lucretur dotem. sed zelo iustitie
ne delictum maneat impunitum ⁊ unius pena sit metus
multorum. sicut regina Basti repudiata est. Sed hic
distingue dicit Petrus de pa. Nam si fornicatio sit

occulta tunc quo ad thorum dumtaxat auctoritate
propria potest uxorem dimittere alias sibi preiudi/
caret si eam cognosceret scienter ⁊ sponte. **C**ognoscēs
autem adulteraz coactus per ecclesiam uel ignarus si
bi non preiudicat quin possit eam repellere quando
potest probare. Si uero fornicatio est notoria puta
si est deprehensa in lupinari uel per sententiam iudi/
cis ⁊ confessionem in iure uel per facti euidentia que
nulla tergiuersatione potest celari tunc licet auctori/
tate propria uxorem dimittere adulteram etiaꝫ quo
ad cohabitationem. Si autem est deprehensa in adul/
terio non propter hoc iudicat notoriū quo ad hoc.
Si preterea ipse non posset probare posset tamen ip/
se ius dicere quia defectus probationis nō est ex cul/
pa sua. Sicut debitorem fugientem licet accipere. Si/
militer si quis furatus est mihi centum florenos licet
non possit probari non solum possum tenenti suo re/
tinere sed etiam occulte recipere. **Q**uando enim col/
pia iudicis haberi non potest aut propter defectum
iudicis aut aduersarii aut alias sine culpa huiusmo/
di iste potest sibi ius dicere alias omnia bella essent
iniusta. Nam vindicatio est etiam uirtus subditi nō
solum iudicis. **Q**uo ad probationem autem adul/
terii sufficit violenta presumptio ⁊ potest detinere e/
tiam sacerdotem cum uxore deprehensum sine excō/
municatione ut vocet testes per quos probari possit
Secunda conclusio de spūali fornicatione idē est
sicut de carnali ut si incidit in heresiz uel in iudaismū
uel gentilitatem quia tunc est contra bonum prolis
⁊ etiam contra bonum sacramenti et coniunctio

nem animorum. **D**ifferunt tamen quia propter carnalem fornicationem semel commissam dimittere potest sed propter spiritalem non si se uelit corrigere nocens. **T**ercia conclusio idem est de fornicatione innaturali sicut de carnali naturali. puta in peccato sodomitico uel etiam pollutione extraordinaria procurata cum alio uel cum alia commissa. **I**dez de omni peccato contra naturam commissio quia mechia est. et plus quam ad ulterius proprie dictum. vide infra. c. xvii. §. vii. **Q**uarta conclusio prefata omnia se extendunt etiam ad fornicationis suspensionem uolentem ut si fuerit solus cum sola nuda cum nuda in eodem lecto iacens loco et hora secretis et ad hoc commodis. **N**on potest autem fornicans dimitti in septem casibus. **P**rimus si ipse fornicatus sit. **E**tiam si uir fornicatus est occulte ipsa manifeste sine peccato eam dimittere non potest nec accusare. **S**i tamen uterque fornicatus est tunc iste qui corrigitur habet ius dimittendi incorrigibilem uel incorrectum uel econuerso. **S**i autem uterque correctus est tunc pacta nouissima seruanda sunt ita quod qui prius fornicatus est ius perdidit. et recuperat posterius alio fornicante. et sic semper alternando qui posterius fornicatur perdit ius quod habebat debitum negandi et dimittendi. **S**ui ergo fornicando prius ius petendi perdidit recuperat ipsum alio post fornicante. **E**t semper ultimo fornicans succumbit saltem ante sententiam ecclesie. ubi autem mulier est ignara uel oppressa excusatur. quia adulterium dolum respicit. **S**ecundus propter crimen lenocinii si uir ipsemet eam prostituit et ipsa sciuit et non prohibuit cum potuit.

Secus si indirecte ei occasionem dedisset expellendo
eam uel necessaria negando nisi uir expellendo eā hoc
intendisset et uoluisset. **T**ercius si probabiliter cre-
dens post longam absentiam uirum mortuum alteri
nupsit nisi scienter cognita fuerit a secundo postq̃
primus uenit. **Q**uartus si latenter fuerit ab extra-
neo cognita sub specie uiri sicut excusatur **L**ya et **J**a-
cob. **Q**uintus si vi fuerit oppressa. quod intelligi-
tur de vi absoluta. Nam si metu uel precepto paren-
tum uel instantia consanguineorum uel alia consimi-
li causa fornicetur cum aliquo etiam contrahendo cū
isto de facto non excusaretur. Unde non excusat **A**hi-
col et filia **I**stholomei primi. **N**acha. ii. et uxor **S**āp-
sonis. **J**udicum. xv. **S**extus quando reconciliauit
eam scienter et sponte cognoscendo. nam si ignorāter
aut coactus per ecclesiam secus. tamen non reconcili-
at qui non statim repellit cum non possit auctoritate
propria. Et idem si ignoranter. non tamen tenet deli-
ctum reddere ex quo certus est de iure suo. **S**ep-
timus est quando secundum legem suam infidelitati ē
repudiata uel adulterata. sicut post repudiū alii nu-
bendo. **Q**uando uero uir necessario teneatur expel-
lere adulteram in penam. **N**ota secundum **P**etrum
pa. q̃ triplex est correctio in adulterio. et alibi. **P**ri-
ma uerborum et illa est tā mariti q̃ uxoris. scilicet fra-
terna correctio. Vir tamen qui est caput habet incre-
pare. uxor uero obsecrare secundum illud. **N**on des
mulieri potestatem anime tue. mulier si primatum etc.
Secunda est uerborum et hec est solum uirorum
Tercia est eiectio per hoc ad questionem **S**i mulier

est corrigibilis et adulterium eius est occultum tunc se-
cundam pe. de car. dimitti non debet propter scanda-
lum. ne crimen occultum prodere uideat. quo ad tho-
rum tamen potest se separare. Si autem fornicatio est
manifesta et ipsa non penitet. stultus est si retinet et cri-
men lenocinii committit. unde tenet expellere. **¶** Au-
tem incorrigibilis debeat expelli dicit **Petrus** de pa-
ulterius hoc intellige quando melius corrigitur per
hoc quam per aliud et ipse confideret de sua continentia
nam si ipsa per retentionem corrigitur a tanto et si non
a toto cum ipsa per electionem sit cum pluribus et plu-
ries fornicatura magis corrigit eam retinendo quam rei-
ciendo. unde si propter aliud non tenet eicere nisi ad
correctionem ideo **et c.** Similiter si ipse diffidit se pos-
se continere etiam si ipsa non magis contineat retenta
quam expulsa adhuc propter se non propter eam potest
eam retinere. Et hoc magis est consulendum cum pro-
pter diuortium uideamus frequenter adulteram prosti-
tui et illum qui prius erat innocens per adulterium pol-
lui. Sunt preterea quinque casus in quibus uir innocens
non tenetur dimittere adulteram. **¶** **Primus** est quan-
do occultum est adulterium et tunc non tenet licet pos-
sit quia cessat ratio respectu scandalum etiam si est cor-
rigibilis potest dimittere licet non teneatur. quia nul-
li facit iniuriam qui utitur iure suo licet consulendum
sit ut supra. **¶** **Secundo** etiam si publica est quando est
correcta uel spes de correctione. unde quando in spe
uel in re ostendit se penitere et tunc non tenetur dimit-
tere sed potest sine peccato retinere. quia licet uiro re-

nunciare iuri suo. **T**ercio quando corrigibile non
potest opescere includendo ne exeat et quod nullus intret
et sic cohibendo. **Q**uarto quando saltē plus cohi-
bet per hoc quod retinet quā si exposita eēt que eo ipso se
prostitueret. Quinto quando sibi uir timet de inconti-
nentiā quia non tenet plus uir corrigere uxore quā do-
min⁹ famulū. s; dñs famulū uel seruū excōicātū nō te-
net expellere sed licite potest debitum seruitiū ab eo
repetere. et tamen est minus debitū famuli dñō quā ab
uxore uiro. Si igitur cum detrimento iuris sui et pericu-
lo suo non tenet expellere etiam non obstante scāda-
lo phariseorum scientibus adulterium dicat quod reti-
net ut eamplus a peccato cohibeat. nō ut in crimine
eam foueat. Auctoritates ergo que dicunt quod non licet
eam retinere loquuntur quādo non potest sine scanda-
lo simplicium ubi ex ignorātia pcedit nō autē ubi ex
malicia. uel quādo per hoc quod retinet deterior efficitur.
uel quā nō ppter sui periculum hec facit. **D**e muliere
uero dicendum quod quā uir fornicat. nō sic eum tenet di-
mittere ut dictū ē de uiro. quia nō habet sic corrigere
facto. **E**t est uerisimile quod quādoque accedens ad
uxorem tantominus accedit ad fornicariam. **U**nde
in illo casu quo licet uiro adulteram retinere multo
magis econuerso et plus. quia cū ipsa non habeat ui-
rum corrigere facto sed uerbo. ipsa non tenetur eum
dimittere nisi quando uellet eam cognoscere solum i-
naturaliter. tunc quo ad thorum omnino debet eum
dimittere. ut potius se permittat occidi quā sic permit-
teret se abuti sodomitice. Item propter fornicationez

Spirituallem si timet ne cohabitando ipsam couertat.
tunc etiam quo ad domum tenetur eum dimittere. Alias si non timeret de hoc ius suum petere non probi-
betur maxime propter periculum incontinentie. ¶ An
autem propter alia crimina possit coniux alium di-
mittere quo ad cohabitandum sunt tres conclusiones
prefati Petri de palu. ¶ Prima licet non sit Fornica-
tio carnalis nec spiritualis superueniens matrimonio si
tamen sit tale crimen in altero. q̄ alter timet corpori
suo nec potest sibi secure aliter prouideri. tunc dimitti-
tere licet. Sicut uxor in cuius utero uir per seuitiam
tres pueros occiderat. quia si non tenetur debitū red-
dere cum periculo corporis sui. multominus tenet co-
habitare. ¶ Unde quando aliqua uidet virum suum
latrocinijs deditum non posse corrigi propter quod
uxor omni hora periclitatur. idem dicendum est. Et
licet dominus non accipiat nisi causam fornicationis
si tamen vnus machinatur in mortem alterius. uel p
venenum uel per gladium non tenetur quis cum peri-
culo corporis sui cohabitare ut patet extra de restiti-
oni. sponsali. capit. littiras. quia ubi est tanta seuitia
uiri q̄ non pōt secure per cautionē uxori prouideri.
non est sibi reddenda. Et patet ratione quia maior ē
in matrimonio obligatio ad reddendū debitū q̄ ad
cohabitandum. sed non tenetur reddere debitum ubi
probabiliter ex redditione imminz sibi periculū mor-
bi vel mortis. ergo multominus cum tali periculo te-
netur cohabitare. ¶ Et generaliter verum est q̄ ubi
coniunx non potest aliter prouideri de securitate

uice nisi coniugem dimittendo. non tenet ei debitum
reddere nec cohabitare cum periculo corporis sui.

Secunda conclusio. Idem uidet quando coniunx nō
vult aliter cohabitare nisi permittat eum peccare et ē
incorrigibilis et protrahit ipsum ad crimen. ita qd licet
non cogatur peccare sicut nec corrigi potest. tñ prop
ter periculum sue fragilitatis ne diugalis societas pi
sum protrahat ad peccatum teneat illud. **S**i oculus
tuus dexter scandalizat te erue eum et proiice abs te.
quia si cum periculo corporis nō tenetur manere. mul
to minus cum periculo anime. Et sicut non tenet pp
ter periculum infidelitatis ita nec ppter periculū ali
orum criminum licet ad nullū possit cogi. imo minimū
periculū aīe preponderat maximo periculo corporis
Tercia conclusio ppter alia crimīa in quibz diūx nō ti
net probabiliter aīe sue nec corpori suo nō dē dereli
quere diugem etiā si sit incorrigibilis. nisi sit fornica
tio carnalis in qua propter unicū actum potest di
mitti. aut spūalis ppter quam incorrigibilem pōt di
mittere.

Quando actus matrimonialis sit meritorius uel
mortale uel ueniale peccatum. capi. xvi.

Nunc ultimo de diugatoz incōtinētia restat tra
ctandum. Et qđ qđ pfessus castitatis sanctimo
niam plus de celibatu qđ de ueneris uicio deceret edis
cere. tñ qđ. ii. **T**himo. iii. sic d nostris tēpibz propheta
uit apostolus. In nouissimis diebus instabunt tēpo
ra periculosa et erunt homines seipsos amantes cupi
di incontinentes voluptatum amatores magis qđ dei

habentes quidem speciem pietatis. uirtutem autē eiꝝ
abnegantes. ¶ Idcirco nunc cogor uerbis uti magni
illius Alberti quibus super quarto. di. xxi. dicit. hu
iusmodi inquit turpes questiones nunq̃ tractari de
berent. nisi illa cogerent monstra que hūis temporibꝫ
in confessione audiuntur. ¶ Seto itaqꝫ a lectore ne scā
dalizetur in sequentibꝫ si ultra q̃ placet sordicies pec
catorum detegatur carnaliuz que certe medicari neque
unt non patefactis talibus vulneribus. Circa que ta
men nil noui dicturus sum. sed tantum ea que docto
res magni in suis manifeste ponunt uoluminibus.
Erit igitur de coniugatorum incontinentia triplex cō
sideratio. Prima de coniugalis actus merito ⁊ deme
rito. Secunda de reddendi debito uel indebito. Ter
cia de temporibus in quibus continentia indicitur.
Suo ad primum notanda sunt quinque uidelicet quā
do actus coniugalis sit meritorius. quando nec meri
torius nec demeritorius. ⁊ nullum peccatuꝫ. quando
peccatum mortale. ⁊ quando sit veniale peccatum.
De primo sciendum qꝫ in quatuor casibus actus con
iugalis est meritorius uite eterne. ¶ Primus cum quis
habens gratiam reddit debitum tempore loco ⁊ cir
cumstantiis oportunis quod est actus iustitie. ¶ Se
cundus quando petit debitum causa prolis tamē tē
pore ⁊ loco ⁊ mō debito quod ē patrie. ¶ Tercio qñ
causa p̃seuerādi op̃are a fornicatione. quod ē carita
tis. ¶ Quarto s̃m plures quādo cā uitande fornicatio
nis in se. quam probabiliter credit aliter nō uitandā
ita qꝫ uoluptas in nullo mouet eum. sed solum amor
uitande fornicationis quam pro tunc non potest

melius uicere ut puta quia necesse habet loqui diu in
secreto ⁊ loco suspecto alteri mulieri ⁊ expertus est de
ea sepe se temptari. Sed quando semel usus est actu
isto ad multos dies refrigeratus est ⁊ tunc non temp
tatur. Ratio dictorum quatuor est. quia omnis actus
uirtutis informatus caritate est meritorius. Sed hu
iusmodi est actus coniugalis in huius casibus. ergo ꝛc.
De secundo quando actus coniugalis sit indifferens
ita qd nec sit meritorius nec demeritorius. Notat idem
Petrus qd hoc contingit quando coniunx carens gra
tia vno de quatuor modis dictis. actum illū exercet
quia omnis actus qui est meritorius habenti gratiā
est indifferens non habenti. non enim est meritorius
propter carentiam gratie. nec demeritorius propter ca
rentiā culpe cui soli debet pena. **Q**uo ad terciū ui
detur copula carnalis in coniugio esse peccatum mor
tale in decem casibus quorum Pet. pa. sex primos de
clarat. Unde secundum eum ⁊ omnes est primus pp
ter inordinationem intentionis effrenate libidinis qm̄
limites matrimonii excedit. idem facturum cum qua
cunq; alia dum tamen eque pulchra. Sed quia habi
tibus non demeremur. sed actibus. hoc est quādo ac
tus sic cogitat. De hoc dicit Hieronimus. Nihil est fe
tidius qm̄ uxorem amare quasi adulteram. Et sextus
pythagoricus ait. Omnis ardentior amator proprie
uxoris adulter est. **S**ecundus est ratione. abortus
tempore conceptus uel partus si probabiliter timere
tur. quia contra caritatem est qd quis velit delectari
cum perniciē vice proles. **S**emper enim peccatum est
petere debitum vtriq; id est uiro ⁊ mulieri indifferēter

tempore conceptus ⁊ partus. quia etiaꝫ bruta conti-
nent. **E**lephas enim ad impregnataꝫ non accedit. ⁊ q-
dem si probabiliter de abortu timeret tempore con-
ceptus ⁊ partus quia matrix quandoqꝫ propter dele-
ctationem aperit ⁊ materia nondum perfecte coagu-
lata dispergit ⁊ effundit ⁊ instante partu ne puer op-
primatur esset peccatuꝫ quasi homicidii ⁊ mortale sci-
enter petere uel reddere. **A**lter non est peccatum red-
dere. veniale petere maxime mulieri. quia secundū me-
dicos impregnate magis appetunt coitum. **T**ercius ē
ratione periculi infectionis menstrui tpe menstruorū
De isto dicit hugo. qꝫ tā vir uel mulier petēs debitū
tempore menstruorum peccat mortaliter. sed qui red-
dit exactꝫ non peccat. potest tamen denegare sine pec-
cato nisi uideat exigenti imminere periculum Fornica-
tionis. **S**ed dicit **A**lbertus super illud **E**ze. xviii. **N**on
mulierem menstruatam non accesseris. **Q**uamꝫ inquit
accedere ad mulierem menstruatam que uxor est non
esse mortale peccatum secundum se. **C**oncordat **I**de. d-
tar. dicens qꝫ tunc exigere est in uoluntate coniugis sꝫ
reddere de necessitate iuris. **H**ec opinio securior est et
conuenientior. **A**ddit **A**lbertus. **S**ed tunc exigere sig-
num est ardentissime libidinis si scienter hoc fiat. **E**t
propter hoc inter mortalia prohibet a propheta. **I**de-
o **I**hero. super isto ysaie. qꝫ omnes iniusticie nostre
quasi pannus menstruate dicit. tunc uiri abstinere de-
bent **a**b eis. tūc em̄ occipiunt mēbris dānati. s. ceci. clau-
di. leprosi. ut qꝫ parētes nō erubuerūt ī cōclauī omis-
ceri. eorū pctm̄ patēter ⁊ aperte a cūctis redarguatur

In paruulis. hec Albertus Et quibus apparet q̄ redu-
citur ille tercius ad primū quasi. quia dicit q̄ ē sig-
num ardentissime libidinis. Tamen ¶ De. de pa. in. iiii.
di. xxxii. tenendo q̄ non est mortale. sic concludit epi-
logando dicens q̄ nō est mortale reddere etia; scien-
ter ex parte mulieris nec per consequens ex parte vi-
ri. ex quo uxor non vult abstinere. ¶ Secundo non
est peccatum petere ignorantī infirmitate; ¶ Tercio
sciens infirmitatem sed nesciēs monstrum solere gene-
rari. nō facturū illud si sciret non peccat. ¶ Quarto
sciens non generari uel probabiliter credens. ut quia
sterilis uel quia consueuit tunc nō concipere. quia vi-
ri noscunt melius conditiones uxorū ⁊ econuerso p
experientiam. ¶ Consulendū est ergo mulieri men-
struate quia scit aut probabiliter credit uirum se exo-
sam habiturū. ⁊ tunc nō tenetur reuelare. sed reddit
sine peccato. ⁊ ille propter ignorantiam non peccat.
aut non sed credit q̄ non propter hoc dimitteret eā;
cognoscere ⁊ tunc etia; debet dicere. ne eū grauius fa-
ceret peccare. sed adhuc uterq; excusatur a mortali Et
hoc uxor poterit perpendere ex aliis uicibus quibus
rennuenti nō acquieuit aut neutrum. sed credit q̄ ad-
ulterabitur uel peius faciet ⁊ nec tunc debet dicere s;
reddere. Aut nihil horū sed q̄ abstineat credit. ⁊ tūc
sibi dicat. Quod si audiens non acquiescat. reddens
non peccat sed petens. sic non tamen mortaliter pec-
cat. hec ¶ De. Est tamen in predictis casibus tunc petē-
tibus terror incutiendus per confessorem quādo ex-
perit cum propter irreuerentiam sacramento illatam

tum etiam propter periculum fetus tum etiam propter
auctoritates terribiles quasdam scripture et sanctorum
ac doctorum. **¶** Quartus est quando fit in loco sa-
cro et alius locus haberi potest mortaliter peccat. ut
dicit wil. glo. Ray. et de. pa. immo secundum eundem
tam petens quam reddens tunc puta in ecclesia uel in ci-
miterio benedicto. hoc enim est sacrilegii crimen quia
reconciliari debent secundum ueriores opinionem.
¶ Si autem alius locus non potest haberi non est mor-
tale. si exigens cum planctu quod abstinere non ualet gel-
mit. tunc etiam si alius locus haberi non potest. non te-
netur quis reddere in loco sacro. quia ut sanctus Tho-
mas dicit licet debitum reddendum sit omni tempore
et omni hora. salua tamen debita honestate que in
talibus exigit. quia non oportet quod statim in publi-
co debitum reddat. **¶** Quintus est si mutat naturalem
usum in eo qui est contra naturam. quod fit dupliciter
Uno modo dicit de. uidelicet. quando vas debitum
pretermittit semper est peccatum mortale. quia plures
sequi non potest unde totaliter intentio nature fru-
strat. Ideo cuidam pregnanti quam uir continere non ualens
a tergo sodomitice propter puerum cognouit. cum non
fuisset forte peius occidere puerum consilium fuit quod nul-
lo modo permetteret se sic cognosci uxor. sed prius occi-
di aut illum adulterari uel iumento humiliari. si ali-
ter nollet continere doceret eum commiscere secundum si-
tum longitudinis oppositum. et sic preseruata est a pecca-
to sodomitico et propter necessitatem excusata. Sed
queritur quid de illo qui ideo semen extra vas debi-
tum fundit ne habeat plures filios quos nutrire non

pōt. Res. Ne. pa. q̄ detestabilem rem cum filio Jude
facit. De quo Genes. xxxviii. quez deus occidit ideo
Quid de eo qui ante completionem actus se retrahit
ne semen emittat. ne habeat plures filios quos nutri/
re non potest. Res. idem. Non uidet mortaliter pec/
care nisi ex hoc forte mulier ad seminandum prouo/
cetur. Similiter si ppter hoc obmittit cognoscere ux/
orem. 7 ex communi consensu negat debitum. non vi/
det q̄ etiam peccet uenialiter. quia licet appetere non
habere plures liberos q̄ possit nutrire. nec ipse tenet
debitum reddere nec actum inchoatum consummare.
nisi uxore petente. caueat tamen necesse est ne se uel a/
lium polluat. Sed querit Albertus di. xxxiiii. De vi/
ris qui habent caliditatem debilem. hic enī calor suf/
ficat mouere membra ad concupiscentiaz. sed cito eua/
porat 7 debiliter extendit habeat ergo iste uxore uir/
ginem. Iste cum non habeat nisi primum impetuz de/
florare non potest. 7 tamen cognosceret corruptam si
talem haberet uxorem. Quid isti esset faciendum. na
si adulterium corrumpere eam facit fit causa adulter/
rii quod non licet. Si uero corrumpat manu est spe/
cies sodomitica cum non fiat instrumento debito. Res
pon. videtur inquit dicendum salua meliori senten/
tia q̄ per applicationem manus via fieri possit. Ad
id autem quod obiicitur videtur esse dicendū. q̄ dif/
fert applicari manum ut medicantem uel ut polluen/
tem. Adanus enim polluens applicata inducit molli/
ciē uel sodomia. sed man9 medicās nō inducit. Sicut
et dicim9 i mulierib9 i qb9 descēdit matrix i os vulue

Precepimus enim ut digitis reponant eam et tamen
non dicimus manus illas polluere eas vel corrumpere
sed potius medicari eis. hec ille. Alio modo mu-
tat quis naturalem usum quantum ad situm. et tunc ex-
cusatur a peccato quando dispositio corporis uel in-
firmitas. ut apostema aut uentrum grossities natura-
lem situm impediunt. Quando enim in hiis et similibus
casibus ideo non audeat accedere a parte anteriori ux-
orem non peccat mortaliter ex alia parte accedens dum
tamen uasculo mulieris alias non abutatur. nec semine
extra scienter effundat. **N**on questionem enim qua que-
ritur utrum uir cognoscens uxorem suam modo non
consueto peccet mortaliter. Respondet idem Albertus
quod nihil eorum que facit maritus cum uxore seruato va-
se est mortale peccatum. sed potest esse signum concu-
piscencie mortalis. quando scilicet non sufficit ei mo-
dus quem natura determinat. **U**t autem hoc melius
intelligatur quis scilicet sit modus naturalis et quousque plus
uel minus ab illo naturali modo deuiet secundum
eundem notandum Albertus. quod debitus modus quem
natura docet est ut mulier iaceat in dorso uir autem in
uentrem incubet ei. et sic etiam faciliter concipiunt mu-
lieres. nisi per accidens impediatur. **M**inor autem
deuatiō ab illo est lateralis concubitus. et maior sel-
dentis. et adhuc maior stantium. et horum maximus
qui est retrorsus modo iumentorum. Et ideo quidam hunc
ultimum dixerunt esse peccatum mortale. quod tamen mihi non
placet. hec Albertus. Satis his recordare uidetur Tho-
mas in scripto in questionibus litteralibus. Alium modum

peffimum concubendi tangit **De. pa.** concludens. Si
fit tanta innaturalitas q̄ non possit sequi proles ex
natura facti. siue quia abutitur vasculo muliebri. si/
ue quia inibit in femina secundum situm se supponen/
do. ut demon succubus. mortale est. Alias autem si in
loco debito scienter uel quomodocunq; se agat aliter
innaturaliter. si facit hoc in casu ubi naturaliter non
posset. non peccaret. puta propter bonum prolis uel
fidei. ⁊ necessitas infirmitatis alterius uel impregna/
tio hoc requirit nec patitur q̄ aliter faciat. excusatur
Sed in casu ubi alias esset ueniale. **Et** necessitas pati/
tur modum naturalem. non uidetur mortale. sed ē gra/
uius ueniale quando ab ista innaturalitate se non tē/
perat ad tempus. quia secus si esset impedimentū per/
petuum. **S**i autem propter uoluptatem sine necessi/
tate immutat modum naturālē. licet non quo ad uas
mortale est. quia non est uxor eius nisi quo ad actus
naturales. alias abutuntur sacramento coniugii sicut
qui peruerteret usum ⁊ ritum alicuius sacramenti sciē/
ter esset transgressio precepti. non solum in essentiali/
bus. sed etiam in accidentalibus. **S**extus est quando
coniunx uoluptatem preuenit ⁊ prouocat eam mani/
bus uel confricatione uel calidis utendo ⁊ incensuiis
ut possit pluries cum uxore coire. **S**ed notandū di/
cit **De. de pa.** q̄ illud pōt fieri tripliciter. **P**rimo mō
sine omni peccato puta si quis causa prolis generāde
uel fornicationis in uxore uel in se uitāde. aut debiti
reddendi cum alias sit impotens se prouocat esu uel
potu calefactiuoz. aut osculis aut amplexib⁹. quib⁹
etiam aīalia se prouocant ut vrsi ⁊ colūbi ⁊ aliquib⁹

aliis tactibus in quibus non querat propter se delectationem. sed solum ad actum illum preparatoria non uidetur peccatum quia licet iuuare naturam corporalem ad obediendum recte rationi. **S**ecundo modo ut sit potens cognoscere uxorem propter delectationem quam tamen nolle cum alia experiri. et tunc licet grauius peccet preueniendo temptationem non tamen mortaliter. quia non querit in hac prouocatione delectari. sed solum in actu coniugali. Vnde uidetur idem specie quod de actus fine. **T**ercio modo quando in talibus preparatoriis propter se delectatur. ut si sic confricationibus impudicis membra attractanda sequitur pollutio. non est dubium quod omnis pollutio extraordinaria peccatum mortale est. que uigilando procuratur. Sed in primo uidetur etiam quod si tactibus innaturalibus se prouocet qui aliter non potest. dum tamen non faciat hoc propter uoluptatem. quia necessitas excusat. non peccat etiam uenialiter sicut nec is qui causa proles uel reddendi debiti cognoscit innaturaliter. quando aliter non potest dum tamen non pretermittat uas debitum. Nam si ipsa habeat morbum in illo membro. sic quod non possit ibi cognosci non propter hoc potest alibi cognosci. Sed cognoscere innaturaliter quando aliter non potest propter uoluptatem non est mortale peccatum. dum tamen uas non obmittat. Sed est grauius ueniale. sic etiam hic. quia senex uel frigidus non potest coire nisi se prouocet tali modo quamuis uoluptatem querat. quod tamen non faceret cum extranea. **G**rauius quidem peccat preueniendo. sed non mortaliter. Si enim oscula et etiam amplexus iō

solum dicunt mortalia in solutis. quia ipse actus est
mortalis. ergo in coniugatis in quibus actus non est
mortalis nec incitatio ad ipsum est mortalis. Hec **Idem**.
Dicunt etiam quidam magni quod uxor tenet se exhibe
re uiro suo ad oscula consueta si exigit. et quod nec uenia
liter peccat uirum etiam non petentem amplexando.
et osculando debito modo et bona intentione. ut scili
cet eum ab ira uel ab alio peccato reuocet. Huius uidetur
textus scripture concordare consilio **Salomons** **Pro**
uerbio. v. dicentis. Letare cum muliere adolescentie tue
Cerva carissima et gratissimus binnulus ubera eius ine
brient te in omni tempore et in amore illius delectare
iugiter. Quare seduceris fili mi ab aliena et foueris in
sinu alterius que omnia tam secundum glosam inter
linearem quam secundum **Nicolaum de lira** ad litteram ex
ponunt secundum latinos doctores. **Septimus** est de
eo qui ante benedictionem nuptialem post consensum
tamen de presenti cognoscit uxorem. Talis enim ut
Wil. super Ray. di. peccat mortaliter si prefata absque
dispensatione ecclesie et sine iusta causa faciat in illis lo
cis ubi consuetum est benedictionem nuptialem adhi
beri. Idem dico si obmittantur alie consuete solemn
itates. De istis uide supra. capitulo. xiii. q. viii. **Octa**
uus est propter simplicis uoti obligationem. Nam
iste qui ante matrimonium uouit perpetuam castita
tem contrahendo matrimonium cum ea persona que
debitum uult habere frangit uotum. nec postea unquam
potest exigere debitum. licet reddere possit post consum
matum matrimonium. non dum tamen consummato matrimonio
monasterium intrare deberet si possit secundum **Tho.** in quodlibet.

Item si duo coniuges in domo emiserint uotum per-
petue continentie. et alter eorum uelit frangere. dicitur
eis **Albertus** super. iiii. di. xxvii. **E**go plane concedo
quod post uotum etiam simplex perpetue continentie mu-
lier peccat mortaliter recipiendo maritum nec tenetur
debitum reddere. **S**atis concordat **Ray.** et **Inno.** Item
Idem de car. in questione quam tangit di. xxxii. verum uo-
lere continentiam sine licentia coniugis sit peccatum
mortale. **R**es. quod aut fertur intentio determinate ad non
reddendum nec exigendum debitum. et tunc scienti ius est
peccatum mortale si fiat ex deliberatione. aut in com-
muni. et tunc non est peccatum mortale. quia saluari po-
test in eo quod est licitum. sed in exigendo. **E**cce de vo-
to tres casus habes uel quatuor particulares. vide su-
pra de hoc. c. viii. q. xxiii. Item. c. xiii. q. x. Item. c. xiii.
q. iii. **N**on est de copula carnali clandestina pro spon-
salia de futuro. de qua dicitur **Idem** de car. quod huiusmodi copu-
la aut sit affectu fornicario. et tunc est mortale pecca-
tum nec facit verum matrimonium. sed tamen presumptum
aut affectu maritali. et tunc persone. aut sunt ignare iu-
ris et ecclesiastice consuetudinis. et tunc non est peccatum mor-
tale. aut non ignare. et tunc est peccatum mortale maxime in
locis illis ubi ecclesie prohibitio communiter seruatur.
Tamen sanctus **Thom.** dicit simpliciter sponsa excusari
a peccato si credens sponsi uelle consummare matrimo-
nium admittit eum nisi aliqua signa expressa appare-
ant fraudis sicut si sunt multum distantis odicionis
uel quantum ad nobilitatem. uel quantum ad fortunam. uel aliud
signum appareat. **D**e quarto principali quando actus coniu-
galis sit peccatum ueniale. **R**es. **Idem** de pa. quod quandoque

uoluptas querit preter predictos casus scz in quib9
est mortale. tunc semper est ueniale. In speciali autem
notat sex casus in quibus est actus coniugalis uenia
lis tantuz. **P**rimus quando ocunqz precedit aliqua de
ordinatio rationis. sed non tanta sicut in predictis ca
sibus. puta petere tempore sacro. **E**t si appetit9 sit ad
delectationem grauis est culpa. si ad lubricum uel in
firmitatem suam cui9 est sibi conscius uel conscia uel
male. attamē uix **o**tingit qd in p̄cipuis dieb9 nō ē gra
ue pctm̄ s̄m **B**onauē. **S**ecund9 petere cā delectatiōis
infra limites semper est ueniale sicut comedere prop
ter uoluptatē. **Q**uod em̄ cib9 ad salutē hominis. hoc
coitus ad salutem generis humani. ut **A**ug. dicit ⁊ est
in. iiii. di. xxxiii. i. littera. c. i. **T**ercius petere causa for
nicationis uitande in se scz. sic qd cognoscit uxorem cā
uitande in se fornicationis q̄uis possit aliter uitare.
sed magis uult isto modo delectabili uitare q̄ alio
modo delectabili uel penali. puta domando carnem
uel fugiendo alioz consortia uel non loquendo so
lus cū sola. **S**i ergo posset faciliter uitare sed magis
uult cum uoluptate q̄ sine ista. ⁊ tunc peccat ueniali
ter. quia prefert uoluptatem carnis absorbentem rati
onem ⁊ quod seruat usum rationis. ⁊ eque attingit ad
finem. **S**icut si homo sitiens potest eque satisfacere
uel succurrere necessitati nature bibens uinum limpha
tum minus delectabile non ledens caput. ⁊ eligit sta
tim extinguere sitim cum uino forti. quod est magis
delectabile. quod inebriat eum in toto uel i parte pec
cat non tamen ratione finis. sed ratione mediū incom
petentis. **E**t q̄uis sic petere debitum causa fornicati

onis uitande in se ut dictum est sic ueniale non tamen
contrabere hac intentione est ueniale. Et differt iste
tercius modus multum a quarto qui ē meritorius su
pra tacto. q. ii. Quartus est quādo fit causa infirmica
tis uitande. Quis em̄ utrūq; seorsum liceat appetere.
nō tñ vnū ppter alterū qz ista cauda nō ē istis tituli
Rationē dicti assignat etiā Tho. in. iiii. quia talis q
rit sanitatē per id quod ad hoc non ē ordinatū sicut
qui sacramentum baptismi tantum ad salutē corpo
ralē quereret. Quintus ē si quādo incepit petere vel
reddere bona intentione postea mutat intentionē ita
scz qz nūc uellet istam libidinem propter se. etiā si qui
dem actu hoc cogitaret extra horam decisionis semi
nis quando non habet usum rōis. Sexto quādocun
q; aliud intendat qz ad quod ordinat coniugiū vel ad
prolem uel ad reddendum debitum. hec de 1°. 1°. plu
res alios casus habes supra inter conditiones quādo
est mortale ubi sepe ē ueniale. c. iiii. 7 etiā supra. q. iiii
istis capituli.

De reddendi debito uel indebito. capitu. xvii.

Nunc de secundo principali uidelicet de reddēdi
debito cōiugali uel nō debito. Pro cuius intel
lectu secundum. s. Tho. 1°. 2°. pa. 7 cōmuniter oēs theo
logos tenendum est pro regula. qz coniugi debitum pel
tenti 7 tpe debito immo etiam tempore sacro reddē
dum est. siue petat expresse siue interpretatiue. quia nō
refert quo quis uoluntatem suā exprimat. uerbis aut
factis. 7 maxime infirmiori uasculo in hoc compatiē
dum est. quia uerecundius est mulieri petere. Item
quacunq; intentione siue causa sobolis pcreāde siue

fornicationis uitande siue etiaꝝ libidinis satiendo. si
ue uoluptatis habende. nec hoc est reddere gladium
furioso. sed magis ne incidant in damnabiles corrup
telas sicut in theothomia uxor militis negantis i vi
gilia pasche debitum. quia continuerat tota. xl. frēm
eius impetuit ⁊ negantem iugulauit ⁊ reuersa ad uiruz
dixit. tu fecisti. quia facere coegisti. Alia auteꝝ suppo
suit se iumento. vnde. vii. ethicoꝝ. c. iiii. **C**oncupiscen
tie uenereorum quibusdam insanias faciunt. nisi dis
suadendo cessare faciat ab exactione alter coniugum
Quod tamen non cum multa instantia faciendum est
Et hec nisi ante duos menses ⁊ matrimonium cōsum
matum quando licet intrare monasterium. **D**e quo
habuisti supra. c. xiii. §. ii. usqꝫ nonum. Ratio autē dī
ctorum duplex est. Prima quia sicut seruus est in po
testate domini. sic vnus coniugum i potestate alteris
quo ad redditionem debiti quia uir non habet pote
statem corporis sui sed mulier. ut dicit. i. Corin. vii.
sed seruus tenetur ex necessitate precepti domino suo
reddere debitum seruitutis. ergo vnus coniugum tel
netur ex necessitate precepti alteri reddere debitum.
Secunda ratio sicut est contra iusticiam alienum acci
pere inuito domino. ita est contra iusticiam alienum
petenti non reddere. nisi contra hoc legitima excep
tio haberet. Sed primum est peccatum mortale. ergo
⁊ secundum. Sed corpus vnus coniugum est res alte
rius quantum ad actum matrimonii secundum illud
prime **C**orinthiorum. vii. **V**ir non habet potestatem
corporis sui. sed mulier. nisi habeat legitimā causam
negandi. **E**x quibus patet q̃ magna peccata incur

runt coniuges sibi mutuo in debito inobedientes. nā
rapinam faciunt. ⁊ in super alteri occasionem adulterii
tribuunt. Adcirco clamat ubi supra apostolus Nolite
fraudari inuicem. sed quia non semper oportet obedi-
re subiungit exceptionē. nisi forte ex consensu ad
tempus. ut faceretis orationem. Et iterum Reuertimini
in uosipsum ne temptet uos sathanas ppter incō-
tinentiam uestram. Sunt autem sex casus in quib⁹ a
precepto reddendi debiti quis excusat. **P**rim⁹ de
lepra de qua dicit sanctus Thomas. qd licet teneatur
sanus leproso coniugi reddere debitum non tamen te-
netur ei cohabitare. quia non ita cito inficitur ex coi-
tu sicut ex cohabitatione. Ratio autem quare tenetur
reddere est. quia melius est nato. si concipit etiam le-
prosum esse qm non esse. nec leprosus prohibetur uti
iure suo. qmuis malum ex hoc alteri proueniat tempo-
rale. maxime si timeat sibi periculum spirituale. puta
incidere in adulterium quia leprosi propter interiorē
calorem dicuntur multum appetere actum illum. deb⁹
autem secundum communem opinionem ⁊ Alanū p-
pe domum leprose coniugis manere. Non tamen tene-
tur sanus. ut Petrus pa. dicit. reddere debitum si ex
hoc sibi immineat periculum mortis uel infirmitatis
unde dicit tenendum est qd nec reddere nec cohabitare
tenetur. nisi supposito qd ex cohabitatione uel red-
ditiōe debiti non immineat sano periculum infectiōis
Quo supposito loquuntur iura. extra de cōiugio lepro-
soꝝ. capitulo secundo. Verum autem ex redditiōe
debiti immineat periculum infectionis querendū esset
a medicis ⁊ credendū esset eis. unusquisq; enim i ar

te sua sapiens est. **E**ccelesiastici tricesimo octavo. dicunt
autem medici quod uiro accedenti ad mulierem leprosam
imminet probabiliter periculum infectionis multo ma-
gis mulieri si cognoscatur a uiro leproso. quicquid ta-
men de hoc sit non uidetur dubium quod quando mulier
est infecta ultima specie lepre scilicet leonina in qua est tan-
ta infectio quod partes corporis frustatim decidunt. propter
hoc non uidetur quod mulieri sic infecte teneatur uir deli-
bitum reddere. quia reddendo vix posset euadere pe-
riculum. **S**ecundus casus est de periculo persone
quia non tenetur quis reddere nisi salua assistentia sub-
iecti sicut natura primo retinet nutritiue et augmenta-
tiue potentiis gratia subiecti quam ministret generatiue
gratia speciei. Imminet autem ex multo coitu pericu-
lum. unde philosophus de longitudine et breuitate ui-
te capitulo quinto dicit. quod sperma amplius emissum
desiccatur et senescunt tales cito. propter quod mulier longi-
oris uite est equo et asino ex quibus generatur et femella
et masculis. si coitui sint masculi nimis dediti propter
quod et passeris masculi breuioris uite sunt femellis. Si
autem infirmus uel vulneratus sit quis. et coitus mor-
talis sibi esse posset nec reddere tenetur. et ex isto princi-
pio dicunt aliqui probabiliter quod si fur est incorrigibi-
lis propter quod uxor quotidie periclitatur cum eo
ad mortem erga iustitiam potest fugere et eum relinque-
re ne moriatur cum eo. sicut et de naufragio communi liceret ei
soli euadere si posset nec teneretur cum eo sponte mer-
gi. hec **De. de. pa.** Unde etiam Hugo super iiii. notat.
Si mulier probabiliter timet deprehendi cum uiro suo

Fure qui est in nemore. et non audet venire ad eum ut
si timet probabiliter quod uir compellat eam ad eundem
secum in furto faciendo non tenetur ire ad eum ut sol
uat ei debitum. ut habes capitulo xv. §. nono. Terci
us casus est de impotentia propter quam quis exclu
satur. quia impossibile secundum iura non est ali
qua obligatio siue sit propter actum precedentem. quod
tamen in muliere locum non habet uel raro. siue propter ali
am causam. Ita tamen quod si propter culpam suam pecca
uit reddendo se impotentem. afflictione indiscreta ut
penitentia imputat sibi si propter huiusmodi aliquid inci
det propter damnabilem corruptelam. unde nec viro i
iungenda est tam grauis penitentia quod sit impotens red
dere debitum uxori iuencule feruenti. puta ieiunia et
uigilie que deficcant sperma. nec econuerso consulendum
est uxori facere tam graues penitencias ut reddat de
formis uiro suo uel quod sit in maciem uel perniciem sue
prolis. uel impedimentum conceptus. nec etiam tenetur
uir uti calidis ut sit potens. sed sufficit quod se non faci
at impotentem. Quartus casus est ratione fornicatio
nis quia ut Raymun. et wil. dicunt. Fornicans incon
tinenti commissio adulterio ipse committens amittit
ipso iure ius petendi debitum licet non statim per
dat semper talis ius quo alter tenetur reddere sibi de
bitum quando uidelicet fornicatio est occulta sic quod
probari non potest. Si enim fornicatio esset notoria
tunc nec reddere nec exigere debet debitum ille qui in
nocens est nisi reus penitentiam uelit agere. et nisi in casi
bus certis quos ponunt doctores in quibus fornicatio uel

adulterium non diuortiat coniuges. **H**ec de Ray. et
glo. vide de hoc supra. c. xv. per totum. immo dicunt
magni et multi quod si pro certo uxor scit quod maritus eius
fornicatus uel adulteratus est et etiam habet testes qui
bus hoc probare potest non tenetur ei reddere debitum
etiam si non est ab eo propter fornicationem per sen
tenciam separata. si ipsa uult continere. Item dicunt
quod si mulieri firmiter dicatur conscientia quod maritus eius
cogat eam ad mortale si uenerit ad eum in lectum uel a
libi non tenetur uenire ad eum pro reddendo debito quod
dum sibi hoc dicatur conscientia non erronea. Notat pre
terea **De. pa. di. xxxv.** quod triplex fornicatio inter con
iuges potest exurgere. scilicet carnalis. spiritualis. et innatura
lis. De carnali quomodo propter eam quis possit di
mittere alium dictum est. De spirituali puta quando
quis incidit heresim. iudaismum. uel ydolatriam aut
paganismum. idem dicendum est sicut de fornicatione
carnali dictum est. nisi quod propter unicam fornicationem
carnalem quis potest talem dimittere. sed propter spi
ritualem non sic si se uelit corrigere. De innaturali idem
dicendum est quod de carnali. que innaturalis exten
dit ad uicium sodomiticum et ad pollutionem extra
ordinariam cum alio uel cum alia commissam. Et idem
dicunt quidam et **Petrus pa.** approbat de omni pecca
to contra naturam. probat per. xxxi. q. iii. meretrices.
ubi dicitur quod nomine mechie omnis illicitus concubi
tus atque istorum membrorum non legitimus usus in
telligi debet. Unde quia mechia simplex causa est di
uortii sufficiens. cum sit equaliter immo grauior me
chia in omni peccato contra naturam quam in adulterio proprie

dicto ideo si alter agat in membro cum altero innatu-
rali uel posteriori uel polluit se propriis manib9 ideo
est effectus sicut de simplici mechia 7 fundant ista in
uerbo xpi qui ob causam fornicationis uxore dimit-
tere posse determinauit. Quintus casus est rone uoti.
ut si de licetia alteris coniugis facit uotu d castitate am-
modo seruanda. simplex inq3 uel solene uotu quia ex-
tunc perdit ius petendi. nec reddere tenet ut supra. c.
xiii. q. viii. patuit. Sextus est rone loci. put supra. ca.
xvi. q. vii.

**De temporibus in quibus continentia indicit con-
iugibus. capitulum decimum octauum.**

De tercio principali uidelicet de tpi9 in quibus
continentia coniugibus etiam indicit. Notan-
dum q3 ad hoc sunt quinque tempora. Primum tepo-
re sacro non licet petere debitum. puta temporib9 p-
cessionum ieiuniorum 7 festorum. Vnde Exodi. xix.
Non appropinquetis uxoribus uestris. dicit tñ. Per-
pa. q3 nō ē pctm mortale s3 ueniale nisi omitteret cō-
temp9 nimis. ita ē q3 ppter temp9 si de9 pcepiss3 nō
abstinerēt. quia sicut furari tpe sacro nō mutat specie
ita nec debitū in coniugio petere tempore sacro. Sepe
tamen est annexa irreuerentia siue irreligio intemperā-
tie coniugatorum uoluptati uacantiū. ex quo est gra-
ue ueniale 7 mortale sepe omittitur. Vnde in dyalo.
Greg. narrat de coniuge que uicta carnis illecebris non
abstinēs in nocte in crastino ad ecclesiā dedicandam
cū reliquis beati Sebastiani martiris ueniēs cuz aliis
a dyabolo arrepta fuit. Hoc tamen non cogit q3 illd

fuerit mortale. quia etiam propter peccatum ueniale tra-
dit quis sathane. Unde etiam propheta a leone occi-
sus est. Non enim in anima potestatem accipit nisi p
mortale. sed in corpus. Reddere uero cum displicentia
tempore quantumcumque sacro nullum peccatum est. quia
debitum est et necessarium. ex quo uerbis ab exactiōe cō-
pesci nō pōt. Secundū et terciū ē tempus quod ē p^oceptū
p^oprie et p^oppe partū. de quib⁹ dictū ē supra. c. xvi
q. iiii. quia ut Is. pa. dicit semp ē peccatū petere debitū
utriq⁹ indifferenter tpe ocept⁹ et part⁹. quia etiā bru-
ta continent. Elephas autem ad impregnatam nō accel-
lit. nam si quis ad impregnatam accedat et p^oter spez
opprimat puerū animatum fit irregularis. quia scilicet
dabat operā rei illicite. unde etiam sibi imputat ad
penam quicquid sequit^r ex eo. Quartum est tempore
purgationis coniugis post partum infra. xl. dies. ve-
rum q^o in ueteri testamēto usq⁹ ad quadagesimū vel
octuagesimūz mulier a uiri thoro sicut et a templo ab-
stinebat cerimoniale fuit. ideo hodie non ligat. Un-
de sicut mulier in noua lege statim post partum sine
mortali peccato posset ecclesiam intrare nec debet p^o-
hiberi. Si autē ex ueneratione uoluerit abstinere de-
uotio eius non est improbanda. ita si statim post par-
tum alteruter petit debitum non est mortale sed ueni-
ale. Et indecens est q^o non abstineat a consortio uiri
q^o diu abstinet ab ingressu templi. Primūz probatur
extra de purificatione post partum in. c. i. Ergo post
partum in puerperio nō est peccatum mortale. quia
timetur de egritudine uxoris. Ad puerperam

igitur accedere erat prohibitum lege moysaica. hodie
tamen non prohibetur templum ingredi quia et emor-
rhoissa tetigit fimbriam uestimenti christi ut patet ubi su-
pra de purificati. post partum. et in decretis dei. v. ad eius
concubitum. nihilominus tamen ibidem prohibetur
vir ad eam accedere. non autem de necessitate nisi ad-
huc esset infirma. et propter hoc esset periculum mortis
uel aggrauationis infirmitatis. Hec **De. pa.** Quintus
est tempore menstruum. de hoc etiam supra dictum
est. Unde dicit idem **De.** Si innaturalis et accidenta-
lis sit fluxus. a quo mulier dicitur emorrhoissa non in-
terdicitur petitio uel reddicio. quia quando est infir-
mitas perpetua uel nimis diuturna. periculosum esset
coniugatis aliquibus prohibere. tunc etiam mulier co-
cipere non potest secundum quosdam. unde non timetur pro-
li. Ideo tunc est ueniale petere cum non speretur proles
nisi propter fornicationem uitandam in se uel in alio
ut tactum est supra. c. xvi. q. v. Si autem sit naturalis
in mense a quo et menstruata dicitur adhuc non uidetur
mortale scienter petere uel reddere. Unde mulier si si-
ne scandalo uiri se potest excusare debet subterfugere
Aliiter non peccat cum dolore reddendo secundum Bo-
nauenturam et Petrum de tar. sed dicunt quod exigere sci-
enter est mortale. moti auctoritatibus Augustini su-
pra allegatis. c. xvi. q. v. Et isto **Leuiti. xviii.** ad mu-
lierem que menstruum patitur non accedes. Sed ui-
ditur **De. pa.** quod illa opinio non uidetur vera. quia non
est maior timor de infectione plus tempore menstruum
quam tempore lepre. tunc autem petere non est mortale. ergo
nec nunc. unde Albertus et **De. pa.** soluunt argumenta.

bona. 7 **I**de. tar. **S**extū ē de tpe qñ licet hñe uel nō hñe
nuptias. nō dico debitū reddēdo uel exigēdo. quia
de isto supra dictū ē. c. xiii. g. vii. **T**ribz em tpibz cele
britas nuptiaz interdicta ē. **P**riō benedictio nuptia
lis. **S**ecundo festū diugū nuptialis ppter lasciuas
que tunc fiunt. **E**t pari rōe dicit **I**de. pa. ut supra tac/
tum est uidet̃ traductio solēnis que aliquñ post nupti
as fit de domo parentum ad domum uiri interdicta
in qua etiā multe insolētie fuit istis tpibz discordan/
tes. **S**unt aut illa tria tpa iclusue a dominica prima
aduentus inclusue ad octauas epiphane inclusue 7
inclusue a septuagesima usqz ad octauas pasche. **E**t
dominica ante ascensionē exclusue usqz ad octauas
penthecostes exclusue. **E**n qz osuetudo ē optia legū
interpret̃. **N**ō ē sequēda terre osuetudo de pñcipio et
fine exclusue uel inclusue dictoz festoz. **N**ec festum
oīm sanctorz. nec assumptiōis bñe uirginis marie. nec
quodcūqz aliud tēp9 ieiunioz. pfessionū. festoz. nec
ann9 p9 mortē interdicit̃. nisi tria tpa supradicta. vñ
sicut aliis tpibz petere debitū nō eēt mortale nec for/
te ueniale. sic nec oīrabre cū nō sit expresse phibitū
s; hñis tribz tpibz eēte ortale nuptias celebrare pp
ter expressam phibit̃ mñe. licz nō eēt mortale debitū
petere a diuge rite pri9 bñdicta. ut supra late dictuz
est. **E**t sic de lepra morali dixisse sufficiat.

ExPLICIT TRACTATUS DE LEPRO MORALI FRATRIS JOHĀ
BIS BIDER SACRE THEOLOGIE PFESSORIS ORDINIS PREDICA
TOR. IMPRESSUS IN DOMO JOHANNIS DE WESTFALIA.

cm
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19

Handwritten text in a cursive script, likely from a 17th or 18th-century manuscript. The text is arranged in several paragraphs, though the ink is faded and the handwriting is difficult to decipher. The script appears to be a form of early modern English or French cursive.

cm
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15

